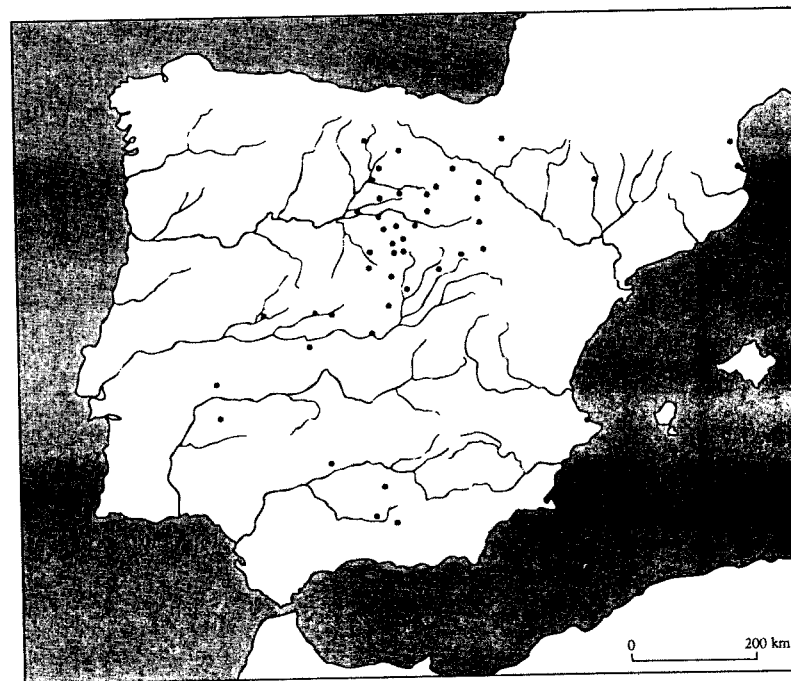

Tyto argumenty ještě ani nepronikly do širšího povědomí, a už je tu další možný a snad i pravděpodobnější pohled na vztah mezi Góty a řadovými pohřebišti. V El Carpio de Tajo bylo nedávno odkryto jedno velké pohřebiště, které se stalo předmětem důkladného zkoumání. Bylo používáno více než 150 let, po pět až šest generací, a našlo se na něm celkem 285 kostrových hrobů. Šlo tedy o pohřební místo zemědělské komunity, čítající v daném období padesát až šedesát lidí. I když tu nebyly nalezeny žádné opravdu bohaté hroby, svědčí hrobová výbava o značných rozdílech v sociálním postavení obyvatel. Z celkového počtu 285 hrobů obsahovalo pouze 90 osobní ozdoby. Ostatní pohřebiště poskytují podobný obraz. Z přibližně 1000 hrobů v Duratónu obsahuje pouze 200 nějaké milodary. Populace užívající tato pohřebiště byla tedy sociálně rozvrstvena, což nám naznačuje další možný vztah mezi řadovými pohřebišti a Góty.

Pohřebiště mohla patřit smíšeným pospolitostem vytvořeným po příchodu dominantní gótské elity do Hispánie. Gótské dobyvatelé patrně nemínili sami obdělávat půdu, ale bezpochyby ji chtěli vlastnit. Pohřebiště by tak mohla odrážet směsici gótských statkářů a domácích rolníků.⁴³⁾ V zájmu těch prvních bylo – alespoň zpočátku – dávat najevo svou gótskou identitu, která představovala zdroj jejich společenské nadřazenosti, posilované snad i daňovým osvobozením (viz níže, str. 289). Proto při pohřbech žen zachovávali tradiční ritus. Rozdílnost mezi akvitánskými a španělskými pohřebišti znemožňuje považovat řadová pohřebiště výhradně za pozůstatky gótského osídlení. S pohřebišťem v Duratónu je spojen kostel ze 4. století, a zdá se, že příchod gótských přistěhovalců nezpůsobil v oblasti úplný zlom. Při uchwacování půdy tak Vizigóti nemuseli postupovat příliš přímočaře, jak se dosud předpokládalo.

Dalším vodítkem pro poznání středisek gótského osídlení jsou diecéze, obsazené v 6. století nekatolickými ariánskými biskupy. Nic nenasvědčuje tomu, že by se gótská víra mezi hispanořímskou populací příliš rozšířila, a lze proto předpokládat, že nekatolictví biskupové byli ustaveni pouze tam, kde ve větší míře sídlili nekatolíci, tj. Gótové. Obraz celé situace je však komplikovaný, protože většina našich informací pochází až z doby 3. toledského koncilu (589), kdy Gótové přestou-

Radová pohřebišťe ve vizigótském Španělsku

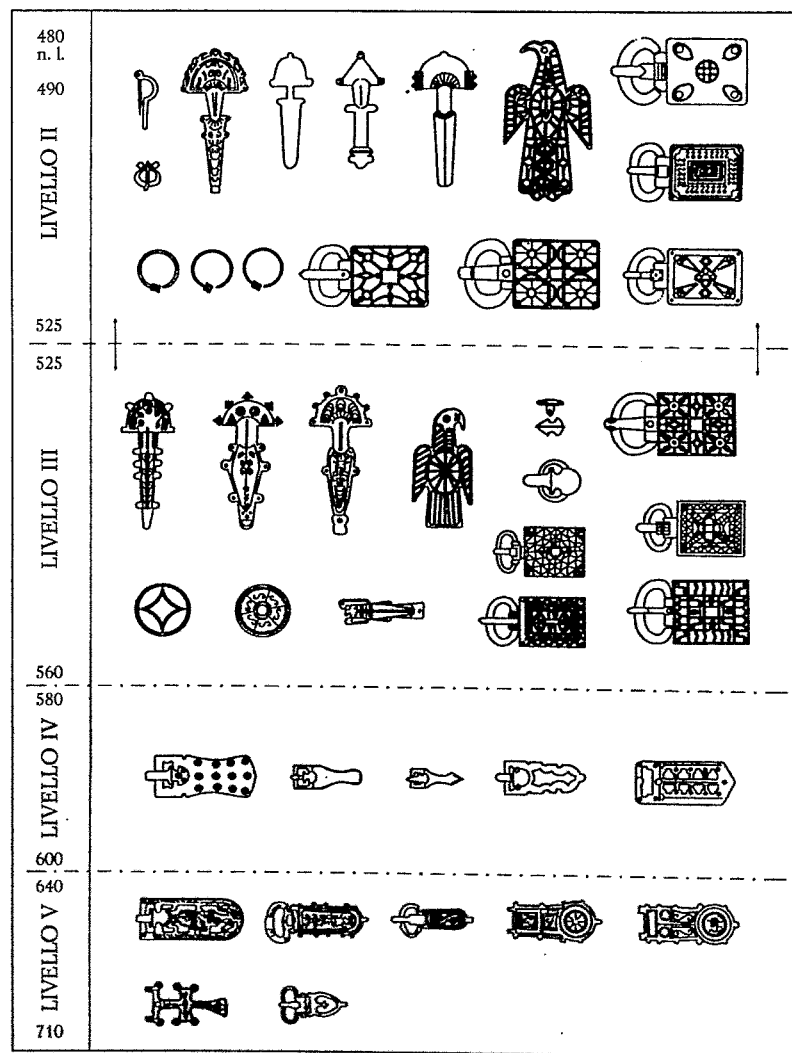
pili ke katolictví. K tomu navíc přistupuje i skutečnost, že poslední ariánský král Leovigild (572–586) systematicky podvracel katolické pozice na poloostrově (viz 8. kapitola), a některé diecéze tak mohl ariánům předat i on sám.

Na sklonku 6. století je spolehlivě doloženo jedenáct nekatolických diecézí (mapa na str. 216). Čtyři se soustřeďují na starých svěbských územích v Galicii (Viscu, Tuy, Lugo a Porto), a proto zřejmě odrážejí spíše svěbské než gótské osídlení (Svěbové byli rovněž nenikajší křesťané). Ze zbylých sedmi biskupství byla dvě ustavena ve velkých politických centrech (Mérida a pravděpodobně Toledo) a čtyři vznikla na strategickém středomořském pobřeží na severovýchodě (Narbonne,

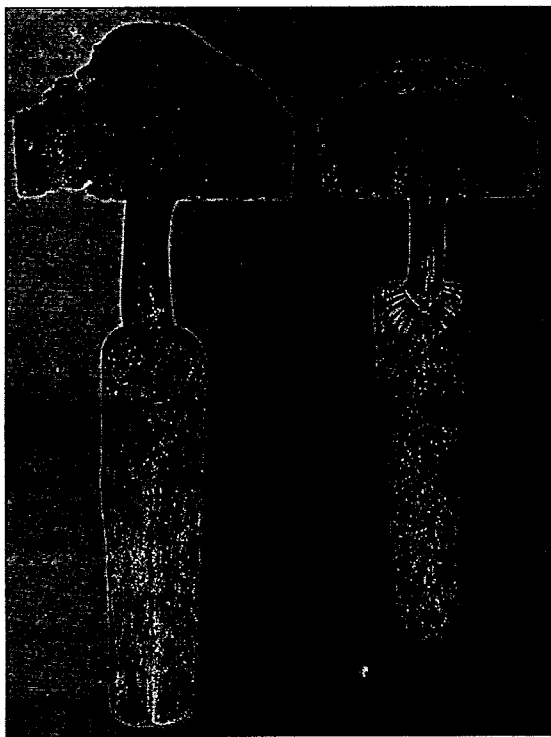

Řadové pohřebiště v Duratónu

Barcelona, Valencia, Tortosa). Posledním spolehlivě potvrzeným sídlem je Palencia ve středu náhorní plošiny, zhruba severně od Toleda. Zároveň byly vysloveny domněnky, že ariánské biskupství existovalo též v Ávile (Elvira), ležící opět na náhorní rovině. Poněkud slabší jsou doklady o případných biskupstvích v Osmě a Alcalá de Henares (poukazuje se zvláště na to, že zde nebyl roku 589 katolický biskup, a na pozici obou lokalit v horách). Úvahy o hustotě gótského osídlení na náhorní plošině jsou ovšem odvislé od toho, zda Ávilu, Osmu a Alcalá de Henares zařadíme mezi sídla diecézí či nikoli.⁴⁴⁾

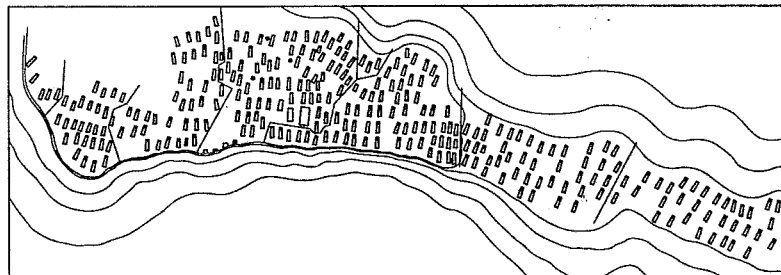
Chronologický vývoj nálezů z řadových pohřebiště

„Gótské“ nálezy ze španělských řadových pohřebišť

Měli bychom si také povšimnout místních jmen, která vykazují germánský vliv. Jedna jejich koncentrace se nalézá v Septimánii u města Narbonne (severně od Pyrenejí), kde Gótové pobývali ještě v 6. a 7. století. Další taková koncentrace je v Katalánsku poblíž Gerony a ve východní Andalusii, v okolí měst Italica, Córdoba a Sevilla. I tyto doklady jsou však problematické, protože germánské názvy se používaly i v mnohem pozdějších obdobích.⁴⁵⁾

Z předchozího výkladu je patrné, že archeologické, náboženské a toponomastické doklady vykreslují inspirativní, ale sotva definitivní obraz

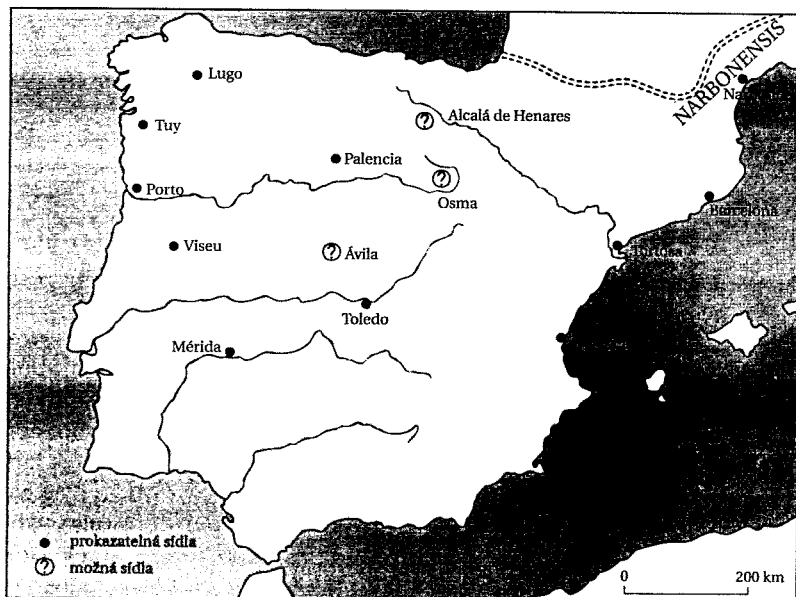
Plán pohřebišť v El Carpio de Tajo

gótského osídlení. Zdá se, že na severovýchodě poloostrova, po obou stranách Pyrenejí, žilo velké množství Gótů. Další gótské komunity se usadily podél východního pobřeží, s větším soustředěním v centrální části severního Španělska. A konečně existovaly i izolovanější skupiny, které se rozložily ve velkých střediscích na jihu a západě. Možná to byly vojenské posádky, známé rovněž z ostrogótské Itálie (viz 7. kapitola).

Podobu tohoto osídlení zčásti diktovaly strategické zřetele. Ovládnutí obou stran Pyrenejí a východního pobřeží bylo pro Góty očividně prioritou. Stejně tak bylo nezbytné uchytil se v sousedství svěbského království (které si udrželo nezávislost až do druhé poloviny 6. století) a obsadit ostatní důležitá střediska na poloostrově. Oproti sídlům na Garonně byly španělské provincie několikanásobně rozlehlejší a lze důvodně předpokládat, že osídlení přinášelo Gótům mimořádné hmotné výhody. Každý gótský král, který se chtěl udržet u moci (jeho pozice nebyla nikdy zcela pevná), musel obdarovávat své stoupence a zároveň vyhovět některým strategickým ohledům. Způsob gótského osídlení naznačuje, že oba aspekty hrály při obsazování Španělska velkou roli.

Římané, Frankové a zánik království

Římské obyvatelstvo vizigótského království, zejména elitní vrstva pozemkových vlastníků, rovněž procházelo řadou důležitých proměn. Pozdně římská pozemková nobilita byla občanskou elitou, která díky nabytému vzdělání působila v řadách císařského úřednictva. Kariéry těchto lidí bývaly obvykle cyklické. V době, kdy jedinec zastával úřad

Sídla ariánských biskupství

v ústředí, se hromadily pocty, privilegia, peníze a kontakty, které dané osobě dovolily, aby po ukončení služby zaujala v místní společnosti dominantní postavení. Zvláště senátorská hodnost se stala hlavní odměnou za činnost v centru. S rozkladem centrálních vládních institucí však tento model zanikl a senátorský stav byl vizigótským státem rozpuštěn. Změna ovšem nepřišla náhle. Po celé 5. století bylo zřejmé, že se ústřední byrokracie na Západě snaží vtáhnout místní elity do svých sítí. Rovněž všechny administrativní pozice nezmizely přes noc. Pro vzdělané Římany, jako byl například Leo z Narbonne, se na vizigótském dvoře našlo uplatnění a četnější možnosti skýtaly úřady v provinciích a městech: *iudex*, *defensor*, *cancellarius*, *numerarius* (s výjimkou prvního volené místními občany). Nicméně kontrola nad rozdělováním moci již nebyla soustředěna v rukou byrokratického státu.⁴⁶⁾

To způsobilo hlubokou změnu životního stylu pozemkové elity, změnu, která v západní Evropě přetrvala téměř tisíc let. Podle vžitého názoru se soudobí římsí statkáři obraceli spíše k episkopálním úřadům a svým knihovnám. Jsou tu četné příklady takových reakcí, včetně Sidonia Apollinara. Ale většina elity se chovala jinak – jejich odpovědí na stávající poměry byla výměna úřadu za bojiště. V 6. století byla pozemková nobilita římského původu masově zastoupena ve frankém vojsku a tvořila podstatnou část městských milicí. To odpovídá situaci ve vizigótském království na počátku 6. století. Galořímsí senátoři, včetně Sidoniova syna Apollinara, bojovali a umírali za Alaricha II., když došlo roku 507 k bitvě u Vouillé (Řehoř z Toursu, *DF* II 37).

Detaily této spoluúčasti nejsou zcela jasné. V 7. století měli vizigótsí poddaní stejné vojenské povinnosti, bez ohledu na svůj původ. Všichni svobodní, spolu s určitou částí závislých lidí, byli povinni uposlechnout výzvy k vojenské službě. Zda to platilo již roku 507, není známo, ale je to pravděpodobné. Máme důkazy, že jednotliví Římané sloužili ve vizigótských vojscích již za časů Theodoricha II. *Alarichův breviář* nepřevzal staré římské zákony týkající se odvodů, což ukazuje, že vojenská služba byla vystavěna na odlišných základech. Ve vysoce konkurenčním světě barbarských říší byly lidské zdroje velmi žádané a není pravděpodobné, že by králové nástupnických států dlouho váhali s odvody v nejzalidněnějších državách, jimž vládli. Pokud Vizigóti nezavedli před rokem 507 povinnou vojenskou službu, tak se vývoj jistě ubíral tímto směrem.⁴⁷⁾

Životní styl římského obyvatelstva vizigótského království se tedy postupně přibližoval gótskému. Začal tak všeobecný proces splývání, který ovšem nemohl být završen během dvou generací od vzniku království. *Alarichův breviář* hovoří o souběžných civilních a vojenských správních strukturách, které se podle obvyklého (a vcelku správného) pojetí týkaly jednak římské, jednak gótské části obyvatelstva.⁴⁸⁾ Stejně tak existoval formální zákaz smíšených sňatků mezi Římany a Góty, který byl zrušen až v poslední čtvrtině 6. století (viz 8. kapitola).⁴⁹⁾ Kontakt mezi oběma skupinami nicméně zabránit nešlo. *Breviář* stanovil postupy pro řešení vojensko-civilních (tj. gótskořímských) sporů, a *Eu- richův zákoník* byl namířen proti Římanům, kteří se pokoušeli využít

v soudní při známost s vlivným Gótem (*Codex Euricianus* 312). Obecněji vzato, jak Gótové, tak Římané vlastnili a obdělávali půdu – ať už v povodí Garonny nebo v Hispánii –, a podle nových vojenských nařízeních bojovali bok po boku ve stejných armádách. Sotva nás pak může překvapit, že existují i případy smíšených manželství (např. Theudes) a obecnější doklady kulturní asimilace. Jak jsme viděli, památky po Gótech nejsou v povodí Garonny viditelné právě proto, že germánští přístěhovalci v mnohém převzali římský způsob života.

To, co jsme uvedli, je z velké části nekontroverzní. Existuje však jedna oblast, kde se obvykle předpokládá hlubší rozdělení mezi Římany a Góty, totiž náboženství. Gótové byli nenikajští, tzv. ariánští křesťané, zatímco většina římského obyvatelstva byla katolická (tj. nikajská). Již při vzniku království zřejmě existovalo náboženské pnutí. Eurich sice trpěl náboženské disputace na svém dvoře, ale když v 70. letech upevňoval svou moc, řada biskupů odešla do vyhnanství. V exilu tak např. pobýval clermontský biskup Sidonius Apollinaris (*Epistulae* IV 10, 22), Simplicius z Bourges a jakýsi Crocus (z neznámé diecéze). Sidonius si také stěžuje na to, že některé diecéze byly delší dobu neobsazené, protože Eurich odmítl potvrdit volbu biskupů (Bordeaux, Périgueux, Rodez, Limoges a Auch; *Epistulae* VII 6, 4). Všeobecně se předpokládá, že toto napětí získalo další rozměr za vlády Alaricha II., protože růst francské moci provázelo obrácení krále Chlodvíka na katolickou víru. Řehoř z Toursu, píšící asi o 70 let později, klade Chlodvíkům křest již k roku 496, a uvádí, že mnozí Galořímané se raději přidali na stranu Franků, než aby podporovali heretické Góty (*DF* II 35–36).

Ale Řehořovo líčení nelze přijmout za bernou minci. A to z jednoduchého důvodu – Eurichova politika byla všechno jiné než protikatolická. Nedošlo k žádným pokusům nutit katolíky k přestupu na gótskou víru a Sidoniovo vyhnanství mělo spíše politické než náboženské pozadí. Jak jsme viděli, Sidonius organizoval počátkem 70. let odpor proti Eurichovi v Provincii. Neobsazování biskupských stolic pak mohlo souviset s tím, že král hledal kandidáty, kteří by byli ochotni podporovat jeho nový řád.

Z pozdějších let existuje jen málo dokladů o podezřívavém nebo nepřátelském postoji gótských králů vůči katolické církvi. Alarich II.

schválil obsazení diecézí a sám sebe považoval za bohem posvěceného vládce. Svolával též koncily pro všeobecné ozdravení církve ve svém království. Řehoř překroutil vývoj Chlodvíkovy kariéry, protože ji chtěl interpretovat jako triumfální tažení katolického krále. Chlodvík byl jistě pokřtěn později než v roce 496, možná dokonce až po vítězství u Vouillé nad ariánskými Góty. Starší prameny uvádějí, že tažení bylo vedeno pro hmotný zisk, a nesmíme přehlédnout, že ve franckém vojsku působili i Burgundi, kteří byli stejného vyznání jako Vizigóti. V předvečer útoku však Chlodvík vydal edikt, v němž sliboval ochranu katolickým náboženským institucím. Nepochybně se pokoušel postavit katolíky proti vizigótskému králi.⁵⁰⁾ Měl úspěch?

Chlodvík jistě učinil dost, aby do Alarichovy mysli zasel podezřívavost. Verus z Toursu a Caesarius z Arles, dva metropolitní biskupové, jejichž církevní jurisdikce sahala až do oblasti ovládané Franky, resp. Burgundy, uprchli ze svých diecézí právě v době, kdy se napětí mezi oběma říšemi zvyšovalo (roku 505 a roku 504/5).⁵¹⁾ Neexistují však žádné doklady, že by se katolíci stavěli vůči svému ariánskému králi nepřátelsky. Caesarius se s ním ve skutečnosti brzy usmířil. Rychle se navrátil z exilu v Bordeaux, aby hrál důležitou roli na koncilu v Agde a pomáhal připravovat koncil „vizigótské“ církve, plánovaný na příští rok.⁵²⁾ Po dobu svého exilu (alespoň podle dochovaného životopisu) vystupoval Caesarius vůči královně náboženství, ale zároveň ujišťoval – ve shodě s Alarichovým viděním sebe sama –, že světská vláda je ustanovena bohem a musí se jí proto zachovávat věrnost.⁵³⁾

Ve skutečnosti Alarich neodpověděl na Chlodvíkovy manévry perzekucí svých katolických poddaných, ale ofenzívou na jiném poli. Během přípravy na tažení v roce 507 například vydal svůj *Breviář*. Jeho obsah znovu potvrzoval majetková a dědická práva v království, což bylo pro římskou elitu něco naprosto stěžejního. Právo vlastnit půdu a předávat ji dědici podle vlastní volby bylo základem světské moci galořímských statkářů.⁵⁴⁾ Alarich také posílil katolické náboženství, když svolal synodu galských biskupů do Agde (506) a začal připravovat „národní“ koncil galských a španělských biskupů. Obě události jsou někdy považovány za vnitropolitická opatření, ale jistě byly odrazem tlaku vyvíjeného Chlodvíkem. Tváří v tvář francké moci usiloval Alarich o vnitřní jednotu ve své

říši. Pokud to lze posoudit, jeho snaha byla úspěšná. Když šlo totiž do tuhého, galořímsí statkáři se vypravili do pole a v bitvě u Vouillé (507) položili za krále své životy. A dokonce i po Chlodvíkově drtivém vítězství pokračovali v odporu. Města Arles a Carcassone bránily gótské a galořímské jednotky až do roku 508 (Cassiodorus, *Variae* III 32; Prokopios, *Války* V 12, 41nn).

Při zpětném pohledu se mohlo zdát, že Chlodvíkova kariéra byla bohem řízeným křížovým tažením, které vyvrcholilo osvobozením katolíků v jižní Galii. Tehdejší realita však byla poněkud odlišná. Galořímsí statkáři bojovali za svého ariánského krále, katoličtí biskupové se za něho modlili a dokonce i po jeho smrti pokračoval udatný odpor. První nástupnický stát římské říše byl uvržen v chaos nikoli náboženským rozdělením, ale smrtí svého krále v bitvě. Od úplného zničení ho měla zachránit druhá gótská mocnost: italské království Ostrogótů.

VII.

OSTROGÓTSKÁ ITÁLIE:
KRÁLOVSTVÍ A IMPÉRIUM

Za Euricha se vizigótské království stalo významnou silou v západní Evropě a zařadilo se mezi přední nástupnické státy římské říše. Brzy ovšem získalo konkurenta, jímž se stala říše Theodorichových Ostrogótů v Itálii. Ačkoli Theodorich sklízel po většinu své vlády nemalé úspěchy, jeho politické dílo nakonec ztroskotalo. Triumfy a nezdar, provázející vývoj ostrogótského království, budou tématem této kapitoly.

Cesta do Ravenny

Roku 483 udělil Zenon Theodorichovi nevídané pocty, ale učinil to až po čtyřletém konfliktu (478–482), jehož zásadní příčiny byly interpretovány příliš jednostranně. První známky obnovujícího se napětí se objevily při společném tažení proti Zenonovu velkému isaurskému soupeři Illovi. Oddíl Theodorichových Gótů bojoval tak urputně, že Illos na podzim roku 484 uprchl do horské pevnosti Papiris. Sám Theodorich byl však krátce předtím odvolán, neboť Zenon začal pochybovat o jeho věrnosti. Odvolání nevedlo k jejich okamžitému rozchodu, ale v roce 486 se Theodorich vzbouřil a vyplenil Thrákii. Bezpochyby se snažil na císaře vyvíjet nátlak. V roce 487 vystupňoval Theodorich konflikt postupem na Konstantinopol. Rozbil tábor v Rhégionu, jeho oddíly zpusťily předměstí, a dokonce přerušily hlavní vodovod. To stačilo k tomu, aby byl Zenon přinucen k jednání. Bylo jasné, že se musí najít radikální řešení, mají-li se vzájemné dohodě, že Theodorich odvede svůj lid do Itálie.¹⁾

Základní příčina tohoto vývoje je dostatečně jasná. Po celou dobu své vlády bojoval Zenon o udržení trůnu i vlastní politické nezávislos-

ti. Určitě se obával, že Theodorich využije rozšířenou mocenskou základnu, kterou si vytvořil sjednocením Gótů, a pokusí se stát faktickým vládcem východní říše. Theodorich sám měl dostatek zkušeností, aby si uvědomil, že Zenon nemůže dlouhodobě tolerovat jeho nezávislou moc. Když Theodorich v roce 485 povstal, měl přitom údajně na paměti Zenonovo zacházení s Armatem. Armatos, který původně podporoval Basiliska, přeběhl roku 476 na Zenonovu stranu a byl doživotně jmenován vrchním velitelem armády. Než se rok s rokem sešel, dal ho Zenon zavraždit.²⁾

Střet zájmů se stal očividným a neexistoval zřejmý způsob jak ho vyřešit, pokud Gótové zůstávali ve východořímské říši. Pleněním Thrákie a obléháním Konstantinopole mohl sice Theodorich tlačit Zenona k jednání, ale to by stejně problém nevyřešilo. Zenon by dlouhodobě nepřipustil, aby gótský vojevůdce získal takový vliv, jaký byl vzhledem k velikosti jeho vojska a pochopitelným osobním ambicím nevyhnutelný. Rozhodnutí poslat Góty do Itálie mělo tak v první řadě vyřešit patovou situaci a nalézt východisko ze slepé uličky. Jak toho bylo dosaženo, není zcela jasné. Západní prameny - Ennodiova *Cbvalořeč na Theodoricha* a *Getica* (která se tu asi opírá o Cassiodorovy *Dějiny*) - zdůrazňují Theodorichovu iniciativu v této záležitosti a ignorují Zenona. Jelikož jsou tyto práce přímo či nepřímě ovlivněny ostrogótským pohledem na věc, měly určitě zájem na potlačení císařovy role. To však na druhé straně neznamená, že by celý přesun vzešel výhradně ze Zenonovy hlavy. I když císař musel hrát v událostech důležitou roli, jak to potvrzují prameny východního původu, Theodorich se také potřeboval dostat z mrtvého bodu. Již v roce 479 navrhl, že by spolu s východořímskými silami mohl intervenovat v Itálii, aby znovu dosadil na trůn sesazeného západního císaře. Itálie byla v zorném úhlu gótských zájmů a obě strany musely považovat dohodu z let 487-488 za přijatelné řešení svých problémů.³⁾

O podmínkách dohody se nedochoval žádný záznam, který by nám poskytl jednoznačně spolehlivé informace. Jak se lze nadít, prameny se opět různí. Západní autoři, zvláště ti v nějakém napojení na ostrogótský dvůr, zdůrazňují Theodorichovu nezávislou vládu nad Itálií. Naпротив tomu jejich východní protějšky uvádějí, že Theodorich byl v Itálii

pouze Zenonovým zástupcem. Historiografické obtíže při rekonstrukci Theodorichových vztahů s Konstantinopolí je snadné vysvětlit. Prameny uvádějí čtyři hlavní momenty diplomatických kontaktů mezi Theodorichem a východořímskou říší:

1. Jednání se Zenonem v letech 487-488, kdy byli Gótové ještě na Balkáně.
2. Jednání se Zenonem po Theodorichově vítězství v Itálii roku 491.
3. Jednání se Zenonovým nástupcem Anastasiem I. (492), krátce po císařově nástupu na trůn.
4. Druhé jednání s císařem Anastasiem v roce 498.

Žádné z těchto jednání není detailně popsáno, takže lze obtížně interpretovat zprávy, které se o gótskořímských záležitostech objevují v mnohých pramenech. K těm patří i dopisy obou protagonistů. Není také vždy jasné, zda prameny popisují formálně dohodnuté věci, nebo pouze vyjadřují nároky jedné či druhé strany.

Způsob komunikace mezi Theodorichem a Zenonem lze shrnout následovně. Před odchodem Ostrogótů do Itálie byla navržena dohoda. Theodorich pak v rozsáhlém tažení porazil Odoakera (viz níže) a byl prohlášen „králem“ (*Anonymus Valesianus* 12, 57). Po této proklamaci následovalo druhé kolo kontaktů se Zenonem. Nejlogičtější interpretací těchto událostí je, že druhý kontakt byl vyvolán Theodorichovým prohlášením za krále. Náš pramen také skutečně říká, že proklamace byla učiněna bez Zenonova posvěcení. To by naznačovalo, že Zenon v letech 487-488 neschválil Theodorichovu volbu za krále. Možná ho do Itálie poslal jen jako svého vojevůdce a patricije a žádnou jinou pravomoc mu nedal.⁴⁾ Ať již interpretujeme kontakty z roku 491 jakkoli, hlavním smyslem jednání v letech 487-488 bylo vystěhovat Góty z Balkánu. Theodorich se tedy na podzim a v zimě 488/9 vydal se svými stoupenci do Itálie, aby jí - možná naoko jako patricij a císařský vojevůdce - ovládl a vytvořil v ní gótské království.⁵⁾

Přesun na západ neproběhl bez problémů. V blízkosti dnešního města Vukovaru, kde se řeka Vuka vlévá do Dunaje, zaútočili na Góty Gepidové, vedení svým králem Trapstilou. Po těžkém boji se Ostrogó-

ti dostali přes řeku. Theodorich měl prý prokázat v bitvě velkou osobní odvalu a gepidský král byl zabit. Ve středním Podunají napadli Góty patrně i Sarmati. Hlavní nepřítel však čekal v Itálii a brzy mělo dojít k vzájemnému měření sil.

Gótové se do Itálie dostali údolím Vipavy, hlavní cestou přes Julské Alpy. V Pons Isontii je očekávala Odoakerova armáda, ale po porážce 28. srpna 489 se musela stáhnout zpět do Itálie. Druhá srážka následovala poblíž Verony 30. září. Theodorich byl opět úspěšný a Odoaker uprchl do Ravenny, která byla díky bažinám a pevným hradbám téměř nedobytná. Jeden z předních Odoakerových vojevůdců, Tufa, vzápětí přeběhl k Theodorichovi a gótské vítězství se zdálo nadosah. Když byl však Tufa poslán k Ravenně, změnil v závěru roku 489 opět stranu a zmasakroval elitní oddíl Gótů, který byl proti němu poslán. V důsledku toho mohl Odoaker podniknout ofenzívu, završenou ústupem Theodoricha do opevněné Pavie. Z této choulostivé situace zachránil Amala příchod jistého počtu Vizigótů. Dne 11. srpna 490 byla vybojována bitva u řeky Addy, poblíž cesty z Lodi do Cremony. Po další těžké porážce se Odoaker vrátil do Ravenny.

Tufa však stále operoval v údolí Adiže kolem Tridentu, a jak se protahovalo obléhání Ravenny, nesvornost v Theodorichových řadách přiváděla do Odoakerova a Tufova tábora další zběhy. Rugiové, kteří pod vedením Fredericha sloužili v Theodorichově vojsku, byli podrážděni Amalovými výtkami, že se špatně chovají k italořímskému obyvatelstvu, a roku 491 se proto připojili k Tufovi. Rok 492 se ukázal jako rozhodující. V srpnu Theodorich zahájil námořní blokádu Ravenny z blízkého přístavu Rimini, a brzy poté se mu podařilo neutralizovat Tufovy síly, které rozprášili obojetní Rugiové. Ti se vzápětí přidali na Theodorichovu stranu a v řadách ostrogótského vojska byla obnovena jednotá. Sám Odoaker již raději neopouštěl Ravennu, protože jeho zbylé oddíly byly příliš slabé. Nemínil se však za žádnou cenu vzdát, takže Theodorich byl nakonec ochoten k vyjednávání, aby nemusel dobývat dobře chráněné město.

Jednání začalo 25. února 493 a 5. března Theodorich vstoupil do města. Naoko souhlasil s rozdělením moci, ale o deset dní později zavraždil Odoakera na hostině, údajně vlastní rukou. Když rozetnul me-

čem Odoakera ve dví, nechal se prý slyšet, že jeho soupeř „neměl v těle žádné kosti“ (Jan z Antiochie, frag. 214a). Téhož dne byli zmasakrováni zbylí Odoakerovi stoupenci a podobný osud stihl i jejich rodiny. Po dlouhém pochodu, třech velkých bitvách a množství dalších menších střetnutí dobyly Theodorichovy síly Itálii.

Bezprostředně po vítězství prohlásilo vojsko Theodoricha králem, což bylo, jak jsme viděli, provázáno vlnou diplomatické aktivity. K Zenonovi do Konstantinopole bylo neprodleně vypraveno poselstvo. Theodorichovy akce šly buď nad rámec jejich původní dohody, nebo bylo třeba císařova formálního souhlasu, aby mohla být dohoda naplněna. Roku 492 zamířilo na východ druhé poselstvo, jehož úkolem bylo jednat s novým císařem Anastasiem I. Theodorich nepochybně usiloval o Anastasiovo uznání, zvláště když nedávno požadoval od Zenona lepší podmínky, než bylo původně dohodnuto. Ale jednání skončilo neúspěchem. Formální dohoda s Anastasiem následovala až roku 497 nebo 498 a jejím výsledkem bylo, že Theodorich získal nazpět „všechny odznaky císařské moci, jež dal Odoaker přenést do Konstantinopole“ (*Anonymus Valesianus* 12, 64). V tomto momentě Anastasius zjevně Theodoricha uznal. Je možné upřesnit, co to vlastně obnášelo?

O mnoho let později - roku 536 - se diplomatická jednání mezi ostrogótským králem Theodahadem a východořímským císařem Justinianem soustředila na obzvláště obtížný soubor problémů. Ve snaze zabránit válce souhlasil Theodahad s následujícími požadavky. Za prvé se jednalo o praktickou věc - nesměl nadále popravovat senátory nebo katolické kněží ani konfiskovat jejich majetek, pokud s tím císař předem nevysloví souhlas. Za druhé, pouze císař a nikoli Theodahad měl od nynějška právo udělovat Italům nejvyšší císařská vyznamenání, patricijskou nebo senátorskou hodnost. Při ceremoniálních příležitostech mělo být císařovo jméno vyvoláváno jako první, před jménem gótského krále, a císařova socha měla stát po pravici královy sochy (Prokopios, *Války* V 6, 25). Jelikož se uznání právních a ceremoniálních nároků východořímského císařejevilo při těchto jednáních jako gótské ústupky, nebyly zmíněné nároky předtím pravděpodobně uznávány. Jinými slovy, Theodorich a jeho bezprostřední nástupci umístili své

vlastní sochy na čestné místo vpravo a uplatňovali plnou moc nad životy a majetkem římských senátorů a katolického kléru.

Že to platilo o samotném Theodorichovi, se zdá být jisté. Roku 499 ho římská synoda pozdravila po císařském způsobu, aniž by jakkoli zmínila Anastasia. O jedenáct let později napsal Theodorich císaři, že si vybral za konsula Felika, a požádal jej pouze o formální potvrzení (Cassiodorus, *Variae* II 1). A jak ještě uvidíme, ve 20. letech 6. století popravil Theodorich některé senátory a zkonfiskoval jim půdu. Zda Anastasius při jednáních skutečně souhlasil, jak se nedávno tvrdilo, aby Theodorich mohl v těchto směrech uplatňovat svou pravomoc, je poněkud méně jasné.⁶⁾ Taková kombinace práv a ceremonií by zdůrazňovala nezávislost ostrogótských králů a kladla by je na rovněž císařům v Konstantinopoli - to bylo ovšem jen stěží slučitelné s představou světovlády, na kterou si východní Římané činili nárok.

V letech 497-498 navíc Anastasius potlačil rozsáhlé povstání Isaurů a posílil tak své postavení v říši. Není proto příliš pravděpodobné, že by současně činil nějaké zásadní ústupky gótskému králi. K uznání Theodorichových práv nad římskými občany a rozdělením římských titulů se Anastasius odhodlal až v roce 508, kdy musel reagovat na další kolo diplomatických potyček mezi ním a králem. Tehdy, jak ještě uvidíme, bylo Theodorichovo postavení mnohem pevnější než dříve.

Mám proto silný dojem, že Anastasius uznal v letech 497-498 Theodorichovu legitimitu, ale nepřiznal mu právo, aby se při ceremoniálních příležitostech prezentoval jako rovnocenný vládce. Tyto další ústupky přišly až později. Ale proč vlastně králi tolik záleželo na ceremoniálních formách římského impéria a na jejich uznání ze strany východní říše?

Theodorich Augustus?

Ostrogótská Itálie byla nejvýrazněji římská ze všech nástupnických států rozpadlého impéria. Otevřeně též projevovala úctu vůči východořímské říši. Jen málo autorů opomíjí citovat z Theodorichova dopisu císaři Anastasiovi, který Cassiodorus řadí na nejpřednější místo svých *Rozmanitostí*:

„(2) Vy [Anastasius] jste nejzářivější ozdobou všech říší a dobrotivou záštitou pro celý svět. K Vám všichni ostatní vládcí oprávněně vzhlíží s úctou. My [Theodorich], kteří jsme se s Boží pomocí naučili vládnout Římanům spravedlivě, to ve Vašem státě činíme především (...). (3) Naše vláda je napodobením vlády Vaší [*regnum nostrum imitatio vestra est*] a je uzpůsobena podle Vašeho dobrého záměru. Jejím vzorem je jediné impérium“ (*Variae* I 1, 2-3).⁷⁾

Ale Theodorichovo římanství bylo vědomě přijatou pózou a jeho pokora vůči Konstantinopoli byla předstíraná.

Obraz krále

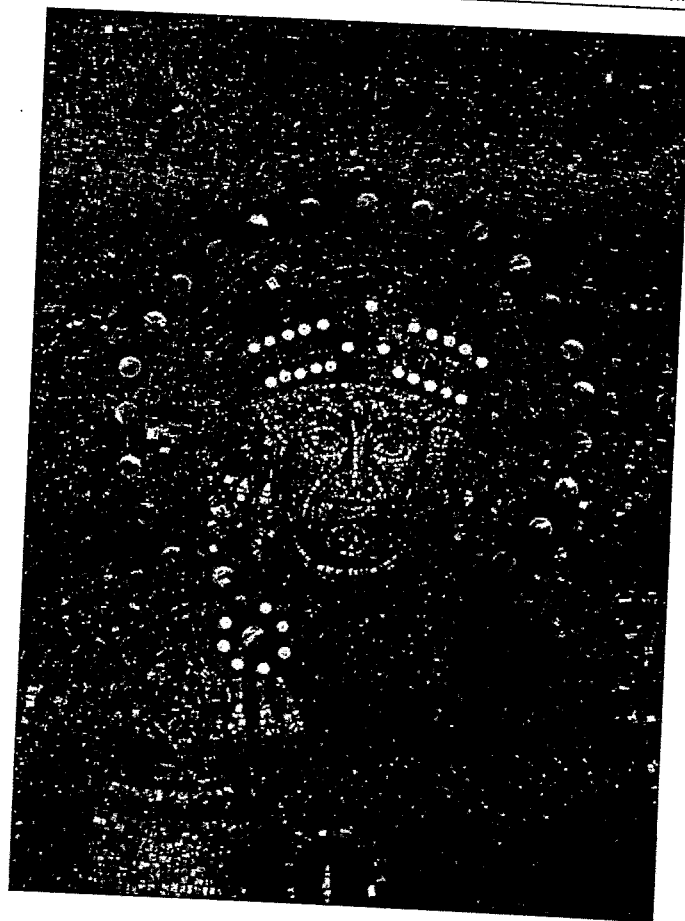
Rozlišování, co je a co není „římské“, pochopitelně nevzniklo ve vzduchoprázdnu. Jak to u sebedefinování často bývá, musel být k dispozici protipól - někdo, komu Římané připisovali opačné vlastnosti, než vztahovali na sebe, v tomto případě „barbaři“. Pozdně římský stát si vytvořil určitý počet schémat, které obě strany odlišovaly. Hlavním z nich bylo tvrzení, že obyvatelstvo římského impéria (nebo přinejmenším jeho elita) se díky klasické literatuře, v níž bylo tradičně vychovávalo, stalo racionálnější. Racionalita se definovala jako schopnost jednotlivce kontrolovat své tělesné vášně pomocí intelektu. V klasické literatuře nalezl jednotlivec *příklady* ctnosti a neřesti, které mu při správném promyšlení umožnily kontrolovat smyslovost.⁸⁾ Barbaři byli naproti tomu obětmi svých vášní a jejich iracionalita jim bránila v tom, aby odolali jakýmkoli smyslovým tužbám. Pro římskou společnost jako celek větší racionalita znamenala, že její individuální příslušníci podřizují své žádosti vládě psaného práva, které je zárukou spořádané společnosti. Tak se psané právo - shrnuté v pozdním císařství do konceptu *civilitas* - stalo pro Římany silným rozlišovacím znakem jejich společnosti.

Tomuto smyslu pro nadřazenost dalo další rozměr křesťanství. Vzdělaná římská elita nalezla v kosmu základní řád, který svou strukturou odrážel řídicí princip, stvořený z předvěkého chaosu. V pohledu přejetém od Pýthagora a Ptolemaia tak vzdálenosti mezi Zemí a planetami zrcadlily harmonické poměry a přesnou proporcionalitu.⁹⁾ Křesťanské římské impérium - jako nástupce silného impéria pohanského - přikládalo kosmickému pořádku politický rozměr. Platilo, že žádný po-

zemský vládce nemůže vykonávat moc bez božího příkazu. Tato idea byla dále rozvíjena a měla podpořit tezi, že římské impérium je zvláštním vykonavatelem boží vůle ke zdokonalení lidstva. Například Eusebius z Kaisareie tvrdil, že narození Krista v době Augustově nebylo pouhou náhodou. Bylo prý součástí božího plánu, aby zakladatelé křesťanství a římského impéria žili ve stejné době. Obecněji vzato, křesťanští císaři na sebe vzali roli Kristových náměstků na zemi. Udržoval se skvostný ceremoniál odrážející nebeský majestát, a císaře i jeho družinu obklopovala svatozář křesťanské posvátnosti.¹⁰⁾ Vhodné klasické vzdělání tak vedlo jednotlivce k tomu, aby ocenil výhody římského způsobu života a jeho historickou důležitost v rámci božského řádu věcí.¹¹⁾

Theodorichův režim se chopil takovéto představy římanství (*romantitas*) a zvláštní důraz kladl na to, aby byl považován za součást bohem inspirovaného světového řádu. Ve svém dopise Anastasiovi například Theodorich poznamenává, že to byla boží pomoc, která mu umožnila správně vládnout Římanům. Zdá se také, že mozaiky v San Apollinare Nuovo původně zobrazovaly Theodoricha, jak sedí na trůně v novém paláci v Ravenně, obklopen panovnickým majestátem. Naproti němu byl zobrazen Kristus Pantokrátor a nebeský majestát. Theodorichovy italské paláce (ravennský je nejznámější, ale další dva byly postaveny v Pavii a Veroně) zřejmě napodobovaly architektonický styl císařského paláce v Konstantinopoli. Theodorich ho samozřejmě dobře znal, protože v něm strávil deset let jako rukojmí. Během své vlády však Theodorich nestavěl jen „císařské“ paláce, ale rozvíjel též kult posvěceného vládce. Velké veřejné události, jako například jeho slavnostní vjezd do Říma roku 500, byly určeny k tomu, aby se po vzoru Konstantinopole demonstrovala posvátnost a bohem inspirovaná povaha jeho vlády.¹²⁾

Jde o pozoruhodný prvek v Theodorichově sebeprezentaci, neboť on sám byl nenikajský křesťan. Vzhledem k tomu, že panoval v Itálii, kde byl hlavním ochráncem nikajské ortodoxie papež, mohli bychom to považovat za rozpor. Ale nebylo tomu tak. Po velkou většinu Theodorichovy vlády se král a katolický klérus k sobě chovali s nejvyšším respektem. Například při svém příchodu do Říma „spěchal Theodorich k svatému Petru, jako by byl katolík“ (*Anonymus Valesianus* 12, 65). V roce 513 pak slyšíme o vřelém přijetí, které král přichystal Caesario-

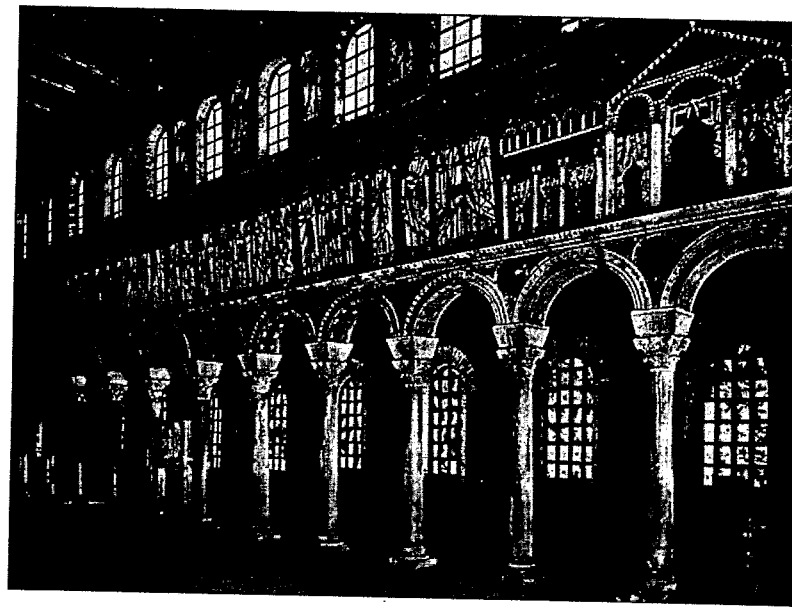

Theodorich, král Gótů.
Tato mozaika byla odkryta při stavebních pracích v chrámu San Apollinare Nuovo v Ravenně.
Zdá se, že jde o autentický Theodorichův portrét, adaptovaný později pro potřeby císaře Justiniana (nápis totiž není původní)

vi z Arles, jednomu z předních galských biskupů. Theodorich se tehdy postaral o to, aby Caesarius dosáhl uznání jako papežský vikář pro celou Galii.¹³⁾ Před nedávnem se začala zdůrazňovat i starostlivost, s níž se Theodorich snažil dosáhnout smířlivého řešení sporu o papežský stolec (tzv. laurenciánské schizma), který dostoupil vrcholu v letech 501-502.¹⁴⁾

Katoličtí hodnostáři reagovali různě. Někteří z nich po Theodorichovi požadovali, aby především vyřešil spornou papežskou volbu. Podobné uznání mu bylo projevováno na formálních církevních shromážděních. Z římské synody, konané v březnu 499, se dochoval oficiální záznam, který poskytuje vskutku fascinující čtení. Na počátku rokování všichni hodnostáři vstali a zvolali: „Vyslyš nás Kriste. Ať žije Theodorich!“ To opakovali třicetkrát. Takové opakované ovace byly běžnou součástí dvorského ceremonálu, ale církevní hodnostáři neučinili nejmenší zmínku o východním císaři.¹⁵⁾ Stejně tak bylo mnoho hodnostářů připraveno Theodorichovi sloužit. V roce 507 pronesl jáhen Ennodius chvalořeč na krále, v níž vysvětloval, že bůh přivedl Theodoricha do Itálie, aby přemohl demony posedlého Odoakera.¹⁶⁾ A když se po roce 510 řešil spor mezi východní a západní církví (tzv. akaciánské schizma), Theodorich se opět silně angažoval. Nejen že byl o všem důkladně informován, ale dal i svůj souhlas k usmíření, jež brzy poté následovalo.¹⁷⁾ Jeho vztah ke katolickému kléru byl tedy veskrze vstřícný, a proto jej myšlenka opětovného sjednocení východní a západní církve nenaplňovala hrůzou. Bez ohledu na svou vlastní víru si Theodorich činil nárok na božské posvěcení své vlády, ve všech církevních záležitostech podle toho jednal a od soudobých církevních hodnostářů se mu dostalo odpovídající reakce.

Propaganda a veřejné akty jeho vlády ukazují, že měl velké povědomí i o dalších základních prvcích římanství (*romanitas*). Theodorich si byl zvláště vědom ideologické důležitosti psaného práva a zasazoval se o rozvoj individuální lidské racionality formou klasické výchovy. V Ennodiově chvalořeči se říká, že v Theodorichově paláci vládne *ius a civilitas*, přičemž *ius* se považovalo za základ římského práva.¹⁸⁾ S tím byl úzce spojen i koncept skutečné svobody (*libertas*), které dosáhnou jen lidé, řídící se tímto právem (*Variae* XII 5; srv. XI 13). Mnohé z dopisů,

Mozaika v San Apollinare Nuovo, na níž je zobrazen Theodorichův palác v Ravenně

jež za Theodoricha koncipoval Cassiodorus, požadovaly respekt vůči římskému právu, byly plné úvah o jeho základní správnosti, nebo z něj dokonce citovaly.¹⁹⁾ Snad právě tento přístup přivedl Theodoricha a jeho nástupce k rozhodnutí, že nastoupili jinou cestu než vládcové Franků, Burgundů a Vizigótů a odmítli vydat formální právní zákoník svým vlastním jménem. Namísto toho se uchýlili k *ediktům*, které mohli vydávat i římsí úředníci.²⁰⁾

Pokud jde o králův postoj ke vzdělání, základním pramenem je opět Ennodiova chvalořeč. Mezi jiným se v ní zdůrazňuje důležitost řeckého vzdělání, které Theodorich nabyl v Konstantinopoli (Ennodius, *Panegyricus* III 11).²¹⁾ Ve svém dopise Anastasiovi král naznačuje, že právě toto vzdělání jej naučilo vládnout Římanům. Díky němu pochopil důležitost božsky posvěcené římské cesty, a četné pasáže *Rozmanitostí*

zdůrazňují pozornost, kterou tomu věnoval. Vyhlásil například vzdělání za klíč k morálce. Skrze něj, říká, se jednotlivec učí sebekontrolě, bez níž je dodržování římského práva nemožné. Jednotlivec bez sebekázně nemůže získat dostatečnou důvěru, aby vládl ostatním. K udržení nutného společenského pořádku - *civilitas* - musí správně fungovat vzdělání (*Variae* III 13, VIII 15, VIII 31). Pro nic za nic nepodporovala jeho rodina významné gramatiky (*Variae* IX 21).

Celá řada prostředků byla tedy nasazena k šíření myšlenky, že Theodorichův režim je „římský“ a v souznění s božími plány. Oslavné řeči, oficiální dopisy, ražba mincí (na některých Theodorichových mincích je legenda *invicta Roma*, neporazitelný Řím), vizuální reprezentace i budovy, vše bylo využíváno k podpoře tohoto tvrzení a jeho opěrných pilířů - úcty k římskému právu a klasickému vzdělání. Nejúplnějším a nejjasnějším výrazem těchto snah jsou Cassiodorovy *Rozmanitosti*, ale prosazování Theodorichových aspirací bylo za jeho vlády obecně rozšířeno. Cassiodorus se v pozdějších letech rád prezentoval jako hlavní architekt Theodorichovy *romanitas*,²²⁾ avšak to v žádném případě neodpovídá realitě. Víme totiž, že se v králově blízkosti pohyboval až od roku 507 a že své úřady zastával relativně krátkou dobu (507-511 a 523-526). V roce 507 byla Theodorichova vladařská ideologie již plně ustavena, a všechny myšlenky, které jsou obsaženy v *Rozmanitostech*, se nacházejí i jinde. Ideová východiška ostrogótského režimu nebyla vytvořena Cassiodorem, ale samotným Theodorichem.

Význam římanství

Proč usiloval Theodorich tak programově a odhodlaně o to, aby se jeho nové království jevílo jako „pokračování římského impéria“? Někdy to bývá připisováno jeho sentimentální vazbě na císařství. Ale Theodorich byl na Balkáně stále připraven postavit se čelem císaři Zenonovi, a nepropadal žádné iluzi o tom, jak se konstantinopolský režim dívá na jeho vládu v Itálii. Ani takový pohled na věc nevysvětluje očividnou kalkulaci, jíž Theodorich podroboval svá veřejná prohlášení a činy. Posedlost, s níž si přivlastňoval římanství, spíše odráží snahu stabilizovat ostrogótskou vládu v Itálii a současně zastrít a ospravedlnit své pravé úmysly v zahraniční politice, které byly od jisté doby zřetelně expanzivní, anebo takovými byly odjakživa.

Theodorichova *romanitas* byla částečně zaměřena na italskou společenskou elitu, církevní i světskou. Pečlivé obnovování císařských ideologických nároků na božské vnuknutí a opětné zdůrazňování imperiálních tradic s ohledem na katolickou církev usnadňovalo papežům a biskupům spolupráci s nenikajským králem. Nevýhody diametrálně odlišné politiky jsou dobře patrné ve vandalské Africe. Tam nástupnickí králové, kteří byli stejného náboženského smýšlení jako Theodorich, pronásledovali katolickou církev, což z ní učinilo ohnisko odporu a neposlušnosti.²³⁾

Theodorichův přístup ke světské římské elitě byl odrazem jeho politiky vůči církvi. Tato elita se skládala z nepříliš velkého počtu rodin, které kontrolovaly finanční zdroje království. Ovládaly místní administrativu a držbu půdy a jejich ochota platit a akceptovat vyšší daně udržovala v chodu celé soustředění. Vojensky dominantní vládce si mohl do určité míry platbu vynutit, ale ke skutečně úspěšné daňové politice je třeba dohody.²⁴⁾ Prezentace Theodorichova režimu v hávu starého impéria jej činila přijatelným pro místní obyvatelstvo a povzbuzovala k účasti na novém pořádku i ty, kteří byli předtím u moci. Theodorichova deklarovaná *romanitas* a kontinuita římského práva skýtaly příslušníkům elity záruku, že jejich způsob života i jejich statky budou v nové politické éře zachovány. Takový přístup je na mnoha místech patrný i v *Alarichově breviáři* (viz výše, str. 219). Ale na rozdíl od vizigótských vládců nezrušil Theodorich senátorský stav a administrativní úřady, s nimiž byla stará elita spjata.²⁵⁾ Je třeba zdůraznit, že tato politika byla promyšlená a nebyla výsledkem jakési setrvačnosti. Během svého boje s Odoakerem Theodorich vyhrožoval, že zruší dědická práva všech římských pozemkových vlastníků, kteří nepodporují aktivně jeho věc. Postižení by tak nemohli odkázat své statky vlastním potomkům. Kdyby se tato politika prosadila, znamenalo by to sociální revoluci. Theodorich však přistoupil na žádost poselstva, vedeného milánským biskupem Epifaniem, a své rozhodnutí zrušil (Ennodius, *Život biskupa Epifania* 122-135). Pochybuji, že by chtěl takovou politiku opravdu uskutečňovat, ale svou hrozbou dal dostatečně najevo, co by mohl dělat, kdyby chtěl. Hrozba a její odvolání měly italským statkářům jasně ukázat, že podpora ostrogótské věci s sebou nese nemalé výhody.

To, že si Theodorich přivlastnil římanství, mělo další důsledek – za-
hraniční politiku. Nejdůležitějším aspektem bylo zaujetí *na* ice
vůči východní polovině římského impéria. Na první pohled *se* lo-
richův přístup ke Konstantinopoli zdá velice uctivý, jak se to *ad*
odráží v určitých pasážích prvního dopisu *Rozmanitosti*. Tato *na* je
ale pouze povrchní. Za sametovými rukavičkami dopisu je jasná *ne-*
lezná pěst. Za výše citovanou pasáží dopis pokračuje takto:

„(3) Pokud Vás budeme následovat, převýšíme všechny ostatní *na* o-
dy (...). (4) Věříme, že nestrpíte jakýkoli nesoulad mezi našimi st *na* tr-
ré jsou vyhlášené tím, že za svých dávných vládeň vždy tvořily je *na* ně-
lo, (5) a které by neměly být spojovány pouze citem lásky, ale i v *na* nem-
nou usilovnou pomocí. Nechtě v římském království vždy vládeň spo-
lečná vůle a cíl“ (*Variae* I 1, 3-5).

Dopis byl napsán roku 508, kdy se dvě stě věch dořímských *na* do po-
hybovalo v blízkosti italských břehů a 8000 mužů na jejich pal *na* uch se
připravovalo k plenění Theodorichových držav. Jednali tak na *na* klade
dohody mezi císařem a franckým králem Chlodvíkem, jenž *na* nýšlel
rozšířit své království na úkor Vizigótů. V daném kontextu je *na* dopis
vlastně ultimátem. Theodorich použil svou římskou tvář, aby Anastasia
pokáral, a sice hned ve dvou ohledech. Za prvé, mezi římskými státy by
měl vládnout mír, nikoli nesvornost a konflikt. Za druhé, ostrogótská
Itálie je jediným legitimním římským státem na Západě („pokud Vás
budeme následovat, převýšíme všechny ostatní národy“), a proto by
Anastasius neměl osnovat spojení s jinými. Theodorich *na* měl zjevně
na mysli Franky. Další výčitkou v zdánlivě uctivém dopisu je *na* králova na-
rážka na „boží pomoc“ (v předchozí části dopisu), s jejímž přispěním
se naučil vládnout Římanům. To se rovnalo tvrzení, že Theodorichova
„římská tvář“ je součástí božího řádu a nijak se po této stránce neliší
od „římské tváře“ Konstantinopole. Theodorichova vláda tak měla svou
vlastní, nezávislou legitimitu.²⁶⁾ Pod slupkou uctivosti si Theodorich *na*
nil vůči východnímu impériu nárok na rovnost svého postavení.

Theodorichův nárok na jakýsi imperiální status se někdy projevoval
i při kontaktech s jinými „barbarskými“ vládci na Západě. Dobrým pří-
kladem je jeho dopis burgundskému králi Gundobadovi (ten byl stejně
jako Anastasius spojencem Franků) v předvečer téže krize. Dopis se

nese v přátelském duchu a Theodorich v něm oznamuje, že posílá
Gundobadovi dva měřiče času, sluneční a vodní hodiny. Tyto *na* edmě-
ty se však v dopise uvádějí jako dary řeckořímské civilizace, k *na* bré mají
přivést Burgundy k racionálnějšímu, lidštějšímu způsobu života:

„(2) Pod Vaší [Gundobadovou] vládou nechtě se Burgundi naučí
zkoumat nástroje nejvyššího důmyslu a snaží se ocenit vyn *na* jezy starých
národů. Skrze Vás nechtě odloží kmenový způsob života *na* a naučí se
[pomocí hodin] přesně počítat čas. (3) Řád života (*Ordo vitae*) se stává
zmateným, není-li správně známo rozdělení času. Ve skutečnosti je zví-
řecím návykem vnímat čas pouze při kručení v břiše *na* být nejistý z ně-
čeho, co je očividně dáno pro lidské účely“ (*Variae* I 1/6, 2-3).

Theodorich se tak představil jako člověk, který má monopol na pře-
žívající římské vědění v západní Evropě a může rozdělovat dobrodiní
klasické civilizace podle své úvahy. Burgundi jsou naopak kladeni na
mnohem nižší stupeň lidského vývoje, stále ještě blíže ke zvířatům než
k rozumným lidským bytostem.

Theodorichovy ambice by nyní měly být *na* sné. Požadoval faktickou
rovnost s východní říší a zároveň si činil *na* ok na kulturní hegemonii
nad ostatními západními nástupnickými státy. Třebaže je tato stylizace
zajímavá, mohla představovat pouhou *na* rojenou povýšenost. Antický
svět, stejně jako svět moderní, je bohatý na velkolepé nároky a sebe-
klamy diktátorů. Co však dává Theodorichovým nárokům reálné jádro,
jsou výsledky jeho snažení - soustavná dobovačná politika postupně
vedla jeho rétorické pózy skoro do souladu s realitou.

Znovuzrození impéria

Za hlavní čin Theodorichovy zahraniční politiky se často považuje vy-
tvoření obranného spojení proti francké expanzi. V době, kdy
Chlodvík zaměřil svůj zrak na vizigótské državy v jižní a střední Galii
(tj. kolem roku 500), se Theodorichovi podařilo uzavřít řadu strategic-
kých dynastických svazků. Theodorich sám se oženil s Chlodvíkovou
sestrou a vydal své různé ženské příbuzné do vizigótské, vandalské
a burgundské královské rodiny. Dochovala se i řada králových dopisů
sepsaných v předvečer bitvy u Vouillé. Theodorich v nich nabádal
Chlodvíka i Alaricha ke zdrženlivosti a pokoušel se přivést okolní krá-

le k názorovému sblížení. V tomto momentě bylo možná jeho cílem zdržení frankké expanze. Ale měl i další cíle, v jejichž světle je odpor vůči Frankům nedostatečným vysvětlením jeho jednání, a to dokonce i před bitvou u Vouillé.

Prvním Theodorichovým sousedem, který pocítil ostrogótskou moc, byla vanalská říše v Africe. Roku 491 byli Vandálové těžce poraženi na Sicílii, museli se vzdát ročních plateb, které předtím dostávali od Odoakera. Kolem roku 500 následoval dynastický sňatek mezi oběma královstvími. Byl to nerovný svazek. Vandalský král Trasamund obdržel spolu s nevěstou, Theodorichovou sestrou Amalafriidou, i slušné věno, ale ostrogótská princezna přišla s vojenským doprovodem 5000 mužů (Prokopios, *Války* III 8, 12). Tito muži, nebo alespoň někteří z nich, zůstali i nadále v Kartágu a byli později zabití, když Trasamundův nástupce ve 20. letech 6. století spojenectví vypověděl. Tak významná vojenská přítomnost Ostrogótů v srdci vandalského království ukazuje stupeň gótské hegemonie, který byl ještě posílen následujícími událostmi.

V letech 504-505 Theodorich dále rozšiřoval své državy ve středním Podunají. Po Odoakerovi zdědil část Dalmácie a provincii Savii. Ve stejném období porazil v dobře vedeném tažení gepidského krále Trasericha a získal provincii Druhou Panonii, spolu s jejím hlavním městem, bývalou císařskou metropolí Sirmiem. Při tomto tažení byly také poraženy císařské síly, vedené Sabinianem mladším a složené většinou z bulharských žoldnéřů.²⁷⁾ Sabinianova porážka nám naznačuje, proč Anastasius následně podporoval Chlodvíka - evidentně se obával vzrůstajícího Theodorichova vlivu.

Předchozí doklady tedy ukazují, že Theodorich usiloval o nadvládu nad Vandaly a snažil se rozšířit hranice svého království. Na první pohled změnil v letech 506/7 taktiku a pokoušel se zachovat status quo. Ale tón dopisu, který poslal Burgundům, svědčí o něčem jiném. Povýšenost a blahosklonnost měly spíše Gundobada vyprovokovat než usmířit. Je známo, že jeho dopisy Chlodvíkovi byly také velmi zdvořilé, což mu ale nebránilo v tom, aby frankého krále před jinými panovníky nepomlouval. Dopis králům Herulů, Varnů a Duryňků se například zmiňuje o Chlodvíkově „pýše (...) nenávistné bohu“, o jeho „opovrho-

vání pravdou“, o jeho „aroganci“ a páchaném bezpráví (*Variae* III 3, 1-2). Dokonce i v letech 506-507 byla Theodorichova diplomacie agresivnější, než se obvykle předpokládá.

Ať tak či onak, Theodorich se stal hlavním vítězem. Roku 507 se ostrogótské síly nedostaly včas do Galie a Chlodvík zničil vizigótskou armádu u Vouillé. Byzantské lodě plenily v roce 508 pobřeží Itálie a podobným ohrožením se zpravidla vysvětluje Amalova nepřítomnost na bojišti. Nelze to úplně vyloučit. Theodorichova agresivní diplomacie v roce 506 a akce následující po vizigótské porážce však umožňují výklad, že rozhodnutí nezasáhnout do konfliktu bylo promyšlené. Když se Theodorichovo vojsko, vedené Ibbou, objevilo roku 508 severně od Alp, nejen že zbavilo Arles a Carcassonne burgundského, resp. frankého obležení, ale navíc převzalo kontrolu nad celým vizigótským královstvím.

Brzy po Vouillé se stal novým vizigótským králem Gesalich, dospělý syn Alaricha II. a blíže neznámé konkubíny. Gesalich nebyl jediným Alarichovým potomkem. Měl ještě nevlastního bratra Amalaricha, dosud nezletilého, jehož matkou byla Theodorichova sestra Theodegotha. Původně Theodorich Gesalicha podporoval (srv. *Variae* V 43, 2), ale asi roku 511 ho nechal vyhnat ze Španělska.²⁸⁾ Dva významní vizigótské šlechtice - Gouarich a Veila - byli Gesalichem v letech 508-511 popraveni, takže Theodorich možná pouze vyčkával, až získá politickou podporu mezi vizigótskou nobilitou. Gesalich našel krátce azyl u vandalského krále Trasamunda, ale ten ho na Theodorichův nátlak musel vyhostit ze země (*Variae* V 43-44), což dobře dokládá ostrogótskou hegemonii nad vandalským královstvím. Gesalich se pokusil získat svou moc zpět, ale pravděpodobně roku 513 byl zajat a popraven. Mezitím Theodorich ovládl celé Gesalichovo království. Vizigótský královský poklad byl odvezen do Ravenny a vizigótské daně byly kontrolovány z Itálie, což se týkalo i ročních plateb gótským oddílům (Prokopios, *Války* V 12, 47-48). Z Itálie byly do Hispánie posíláni úředníci a vojáci, přičemž veškeré administrativní problémy byly hlášeny Theodorichovi v Ravenně (*Variae* V 39).

Během krize v letech 506-508 dobyl Chlodvík většinu Akvitánie. Ale zisky ostrogótského krále byly nesoměřitelně větší. Od roku 511 vládl nejenom svému italskému království, ale také podstatným částem Bal-

kánu, jižní Galii a většinu Iberského poloostrova. Navíc utvrdil svou nadvládu nad vandalským královstvím i nad dalšími menšími národy (zvláště Duryňky). Do jistého stupně závislosti se dostali dále Burgundi, kteří byli odtrženi od svého frankého spojence brzy po porážkách z roku 508. Gesalich byl zadržen právě na jejich území, a ostrogótsko-burgundské spojenectví zpečetil i dynastický svazek mezi Theodorichovou dcerou Ostrogothou a Sigismundem, následníkem burgundského trůnu. Jak uvidíme, Burgundi v tomto manželství spatřovali symbol dominance (viz níže, str. 254). Kolem roku 511 již Theodorichova moc do značné míry odpovídala jeho imperiální rétorice a ceremoniálu. Znovu sjednotil více než třetinu staré západní říše a další její součásti (vandalskou severní Afriku a burgundskou Galii) přinutil uznat svou svrchovanost.

Je téměř jisté, že si Theodorich dobře uvědomoval význam svých úspěchů. Na počátku 20. let 6. století napsal Cassiodorus ve své ztracené *Historii Gótů*, že dobytí Španělska lze přirovnat k založení gótského království „před dvěma tisíci lety“. Zdůraznil přitom, že tento akt sjednotil gótský lid. V podrobení Vizigótů tedy Theodorich zřejmě spatřoval významný úspěch své vlády. V létě 513 navíc přišel do Itálie biskup Caesarius z Arles a papež Symmachus jej ustanovil vikářem pro Hispánii a celou Galii. Vezmeme-li v úvahu dobré vztahy mezi Theodorichem a papežským stolcem i Caesariovu předchozí zastávku v Ravenně, můžeme předpokládat, že udělení vikariátu Theodorich přinejmenším inspiroval. Jeho rozsah odpovídal Theodorichovým hegemoniálním ambicím v západní Evropě.²⁹⁾ Jak se na nové Caesariovo postavení dívali Frankové, není známo.

Theodorichovy následnické plány by mohly naznačovat, že své sjednocené království chtěl odkázat jedinému nástupci. V oficiálních dopisech Theodorich vyhlášoval, že jeho rod, Amalové, není jen jednou z germánských královských rodin, ale imperiální dynastií, pro níž se hodí císařský purpur (*Variae* IV 1; IX 1; X 14; srv. obecněji VIII 2; VIII 5; X 11). Taková okázalá prohlášení ukazují, že Theodorich měl velké plány do budoucna, a tuto myšlenku podtrhuje i volba jeho následníka. Asi do roku 515 mu několik jeho manželek porodilo pouze řadu dcer a Theodorich se vzdal naděje na vlastního syna. Namísto toho byl ze

Medailon ze Senigallie

Španělska přivezen Gót jménem Eutharich, který se oženil s Theodorichovou dcerou Amalasanthou.

Theodorichovy nároky na císařský status rodu Amalů nutně vedly k tomu, že se také Eutharich musel stát příslušníkem dynastie. Toho dosáhl Cassiodorus, který přidal Ammianova Ermanaricha do amalského rodokmenu a připojil k tomuto králi Eutharichovu linii (viz výše). Eutharich, prezentovaný jako Amal, sezdaný s Theodorichovou dcerou a formálně prohlášený za následníka trůnu, měl dobré vyhlídky na převzetí vlády v Itálii. Theodorich jej navíc záměrně přivedl z vizigótského Španělska, kde jeho rodina patřila k nejpřednějším u dvora (*Getica* 33, 174-175). Doufal patrně, že Eutharich bude schopen udržet vládu ve Španělsku. Mladý Amalarich se vši pravděpodobností nebyl předurčen, nebo alespoň ne v první řadě, k nástupu na vizigótský trůn. Theodorich považoval své sjednocené království za nedělitelný celek, který má být předán jedinému nástupci.

Po roce 511 byla Theodorichova imperiální stylizace do značné míry podepřena i mocensky, třebaže Theodorich poněkud ustoupil od toho, aby se prohlašoval za nového římského císaře. Východořímská říše zů-

stávala nejsilnějším státem své doby a král si ji pravděpodobně nechtěl příliš znepřátelit. Ještě uvidíme, jaké těžkosti mu způsobil nepřátelský postoj impéria ve 20. letech, kdy císař ani nemusel přikročit k vojenským opatřením. Theodorichův formální titul byl tudíž vždy král, nikoli císař. Na jeho mincích se obvykle objevuje císařská busta, ale Theodorich upustil od ražby zlatých mincí, což byla výsada císařů. To však už byly jen mocenskoprávní nuance a stávalo se, že někdy maska spadla. Jedna náhodně dochovaná památka - tzv. medailon ze Senigallie - ukazuje, že Theodorich přece jen příležitostně zlaté mince vydával. Nápis na reversu oslavuje krále jako „vítěze nad národy“ a medailon byl patrně vydán na paměť Theodorichových velkých vítězství v Galii a Hispánii.³⁰⁾ Mimoto už víme, že Theodorich nikdy neumísťoval císařské sochy napravo od svých ani nekladl císařovo jméno před své vlastní. V jeho postoji tak existovala záměrná dvojakost. Vydával se za římského imperátora, aniž se za něj formálně prohlásil, a tato sebe prezentace podložená rozsahem jeho moci působila dosti věrohodně. Theodorich vědomě dovolil všem, kdo si to přáli, aby ho viděli jako prvního v nové řadě západních císařů.³¹⁾ Na známém nápisu senátora Caeciny Martia Basilia Decia se u Theodorichova jména objevuje titul „věčný Augustus“ (*semper Augustus*), který byl jinak vyhrazen pouze císařům.

Král Gótů

Autoři našich hlavních pramenů k vnitropolitickým dějinám italského království - Ennodius a Cassiodorus - byli oba Římané a oba byli také loajální vůči Theodorichovi. Jejich díla tak odrážejí ústřední ideologickou premisu jeho vlády, kterou jsme již výše naznačili: ostrogótská říše je přímou pokračovatelkou římského civilizovaného řádu (*civilitas*). Oba autoři věnují pouze minimální pozornost vnitřním gótským záležitostem. To mohlo souviset s královou romanofilskou politikou, která měla za následek určité stírání hranic mezi Římany a Góty. Prokopius popis byzantského podmaňování Itálie od 30. let 6. století však nenačňuje, že by tato hranice byla od základu změněna. Velkou většinu bojů proti Belisarově a Narsově armádě vedli Gótové, a jak ještě uvidíme, „přední gótské mužové“ měli v království i nadále významnou pozici.

ci. Belisar se také zaměřoval především na gótské obyvatelstvo poloostrova, což ukazuje, že Gótové zůstávali velmi odlišnou skupinou (viz 8. kapitola). Při bližším pohledu nám prameny dokládají některá novátorská opatření, s jejichž pomocí integroval Theodorich své gótské stoupence do italského prostředí.

Problém

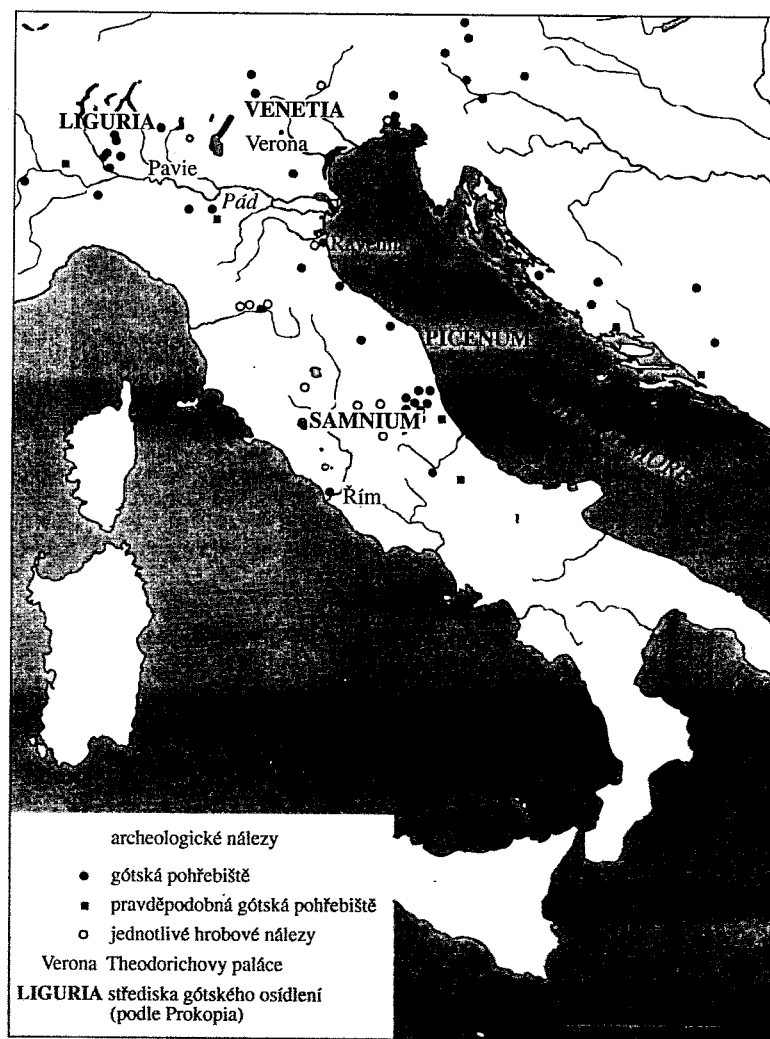
V době svého příchodu do Itálie čítali Ostrogóti asi 100 000 lidí. Již z tohoto počtu vyplývá, že Theodorich nemohl přímo ovlivňovat jejich každodenní život. Po Odoakerově porážce se Gótové usídlili na ploše více než 1000 km² (viz níže) a vzdálenosti výkon moci dále zkomplikovaly (srv. *Variae* VI 22). Ještě obtížnější se stala kontrola po ovládnutí Hispánie v roce 511, kdy se počet Gótů pod Theodorichovou vládou patrně zdvojnásobil.

Nemůže nás proto překvapit, že Theodorich potřeboval k výkonu moci početnou skupinu podřízených hodnostářů. Mužové, jako byl Anastat, Invila a Soas, mu sloužili jako vojevůdci již na Balkáně. Z pozdější doby je znám Pitzias, jenž vedl útok na Sirmium, a již zmíněný Ibba, který stál v čele intervenční armády v Galii a Hispánii. Po roce 493 však Theodorich potřeboval především nevojenskou pomoc. Jeho administrativa byla závislá na řadě gótských místodržících, kteří spravovali různé důležité oblasti jako hrabata (*comites*). Někteří z nich - zvláště v pohraničních krajích - se stali téměř nezávislémi na ústřední moci, jiní vládli jednotlivým městům. Všechna gótská hrabata v Itálii se rovněž účastnila na tvorbě politiky a v pramenech se o nich píše jako o „nejpřednějších mužích“ nebo o „nejvznešenějších“ z Gótů. Theodorich je využil, když se pokoušel jednat s Theudem (viz níže), zatímco Vitigis a jeho nástupci se ve válečných dobách podrobovali jejich názorům (např. Prokopios, *Války* V 17, 29; VI 22, 13nn; VII 8, 12nn). Stojí rovněž za zmínku, že císař Justinianus jim v předvečer gótské války poslal dopis (*Války* V 7, 21-24).

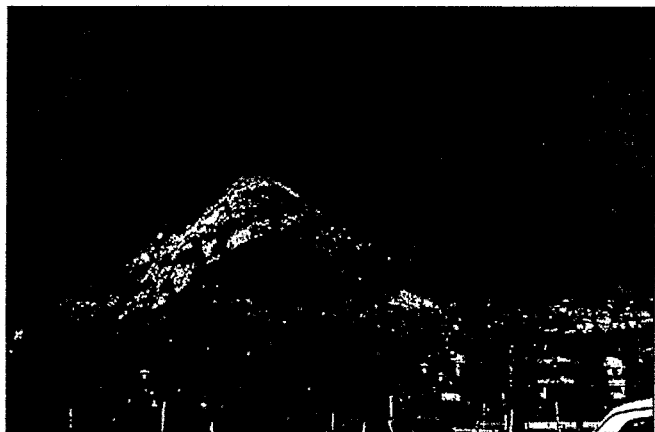
Zdá se, že Theodorich nemohl své podřízené vůdce jmenovat do funkcí zcela libovolně. Když se např. Gótové z Rieti a Nursie ve střední Itálii rozhodli, že jejich předákem (zvaným *prior*) by měl být Quidila, syn Sibiův, byla tato volba Theodorichem pouze potvrzena. Theodorich pak

krátce nato zemřel, takže museli vyjednávat i s jeho nástupcem Athalarichem (*Variae* VIII 26). Tato korespondence je v dochovaných pramenech zcela unikátní, ale zřejmě odráží obecnou pravdu o volbě těchto dočasných vůdců. Gótové z různých částí říše si vybírali své vůdce sami, ale museli pokaždé získat královo schválení. Významní Gótové pak disponovali místními mocenskými základnami, které nebyly pod přímou královskou kontrolou. Na počátku gótské války se vzdal Pitzias Belisarovi s polovinou Gótů ze Samnia (*Války* V 15, 1-2). Zdá se, že tito lidé předtím Pitziasovi podléhali. O něco později se jistá gótská skupina ve Venetii, vedená Ildibaldem, odmítla vzdát Byzantincům jako jejich král Vitigis (*Války* VI 29, 41; srv. 30, 16nn; VII 1, 25nn). A také Gótové z Kottijských Alp raději uposlechli rady Sisigise (velitele posádky v oblasti), i když to odporovalo královské politice (*Války* VI 28, 28nn). Gótové z různých míst často sledovali i zcela odlišnou politiku. Po Teiasově porážce (viz níže) vyjednávali Gótové severně od Pádu s Franky, zatímco jejich sousedé na jih od řeky byli mnohem opatrnější (Agathias I 5, 1-2). Společným jmenovatelem byla patrně místní soudržnost, která zastíňovala obecnější příslušnost k Ostrogótům jako celku.

Některé z těchto místních vazeb vznikly ještě předtím, než ta či ona skupina přijala vládu Amalů. Například Rugiové se připojili k Theodorichovi v roce 487, ale ještě roku 541 si uchovávali svou nezávislou identitu a měli vlastního vůdce (*Války* VII 2, 1nn). Poté co se Gensmund vzdal svých královských nároků ve prospěch Amalů, i nadále velel jako Valamerův zástupce zpoza nezávislému vojsku (*Variae* VIII 9; srv. *Getica* 246). Způsob osídlení Itálie zřejmě zčásti odrážel jednotlivé skupiny, z nichž se Ostrogóti zformovali. Jižně od Říma byly rozmístěny vojenské posádky a četné oddíly sídlily v blízkosti alpských průsmyků. Další skupiny Gótů byly usazeny v Dalmácii, Savii a po roce 508 i v Provenči. Ale většina Gótů žila rozptýleně v severní a střední Itálii - konkrétně v Samniu, při jadranském pobřeží až k Picenu a v Ligurii a Venetii na severu.³²⁾ Tento obraz očividně odráží strategické obavy. Relativně husté osídlení jadranského pobřeží bylo reakcí na potenciální byzantskou hrozbu a řada posádek v Alpách a za nimi nepotřebuje dalšího komentáře. Ale je tu ještě jiná věc. Taková skupina, která si zachovala svůj smysl pro identitu - jako např. Rugiové -

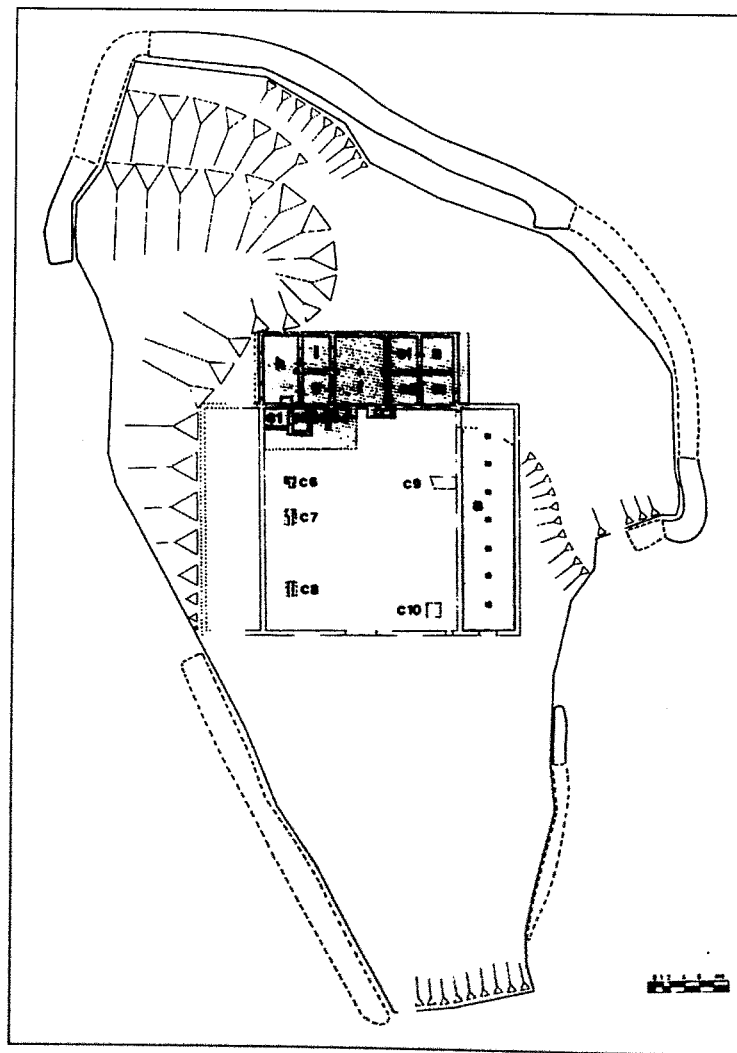
Pohřebiště ostrogótského rázu v Itálii

Monte Barro

Rekonstrukce hlavní budovy na Monte Barro

Plán hlavní budovy na Monte Barro

jistě musela být usídlena v téže oblasti (o jakou oblast šlo, se ovšem můžeme jen dohadovat). A není důvod si myslet, že Rugiové byli v tomto směru výjimkou.

Nedávné vykopávky v severní Itálii odkryly jedno z gótských sídlišť. Monte Barro je výrazné návrší v předhůří Alp (mezi jezery Como a Olignata), které dosahuje výšky až 900 metrů nad mořem. V 5. století stál v těchto místech římský kastel opevněný hradbou. Na konci století se Monte Barra zmocnili Gótové, a vykopávky tu odhalily řadu jejich obydlí spolu s ústřední budovou. Ta zabírala plochu 1700 m² a její křídla uzavírala ze tří stran vnitřní dvůr. V centrální části budovy se nacházela velká přijímací hala i četné další místnosti. Zároveň byla odkryta celá řada artefaktů, z nichž nejzajímavější je zavěšená koruna – symbol moci. Místní Gótové našli v Monte Barru dobře hájitelné místo, ale žili si tu současně na dosti vysoké úrovni a nepochybně si též užívali nádherného rozhledu (viz obrázky na str. 244).³³⁾

Je tedy zřejmé, že Theodorich musel brát ohledy na mocné poddané, z nichž někteří se opírali o pevně zakořeněná společenství. Část těchto skupin měla své vlastní uspořádání i politické tradice a vytvářela si alternativní centra moci, více či méně nezávislá na královském dvoře v Ravenně. To mohlo mít velice praktické efekty. Theodorichova propaganda s oblibou tvrdila, že rodina Amalů je výjimečnou imperiální dynastií, což bylo často vydáváno i za názor prostých Gótů. Ve 30. letech 6. století však tito Gótové zbavili posledního příslušníka dynastie trůnu, když nedokázal dobře vládnout (viz 8. kapitola). Nový král Vitigis zdůrazňoval svou příslušnost k Theodorichově dynastii nikoli na základě pokrevního svazku, ale na základě svých činů (*Variae* X 31). Zatímco se Theodorich snažil učinit z království doménu jediné rodiny, jiní se drželi starší, pragmatické tradice. Není to příliš překvapující. Pouze čtyři desetiletí oddělovaly Theodorichovu smrt roku 526 od smrti jeho velkého thráckého rivala a jmenovce na Balkáně. Každý italský Gót, jemuž bylo více než padesát let, si pamatoval dlouhé boje, které ustavily Theodorichovu vládu, bez ohledu na Amalovy pozdější imperiální ambice.

Vzdálenosti, odlišné tradice a počet poddaných výrazně omezovaly Theodorichovu moc. Dokonce i po jeho úspěších mohli vůdci s dostatečnou mocenskou základnou stále představovat hrozbu. Názorným

příkladem je Theudes. Původně šlo o příslušníka královy tělesné stráže, který byl jako rozhodný stoupenec rodu Amalů jmenován velitelem ve Španělsku. Tam se však oženil s bohatou Hispanořímkou a shromáždil kolem sebe dosti velkou družinu (o síle 2000 bojovníků), která mu zajistila faktickou nezávislost. Ačkoli Theudes proti Theodorichovi nikdy nepovstal, král ho nedokázal přimět k tomu, aby se dostavil do Ravenny. Theodorich se ho současně bál napadnout, aby nezavdal Frankům příležitost ke vpádu nebo nevyvolal vizigótské povstání (*Války* V 12, 50-54).

Theudes byl obzvláště úspěšný, ale jeho snahy o nezávislost nebyly ojedinelé. Asi roku 500 nařídil Theodorich zabít jistého vojevůdce Odoina a roku 514 dal podobným způsobem odstranit Pitziasa. Pitzias byl předtím pověřen vedením války proti Gepidům. Theudes nebyl navíc jediným příslušníkem svého rodu, který získal významné postavení. Víme, že byl příbuzným Ildibalda a Totily, kteří se po vyhnání Theodorichovy dynastie stali oba ostrogótskými králi. Zřejmě šlo o členy obzvláště mocného nekrálovského klanu. Stejně tomu mohlo být i v případě Vitigise a Uraise, další spřízněné dvojice, z nichž první se skutečně stal králem a druhému k tomu chyběl jen krůček. Posledním příkladem významného nekrálovského předáka je Tuluin. Byl velitelem galské expedice v roce 508, udržel se ve vysokých funkcích po celou dobu Theodorichovy vlády a hrál důležitou roli při Athalarichově nástupu na trůn roku 526 (viz níže).

Základní problém, jemuž čelil Theodorich při ovládnutí svých stoupenců, je dostatečně jasný. Gótské předáky byli rozptýleni v rozsáhlých oblastech a jejich tradiční identita se pojila s významnou sociální mobilitou, takže vůdci na vzestupu, jako byl Theudes, si mohli budovat nové spojenecké svazky a získávat vlastní závislé straníky. Za takových poměrů mohli ovšem existovat jen dočasní vůdcové, opírající se o staré vazby nebo o osobní úspěchy. Umění úspěšné vlády spočívalo ve schopnostech jednotlivců zvládat nevyhnutelné odstředivé tendence a zabraňovat tříštění svých sil. Žádný dočasný vůdce (alespoň v Itálii) však neměl šanci proti královi hněvu. Po většinu své vlády Theodorich obratně vyhledával nové zdroje, aby si udržel věrnost svých stoupenců a nemusel se uchýlovat ke krajním sankcím.

Zacházení s novými zdroji

Po Odoakerově porážce Theodorich ze všeho nejdříve hmotně zajistil své stoupence. Podstata tohoto zajištění byla nedávno velice diskutována, zvláště zda Gótové dostali vlastní půdu nebo roční finanční dávky založené na stávajícím daňovém výměru. Určité nejasnosti zůstávají, ale podle W. Goffarta je velmi pravděpodobné, že „třetiny“ zmíněné v pramenech znamenají jednu třetinu staršího daňového výměru půdy, placenou na zvláštní účet určený pro gótské vojáky. Existuje však hodně dokladů, že s původním gótským osídlením bylo spojeno i přerozdělení půdy. Domnívám se, že třetiny představovaly jakési dary navíc pro sloužící vojáky a nikoli celkový příjem všech Gótů.³⁴⁾ Pro účely našeho zkoumání však není rozhodující způsob, jakým Gótové těžili ze svého příchodu do Itálie, ale že se tak vůbec dělo. Jedna třetina ročního objemu daní v Itálii, pravděpodobně doplňující původní přiděly půdy, představovala pro neprivilegované členy společnosti významný zisk. Gótové byli náchylní hledat jiné vůdce, pokud se z nějakého důvodu cítili nespokojeni. V souladu s všeobecným očekáváním musel Theodorich odměnit ty, kteří s ním prošli celou cestu z Panonie na Balkán a z Balkánu do Itálie.

Jak jsme viděli, Theodorich alespoň zčásti zasahoval do místní politiky. Možná že měl i jakési i právo veta. Bohatství Itálie mu také umožnilo, aby zavedl nové formy udílení důchodů a více si tak zavázal své stoupence. Zřídil například souběžné administrativní systémy, v nichž vedle římských provinciálních úředníků působila při správě daní a justice i gótská nobilita. Jmenovací listina neapolského hraběte (*Variae* VI 23) se výslovně zmiňuje o „velkorysém stanovování oficiálních platů“, které byly těmto lidem vypláceny. Peníze pocházely z daní, takže italské bohatství dovolilo králi vytvářet nové způsoby odměňování a vyznamenávat jimi své přední straníky; pro ně to byl další důvod, aby usilovali o královu přízeň. Všechny podobné listiny zdůrazňují, že funkce hraběte byla nejprve udělována na jeden rok, ale mohla být i prodloužena, jestliže hrabě zastával své povinnosti ke královi spokojenosti (*Variae* VI 23, 24; VII 1).

Theodorich také vykonával svou moc přímo, a to přinejmenším nad prostými Góty. Všichni gótské muži ve vojenském věku dostali každo-

ročně finanční příspěvek za to, že byli připraveni k vojenské službě (Prokopios, *Války* V 12, 47-48). Jelikož peníze byly placeny z centra, museli jeho úředníci spravovat jakýsi registr všech Gótů, kteří měli na takové platby nárok. Odchod z vojska znamenal konec tohoto nároku a Cassiodorus podává jeden příklad písemného čestného propuštění (*Variae* V 36). Dochoval se též příkaz Gótům ze Samnia a Picena, který dokumentuje, jakým způsobem se podněcoval zájem Gótů o získání královny přízně.³⁵⁾ Theodorich přikazoval, aby tito Gótové přišli k převzetí dávek do Ravenny a on mohl zkoumat chování každého vojáka. Odvážné prý po zásluze odmění, ale zbabělci ať se třesou strachy. Pán rozdávající spravedlivou odměnu statečným je častým tématem germánských hrdinských písní a samo o sobě nejde o nic nového. Novátorství spočívá v užití římských administrativních metod - seznamů a psaných rozkazů - k usnadnění výkonu tradičních mocenských práv. Zatímco rozkaz sám je unikátní památkou, událost, kterou zmiňuje, nebyla nikterak mimořádná. Vojenské přehlídky za účelem odměňování a kontaktu pravděpodobně navazovaly na praxi, jež byla v Itálii obvyklá již dlouho předtím. Jordanova *Getica* například opakovaně odkazuje na výroční dary nebo zvykové platby, které Římané platili Gótům. Mohlo být tedy již tradiční zvyklostí, že gótské vůdci předávali výroční dary prostým vojákům.

Rozhodování, koho podpořit v místní politice, nebo které gótské vojáky odměnit, si vyžadovalo Theodorichovu aktivní účast v celém dění. To nebylo nikdy snadné, ale stalo se to mnohem obtížnější, jakmile se Gótové rozptýlili v severní a střední Itálii. Nabízí se nicméně určitá možnost, jak Theodorich čelil problému vzdálenosti.

Prameny věnují velkou pozornost imperiální okázalosti Theodorichových paláců v Ravenně, Veroně a Pavii. Jak jsme viděli, tyto budovy měly dokazovat, že civilizovaný římský řád nebyl přerušen. Je ale pozoruhodné, že byly tři, nikoli pouze jedna. Podle toho, co víme, všechny tři měly fungovat jako řádná královská centra. Doplněly je ještě další královské rezidence - renovovaný palác v Aboně, letní palác v Monze a nejméně jeden velkolepý lovecký pavilón.³⁶⁾

Funkce paláců se stane poněkud jasnější, srovnáme-li jejich zeměpisnou polohu s rozšířením gótského osídlení v Itálii. Zatímco vojen-

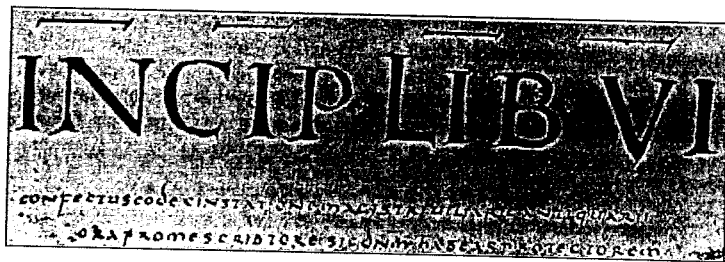
ské posádky byly rozmístěny na rozsáhlém území, vlastní gótské osady byly soustředěny v Samniu, Picenu, Ligurii a Venetii. Při srovnání osídlení a paláců zjistíme, že na každou koncentraci sídel připadá jedno královské centrum. Již jsme viděli, že Gótové ze Samnia a Picena byli příležitostně předvoláváni do Ravenny. Pavijský palác byl vhodný pro osady v Ligurii, veronský pro osady ve Venetii. Prameny neposkytují žádný přímý doklad o pravidelném stěhování mezi královskými centry, ale ani to nepopírají. Jen málo dopisů v *Rozmanitostech* naznačuje, kde byly sepsány, ale většina z nich mohla být napsána v kterékoli z Theodorichových rezidencí. Ačkoli máme jen příležitostné doklady o užívání jiných středisek než Ravenny,³⁷⁾ těžko můžeme předpokládat, že by král vynaložil tolik času a úsilí na vybudování tří mocenských center, pokud by v nich nezamýšlel pravidelně vykonávat vládu. Není tedy vyloučeno, že se pravidelně pohyboval mezi těmito třemi významnými paláci a tím čelil důsledkům rozptýleného gótského osídlení.

Jedním z pojitků, které Góty navzdory vzdálenostem sblížovaly, byla jejich nenikajská víra. Bezpochyby existovali i katoličtí Gótové a Gótové předávající dary katolickým institucím, ale gótské „ariánství“ nezlomila ani doba perzekuce, jež následovala po byzantském dobytí Itálie. V papyrovém svitku ze 6. století, pocházejícím z Ravenny, se o ariánství hovoří jako o „gótském zákonu“ (*lex Gothorum*), a Theodorich mluvil o „naší a vaší víře“, když roku 502 oslovil některé katolické biskupy v Římě. To nám naznačuje, že odlišný směr gótského křesťanství působil jako sebedefinující faktor. Přinejmenším v Ravenně byla víra hojně doplňována architekturou. Dochovaly se katedrála sv. Anastasia a nádherně zdobené ariánské baptisterium. Církevní obřady se konaly přinejmenším zčásti v gótsčině. Vedle fragmentů gótských biblických textů se zachovala (v milánském palimpsestu) i malá část ostrogótského liturgického kalendáře. Unikátní papyrus z roku 551 podává seznam kněží a všech ostatních, jež patřili ke kostelu sv. Anastasia. Na seznamu je devatenáct jmen, přičemž gramotní (bylo jich čtrnáct) napsali svá jména sami; patnáct jmen je gótských a čtyři z nich jsou napsána gótským písmem. Najdeme zde dva kněží, jáhna a podjáhna, dva „kleriky“, „defensora“ (který pravděpodobně zodpovídal za finance), sedm písařů kanceláře a konečně pět „ostiariů“ (sluhů), kteří byli ne-

Nástropní mozaika v ariánském baptisteriu v Ravenně

gramotní. Zdá se, že v Theodorichově době působil v Ravenně i ariánský biskup, který byl asi sesazen (nebo uprchl) po byzantském dobytí Ravenny roku 540. Do jaké míry byla i ostatní velká centra - např. Pavia a Verona - vybavena budovami, duchovními a texty, není jasné, ale situace v Ravenně mluví sama za sebe.³⁸⁾

Vilariichův podpis na papýru z roku 551

Jisté další aspekty Theodorichovy státní správy, které mu pomáhaly vládnout Římanům, usnadňovaly také udržení jeho moci nad Góty. Máme k dispozici mnohá svědectví, dokumentující roli královského dvora (*comitatus*) ve vztazích mezi králem a římskou senátorskou aristokracií. Ale dvůr měl svůj význam i pro královny gótské poddané. Zřejmě tam byly zadržovány děti významných příslušníků nobility. Záminkou k tomu mohla být výchova v králově blízkosti. Cassiodorus zaznamenává, že se Cyprianovi synové učili válečným hrám mezi Góty u dvora (*Variae* VIII 22). Za určitých okolností se pak z těchto dětí stávala vhodná rukojmí (srv. Prokopios, *Války* VI 28, 41). Podobná politika byla uplatňována i u dětí Římanů (*Variae* I 39; II 22) a je třeba uznat, že ovlivňování malých členů nobility, předurčených k významnému postavení v říši, nebylo z Theodorichova hlediska špatným nápadem. V případě významných mladých Gótů k tomu od jistého věku přistupovalo i zařazení do královny tělesné stráže. Vitigis a Theudes, jejichž klany ovládly trůn po vyhnání dynastie Amalů, prošli tímto postavením.³⁹⁾

Obecněji vzato, dvůr fungoval jako středisko patronátu a nejvyšší právní instance jak pro Góty, tak pro Římany. Každý Gót toužící po lukrativní hraběcí hodnosti dostal nepochybně dobrou radu, aby svou věc prosazoval u dvora, ale přístup k tomuto dvoru byl kontrolován.⁴⁰⁾ Král se také pokoušel zasahovat do urovnávání vnitřních gótských sporů. Jmenovací listina „hraběte Gótů“ (*comes Gotthorum*) zdůrazňuje, že tento hodnostář by měl spory urovnávat pomocí královských ediktů (*Variae* VII 3). V *Rozmanitostech* je obsaženo i několik čistě gótských případů (V 29, 30; 32-33). Se vši pravděpodobností byl

král zavalen spoustou takových případů. *Comitatus* byl prý zaplaven tolika žadateli a stěžovateli, že král musel řešit případy v sedle koně (*Variae* II 20; V 41).⁴¹⁾

Ale královská spravedlnost měla také své limity a její mechanismus dobře ilustruje, čeho Theodorich mohl a nemohl dosáhnout. Případ se k němu musel nejdříve vůbec dostat. Zvláštní poradci předložili králi souhrn argumentů obsažených v každém podání (*Variae* II 20; V 40-41), takže již pozitivně podané shrnutí bylo pro žadatele velkou výhodou. Ennodiovy dopisy objasňují, co jsme beztak mohli očekávat, že totiž pro Římany - a není důvod předpokládat, že tomu u Gótů bylo jinak - bylo dosažení příznivého výsledku závislé hlavně na známostech u dvora.⁴²⁾ A i když bylo dosaženo příznivého rozhodnutí, zbývalo ještě jeho prosazení. Jedna dvorní dáma byla například upozorněna, aby ihned uposlechla královských rozkazů a v podobném smyslu psal Theodorich tvrdými slovy svému synovci Theodahadovi, aby ho přinutil ke spolupráci (*Variae* IV 37, 39; V 12). Jeden obzvláště složitý případ byl dokonce předán Theodahadovi, pravděpodobně proto, že v něm figurovali lidé, na které měl větší vliv než sám král (*Variae* III 15; srv. X 5). Všechny tyto dopisy byly určeny různým členům královské rodiny, ale na každém mezistupni mezi králem a prostými Góty existovaly asi překážky, bránící efektivní královské spravedlnosti. Například v čestném propuštění ze služby Theodorich výslovně uvádí, že dotyčná osoba nadále požívá královské právní ochrany (*Variae* V 36). To nám naznačuje, že přístup ke královské spravedlnosti byl sice cenný, ale neskýtal automaticky spolehlivé záruky.

Měli bychom se tedy vyvarovat toho, abychom hodnotili římskou administrativu pouze na základě četby *Rozmanitostí*. Theodorich musel stále užívat rozličných a mnohdy i pochybných způsobů k ovládnutí komplikovaného gótského světa, aby si udržel kontrolu nad vojenskou mocenskou základnou, na níž byla konec konců jeho vláda v Itálii založena. V mnoha ohledech se jeho politika pohybovala na tenkém ledě, protože bylo nutné vyhledávat podporu římské pozemkové nobility a zároveň udržet Góty v klidu. Tradičně se tyto snahy považují v konečném důsledku za neúspěšné. V posledních letech králova panování se soužití mezi Góty a Římany změnilo v konflikt. Jak uvidíme, 20. léta

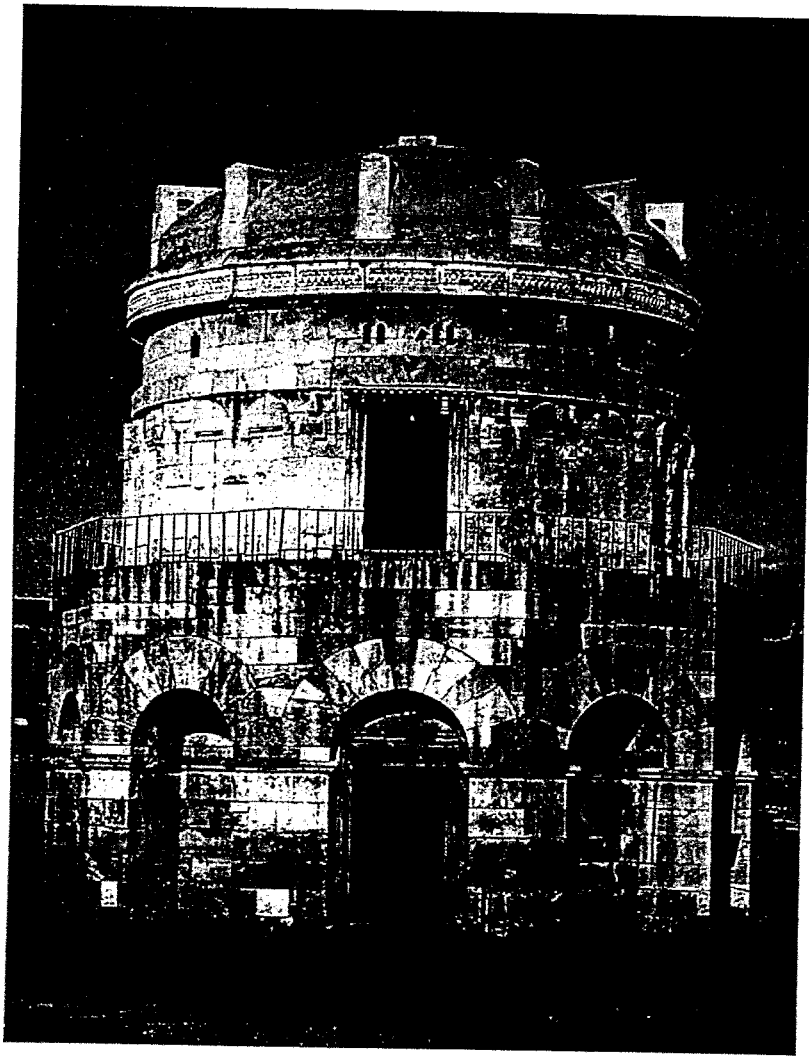
6. století představují nepochybně úpadek Theodorichovy vlády. Ale co vlastně vedlo k celkovému neúspěchu, a do jaké míry tento neúspěch podkopával jednotné království, za jehož vytvoření král bojoval?

Rozsah neúspěchu

Na první pohled by se mohlo zdát, že došlo k téměř úplnému zhroutení. Počátkem 20. let 6. století se Burgundi a Vandalové pokusili setřást ostrogótskou nadvládu. V roce 522 popravil burgundský král Sigismund svého syna a nástupce Sergericha, jehož mu porodila nedávno zesnulá Theodorichova dcera Ostrogotha. Po smrti krále Trasamunda v roce 523 vyvraždil nový vandalský král Hilderich gótské vojáky, kteří byli posláni do severní Afriky s Theodorichovou dcerou Amalafriidou. Tu zároveň uvrhl do vězení, kde nakonec zemřela. Sigismund i Hilderich navázali vzápětí kontakty s Konstantinopolí, jež je uvítala s otevřenou náručí. V téže době začala východní říše perzekvovat nenikajské křesťany, což Theodorich považoval za osobní urážku a vyhrožoval protiopatřeními proti italským katolíkům. V samotné Itálii byli uvězněni a nakonec popraveni dva vedoucí představitelé římské pozemkové elity, Boëthius a Symmachus, přičemž těsně před svou smrtí uvrhl Theodorich do vězení i papeže Jana, který se právě vrátil z Konstantinopole. V době Theodorichovy smrti byly Itálie a Hispánie rozděleny mezi jeho dva vnuky, Athalaricha (syna Amalasanthy a Eutharicha) a Amalaricha. Zdálo by se, že se všechno zhroutilo – podpora římských pozemkových vlastníků, náboženská tolerance i králova ambiciózní zahraniční politika.⁴³⁾ Při bližším zkoumání je však stále méně jasné, zda právě tyto potíže způsobily osudovou trhlinu ve struktuře Theodorichova království.

O Boëthiově a Symmachově popravě se začalo velmi diskutovat po vydání slavného článku Arnalda Momigliana. V něm jsou oba muži zobrazováni jako představitelé významného proudu římského senátního mínění, který se distancoval od Theodorichova režimu v Ravenně. Na základě jejich zájmu o klasické vědy Momigliano usoudil, že byli svým založením velmi konzervativní, což je politicky sblížovalo s císařskou vládou v Konstantinopoli. Vzhledem k Theodorichově

vlastní prezentaci jako programově římského vládce a ochránce klasické kultury jsou však Momiglianovy závěry (politické disidentství vyvolané klasickými studii) přinejmenším sporné. Alespoň některé ze Symmachových studií probíhaly v Ravenně, třebaže nelze zjistit, zda to bylo za Odoakera nebo za Theodoricha. V roce 506 obdržel Boëthius milostivý Theodorichův dopis, který ukazoval, že král si dal tu námahu, aby se seznámil s podstatou Boëthiovy práce (*Variarum* I 45). Takové snahy nejsou obvyklé dokonce ani dnes – když se bývalá britská ministerská předsedkyně dozvěděla, že někdo studuje anglosaštinu, reagovala zvoláním: „Jaký luxus!“ Boëthius ani Symmachus nebyli scholastičtí asketové. Symmachus nezískal za Theodoricha žádný správní úřad, ale velmi aktivně se účastnil veřejného života. Dokládají to zejména Cassiodorovy *Rozmanitosti*, třebaže dobu před Symmachovým a Boëthiovým pádem pokrývají jen částečně – jde o léta 507–511. Symmachus byl aktivní zvláště v senátu (*Variarum* I 23), vedl přelíčnění ve věci otcovraždy a byl jedním z pěti mužů, kteří pomáhali Argolikovi při procesu se senátory obviněnými z čarodějnictví. Všechna tato činnost zahrnovala kontakty s dvorem, takže v této době byl Symmachus v Ravenně velmi žádanou osobností. Proto ho Theodorich pověřil dohledem nad vzděláváním některých senátorských dítek, odměňoval jej a podporoval jeho snahy o obnovu Pompeiova divadla v Římě (*Variarum* IV 6, 51). Totéž platí o Boëthiovi. Theodorich ho pro jeho intelektuální schopnosti a výmluvnost jmenoval konsulem na rok 510,⁴⁴⁾ ale to nebylo zdaleka vše. Pro léta 507–511 podávají *Rozmanitosti* četná další svědectví o jeho blízkosti dvorským kruhům. Vedl vyšetřování o žoldu některých vojenských velitelů (*Variarum* I 10) a dva slavné dopisy ho vyzývaly, aby opatřil hodiny pro Gundobada a hráče na lyru pro Chlodvíka (I 45; II 40). Mezera v *Rozmanitostech* znamená, že po roce 511 máme k dispozici mnohem méně zpráv o vztazích mezi Boëthiem, Symmachem a královským dvorem. Nicméně roku 522 se Boëthius stal Theodorichovým *magistrem officiorum*. Je nanejvýš nepravděpodobné, že by tak vysoký úřad „spadl z čistého nebe“, takže Boëthius zřejmě zůstal po celou dobu politicky aktivní. Určitě pomáhal ukončit akaciánské schizma na konci druhé dekády 6. století, což podporoval i král.

Theodorichovo mauzoleum v Ravenně

Je tedy značným zkrácením vyhlášovat spolu s Momiglianem, že Boëthius a Symmachus „studovali a psali, aby zapomněli (...) na své gótské pány“. Jejich pád ve 20. letech 6. století vypadá spíše jako výsledek náhlého konfliktu než dlouhodobější rozepře. Obzvláště Boëthiova kariéra skončila zcela nečekaně. Boëthius zastával úřad *magistra officiorum* a jeho dva synové byli jmenováni konsuly na rok 522.⁴⁵⁾ V posledních letech Theodorichovy vlády tak bezpochyby došlo k významnému obrátu. Abychom celou věc pochopili, musíme obrátit pozornost k otázce následnictví.

Theodorichovy nástupnické plány se nakonec zaměřily na Eutharicha, který ale naneštěstí pro Theodoricha zemřel dříve než on, roku 522 nebo 523.⁴⁶⁾ Následně padla volba na Theodorichova osmiletého vnuka Athalaricha, potomka Eutharicha a Amalasanthy. Toto rozhodnutí však nebylo zdaleka přijato jednomyslně, neboť existovali i jiní nápadníci trůnu. Jelikož Boëthius měl úzké vazby na jednoho z nich, Theodorichova synovce Theodahada, není vyloučeno, že upadl v nemilost kvůli nástupnické otázce a nikoli pro svou přichylnost k Byzanci (Momiglianova verze). Zřejmě stál na straně „nesprávného“ pretendenta trůnu. Jeho pád tak nedokládá dramatický svár mezi gótským králem a římskou pozemkovou nobilitou; koncepcí mnoha prominentních Římanů (mimo jiné též Cassiodorus) sloužilo Gótům i v příštích letech. K Boëthiovým nepřátelům patřili jak Gótové, tak Římané, a byl to římský senát, který ho definitivně odsoudil.⁴⁷⁾

Podobně náhle se dostala do problémů i Theodorichova zahraniční politika. Částečně se tak stalo v důsledku biologických událostí. Smrt Trasamunda a Sigismundovy manželky z rodu Amalů byly totiž nečekané. Své důležitosti však nabyly poté, co je dva závislí spojenci využili k přechodu do mocenské sféry Konstantinopole. Úloha východního impéria při rozdělení Theodorichových problémů je velice důležitá, neboť vedle podpory Vandalů a Burgundů rozehrál císař i náboženský spor (viz výše, str. 254). Obnovené nepřátelství východořímské říše vůči Theodorichovi bylo stejně prudkým obrátem jako Boëthiův pád.

Po otevřených srážkách v roce 508 došlo ve druhém desetiletí 6. století ke sblížení mezi Konstantinopolí a Ravennou. Jeho příčiny jsou dostatečně jasné. Roku 513 vypuklo rozsáhlé povstání ve východoříms-

ském vojsku na Balkáně, do jehož čela se postavil vojevůdce Vitalianus. Ten chtěl mj. ukončit náboženský konflikt, rozdělující východní církev a Řím (akaciánské schizma).⁴⁸⁾ Císař Anastasius reagoval tím, že se začal ucházet o přízeň papeže. Ale jak jsme viděli, papež při podobných záležitostech respektoval Theodorichovo stanovisko, takže císař musel změnit svůj postoj ke gótskému králi. Otevřené nepřátelství mezi Konstantinopolí a Ravennou utichlo ostatně již roku 511, kdy se obě strany shodly na Felikově volbě konsulem. Nicméně až z roku 516 pochází překvapivý Anastasiův dopis, v němž se výslovně uvádějí „dva [římské] státy“ a Theodorich (nazývaný „nejslavnějším“ a „vznešeným“ králem) je přirovnáván k papeži: požívá prý světské autority, zatímco římský biskup je autoritou církevní. Tím císař uznal prakticky vše, co o sobě Theodorich tvrdil v *Rozmanitostech* z let 507–508 (*Variae* I 1): že totiž vládně druhému, plně legitimnímu římskému státu soudobého světa. Namísto plenění italského pobřeží, dávala nyní východní říše najevo, že gótský král je bohem ustavený (paralela s papežem) římský vládce.⁴⁹⁾

Anastasius zemřel roku 518, ale následující vláda Justinova ještě více usilovala o sblížení s papežem. Její postoj k Theodorichovi byl proto odpovídajícím způsobem smířlivý. Roku 520 hovořil Justinus o Theodorichovi jako o „věhlasném králi“ (*praeelsum regum*, *Coll. Av.* 199) a kronika napsaná za jeho vlády označovala Anastasiův nájezd z roku 508 za „pirátské dobrodružství proti římským krajanům“.⁵⁰⁾ Justinus se dokonce uvolil podporovat Theodorichovu volbu nástupce. V roce 519 přijal Eutharicha jako spolukonsula, přičemž mu fakticky přenechal vyšší pozici. Přijal také Eutharicha jako syna ve zbrani, což byl způsob, jakým císaři uznávali volbu následníka u sousedů.⁵¹⁾ Kolem roku 520 nemohly být vztahy s Konstantinopolí lepší. To vysvětluje, proč náhlé byzantské nepřátelství Amala tak rozhněvalo, ale samotný obrat východořímské politiky je nadále nejasný.

Podle mne jsou klíčové dva zásadní poznatky. Za prvé, východní impérium se nikdy dobrovolně nesmířilo s Theodorichovými ambicemi. Konflikt předcházel Theodorichovu odchodu do Itálie a bylo třeba šest let vyjednávání (492–497/8), než Anastasius uznal nový pořádek nastolený v Itálii. Sblížení po roce 508, zvláště Eutharichovo formální uznání, souviselo se snahami východního impéria po usmíření s papežem.

Není nejmenší důvod k předpokladu, že východní impérium přivítalo vznik Theodorichova superstátu s jeho imperiálními sklony.

Za druhé, Eutharichova smrt způsobila rozklad v Theodorichově říši. Mnoho nedávných prací o středověké historii znovu podtrhlo význam nástupnictví. Jakmile dosáhl král kmetského věku a neměl nesporného dospělého nástupce, čekala jeho vládu zatěžkávací zkouška. A to byla přesně situace, v níž se Theodorich nacházel na počátku 20. let 6. století. Bylo mu sedmdesát let, jeho dospělý mužský nástupce byl mrtev, a on se nyní snažil prosadit kandidaturu svého vnuka, starého nanejvýš osm let.

Již jsme viděli, že Boëthiův a Symmachův pád by se měl nejspíš spojit s bojem o pozice po Eutharichově smrti, zvláště pak s intrikami ve prospěch Theodorichova synovce Theodahada. Podle Prokopia byl Theodahad líný a nepraktický, ale byl to jediný plnoletý Amal v Itálii. Na počátku Athalarichovy vlády mu byla udělena značná finanční částka, protože prý osvědčil „poslušnost“ (*Variae* VIII 23). Stejný dopis v *Rozmanitostech* vyjadřuje naději, že prokáže i v budoucnu podobný postoj. To bezesporu signalizuje, že Theodahad představoval pro Athalaricha potenciálně vážnou hrozbu. Navíc existovali i straníci předního příslušníka gótské nobility, Tuluina. Ten prošel oslnivou vojenskou kariérou, jež vyvrcholila roku 523, kdy podnikl trestnou výpravu proti Burgundům. Porazil při ní Sigismunda a rozšířil hranice ostrogótského království až za řeku Durance. Na jednom místě *Rozmanitostí* je přirovnáván k hrdinovi dřívějších časů Gensemundovi, který se vzdal gótské koruny ve prospěch Amalů. Rovněž Tuluin obdržel ve 20. letech velmi nezvyklou odměnu. Byla mu udělena hodnost *patricius praesentalis*, znamenající i povýšení do senátorského stavu; byl vůbec prvním italským Gótem, jemuž se dostalo takového vyznamenání.⁵²⁾ Přestože si Theodorich vybral svého dědice, bylo nástupnictví v době jeho smrti stále ožehavou otázkou. Propukaly nepokoje v Ligurii, které mohly být demonstracemi ve prospěch jednoho z kandidátů (*Variae* VIII 16). Cassiodorus převzal současně velení vojska (*tamtéž* IX 25, 9).

V Hispánii se Theodorich také potýkal s problémy. Ve 20. letech se Theudes stal de facto nezávislým vladařem. Za Theodorichova života sice proti ústřední vládě nikdy nepovstal, ale zároveň odmítl předvolá-

ní do Ravenny (Prokopios, *Války* V 12, 51). Nevíme, co způsobilo odbojně chování Theuda, ale je tu dobrý důvod spojovat je s Eutharichovou smrtí a hádkami o nástupnictví. Po Theodorichově smrti se Hispánie a Itálie opět rozdělily. To nebylo zaranžováno starým králem, ale promptně zorganizováno příznivci Athalaricha a Amalaricha (*Války* V 13, 4nn). Jelikož Theudes byl de facto vládcem v Hispánii už před Theodorichovou smrtí, musel stát za Amalarichovým povýšením. Pravděpodobně podporoval Amalaricha, aby zajistil kontinuitu své vlastní dominance; následně ho roku 531 nahradil jako král, což tuto tezi potvrzuje. Theudes zřejmě spatřoval v Eutharichově smrti příležitost, aby si upevnil svou pozici podporou Amalarichovy kandidatury.

Zmatky v Theodorichově království po smrti dědice trůnu tak poskytl byzantským představitelům příležitost vykázat mocného gótského souseda do patřičných mezí. Jeden z dopisů v *Rozmanitostech*, napsaný císaři Justinovi krátce po Athalarichově nástupu na trůn, překypuje stížnostmi, že Athalarich nebyl přijat jako syn ve zbrani, tak jako jeho otec Eutharich.⁵³⁾ Dopis také vyjadřuje naději, že vztahy mezi Ravennou a Konstantinopolí budou i nadále dobré. Lze si snadno domyslet, že Justinus odmítl uznat nového Theodorichova nástupce, přestože předtím akceptoval Eutharicha. To přidává další rozměr ke zhoršení vztahů mezi Ravennou a Konstantinopolí.

Co chtěla Byzanc získat tímto manévrováním? Není žádný náznak, že by chtěla bezprostředně napadnout Itálii. Pravděpodobnější je, že hodlala ostrogótskou moc zadržovat spíše nepřímou. Jedním z očividných tahů bylo vymanění jiných říší, vandalské a burgundské, z ostrogótské sféry vlivu, což se do určité míry podařilo. Mám rovněž za to, že odmítnutím Theodorichových nástupnických plánů se Byzanc pokoušela přivodit oddělení Itálie a Hispánie. Pokud tomu tak bylo, i tady slavila úspěch. Nepřímým zasahováním se moc gótského království dala omezit mnohem výrazněji než nějakým jiným jednorázovým aktem. Theodorich se zmocnil Hispánie silou a nepřátelství přetrvávalo. Váhal s útokem na Theuda z obavy, že to rozpoutá vizigótské povstání. Východořímská říše, která v druhé dekádě 6. století usilovala o sblížení s papežem a byla přitom nucena předcházet si Theodoricha, neváhala vrátit se ve 20. letech k předchozí politice. Eutharichova smrt jí po-

skytla dokonalou příležitost k obnovení nepřátelství s gótskou říší na západě.

Tyto události byly velmi dramatické, ale rozsah Theodorichových nezdarů v posledních letech jeho vlády by neměl být přeceňován. Neúspěch nástupnických plánů (které byly značně ambiciózní, protože část Vizigótů byla vůči sjednocenému království nadále nepřátelská) způsobil kromě oddělení Hispánie i nepokoje v závislých říších Vandalů a Burgundů. Ačkoli Theodorichovy imperiální plány ztroskotaly, ostrogótské království nebylo úplně ochromeno. Ještě před královou smrtí byli znovu poraženi Burgundi a připravovala se rovněž flotila proti Vandalům; přípravy přerušila teprve Theodorichova smrt.

Nicméně životně důležité vazby uvnitř království nenávratně zničeny nebyly. Navzdory Boëthiovu a Symmachovu pádu působilo u dvora stále mnoho Římanů. V následujících letech si dokonce jeden italořímský básník tropil žerty z Boëthiova díla *O útěše filozofie*, napsaném ve vězení před popravou a vyjadřujícím zklamání filozofa politikou.⁵⁴⁾ Spolupráce mezi gótskými a římskými elitami byla již na tak pokročilém stupni, že nemohla být otřesena pádem dvou politiků, jakkoli prominentních.

Integraci elit v Itálii zřejmě neprovázela masová militarizace Italořímanů, jak tomu bylo ve vizigótském království. Součástí státní ideologie bylo spíše oddělení rolí – Gótové bojují, Římané žijí v míru.⁵⁵⁾ Tato ideologie však odpovídala skutečnosti jen částečně. Nemáme sice doklady o hromadné službě Římanů v gótských vojscích, bojujících po roce 536 s Byzantinci, nicméně Italořímané byli běžně využíváni při posádkových službách ve městech i pohraničních provinciích. Dva Římané, *comes* Colosseus a *dux* Servatus, stáli v čele provincií Druhá Panonie a Raetie.⁵⁶⁾ Jednotliví Římané sloužili i v armádě, např. Boëthiův nepřítel Cyprianus (*Variae* VIII 21, 3; srv. IX 23, 3).

Ideologie oddělení byla tedy zkratkovitým politickým sloganem, nikoli přesným popisem reality. K vzájemnému ovlivňování docházelo ostatně i na mnoha jiných úrovních. Několik Gótů se dostalo do senátu. Kolik jich bylo, je předmětem sporů, ale Theodorich patrně nechtěl provokovat staré rodiny přílišným prosazováním Gótů na úkor Římanů.⁵⁷⁾ Hlavní cestou do senátu bylo jmenování do některého z význam-

ných správních úřadů, které byly všechny propůjčovány králem. Theodorich tak mohl kontrolovat nejen členství v senátu, ale měl ve svých rukou významné ustanovovací právo, což povzbuzovalo příslušníky římské pozemkové nobility, aby usilovali o jeho přízeň. Také v právní oblasti byla oboustranná spolupráce příkazem doby. Oficiálně, jak jsme viděli, se italské království řídilo jediným právním systémem a jediným souborem římského práva. V praxi však král uznával rozdílný původ svých poddaných – na požádání ustanovoval dva soudce, jednoho gótského a jednoho římského. Spory s Góty přiváděly Římany obvykle před gótské soudce, což se někdy stávalo i při sporu dvou Římanů. Naproti tomu Gildilas, hrabě syrakuský, byl tvrdě pokárán za to, že řeší výhradně případy Římanů.⁵⁸⁾

Praktické stránky soužití sblížovaly Římany a Góty i v jiných, méně formálních záležitostech. Theodorichova velkorysost vynesla mnoho Gótů, zvláště ze třídy svobodných, mezi pozemkovou nobilitu Itálie. Odtud nepochybně působili na římskou společnost. *Rozmanitosti* obsahují mnoho odkazů na Góty, usilující o další vylepšení své ekonomické situace. Vůdci gótskou nobilitu si Římané předcházeli, protože měla vliv na krále. Například Ennodius žádal o pomoc řadu významných Gótů: Tancilu, Alicona, Trasimunda a Gudileva. Smíšená manželství byla zřejmě také obvyklá, stejně jako kulturní vazby. Někteří Gótové převzali římské způsoby pohřbívání a stavěli si náhrobky s nápisy. Mnoho z nich rovněž ovládalo latinu. Na druhé straně se někteří Římané učili gótštině, jak o tom svědčí známý případ Cyprianových synů.⁵⁹⁾ Theodorichův slavný aforismus se cituje často, ale určitě snese zopakování. Při pohledu na svou říši král údajně prohlásil: „Chudý Říman napodobuje Góta, bohatý Gót Římana“ (*Anonymus Valesianus* 12, 61).⁶⁰⁾ V době Theodorichovy smrti se daly obě složky obyvatelstva stále ještě snadno odlišit, ale proces kulturního splývání byl již v plném proudu.

Stejně tak se zdá, že smrt papeže Jana ve vězení nepokazila dobré vztahy mezi gótskou monarchií a katolickým klérem. Mám dojem, ačkoli pro to neexistují doklady, že papežova mise měla Justina přivést k uznání Athalarichova nástupnictví. Justinus se choval k papeži velmi zdvořile, ale poslal ho zpět do Itálie s prázdnými rukama. Nemusel to tedy být náboženský problém, co se stalo příčinou potíží. Po Theodori-

chově smrti se další papežové nadále podrobovali gótským králům a papežský stolec se nikdy nestal ohniskem opozice. Církvi prospělo i Tuluinovo tažení proti Burgundům, jímž byla poprvé od zániku západorímské říše sjednocena arleská církevní provincie. Tuto okolnost rád využil její katolický metropolita Caesarius z Arles, který stihl ještě před Theodorichovou smrtí svolat řadu reformních koncilů (první z nich se konal v červnu 524). Jelikož se to nemohlo stát bez králova povolení, neměly potíže ostrogótské říše ve 20. letech 6. století žádný vliv na svazek mezi králem a biskupem.⁶¹⁾ Snad se dokonce zlepšil i poměr ke Konstantinopoli. V roce 532 poskytla Ravenna důležitou logistickou podporu Belisarově výpravě proti Vandalům a vztahy mezi Amalasuinthou a Východem byly obecně dobré (viz 8. kapitola).

Theodorichovy úspěchy a neúspěchy je třeba hodnotit vyváženě. Plány na vzkříšení západní říše se ukázaly jako nereálné. Udržování rovnováhy mezi soupeřícími politickými skupinami uvnitř italského království nebylo nikdy snadné. Přesto však Theodorich nepředal svým nástupcům upadající říši. Byly to hlavně potíže s nástupnictvím, nikoli hluboce zakořeněný gótskořímský antagonismus, jež způsobily neúspěchy jeho posledních let. V průběhu jeho dlouhé vlády byl položen základ pro úspěšnou integraci Gótů a Římanů. Proč tato politika přestala v dlouhodobější perspektivě nést ovoce, se pokusíme ukázat v příští kapitole.

VIII.

KRIZE V 6. STOLETÍ A NÁSLEDNÝ VÝVOJ

V 6. století i nadále existovalo několik nezávislých gótských celků. V Černomoří to byli Gótové z Doru (Prokopios, *O starobách* III 1, 13) a Tetraxité (*Války* VIII 4, 9nn), kteří si udrželi autonomii nejméně do poloviny století. Část jejich potomků si zřejmě uchovala své jazykové tradice až do počátků novověku. V letech 1560-1562 pořídil vlámský vyslanec v Istambulu jménem Busbecq určité záznamy jazyka, kterým mluvila malá skupina na Krymu. Jde o jazyk nepochybně germánský a zčásti velmi podobný gótskému.¹⁾ Gótské skupiny v Příčernomoří byly však nevelké. Většina populace, která se hlásila ke Gótům, žila v 6. století v jednom ze dvou hlavních království: ostrogótském království v Itálii a vizigótském v jižní Galii a Hispánii. V druhé polovině století se obě tyto říše dostaly do vážné krize, jež vyústila v totální zničení první a úplnou transformaci druhé z nich.

Zničení ostrogótské Itálie

V rozmezí třiceti let po Theodorichově smrti bylo jeho království zničeno vojsky východořímského císaře Justiniana. Soudobé historické práce většinou obviňují Theodorichovy nástupce, že jejich vláda vedla přímo ke katastrofě. Jak uvidíme později, byly poměry opravdu zmatečné, dokonce ještě před vypuknutím války s Konstantinopolí. Přesto nelze tvrdit, že by Justinianova intervence pouze dorazila království, které se již nalézalo v procesu rozkladu.

Athalarich, Amalasantha a vypuknutí války

Politická situace v Itálii, jež se vytvořila po Theodorichově smrti v roce 526, nebyla ideální. Moc vykonávala jménem svého nezletilého syna

Athalaricha (narozen roku 516 nebo 518, bylo mu tedy osm nebo deset let)²⁾ Theodorichova dcera Amalasantha. Vcelku nebylo obvyklé, aby ženy vystupovaly v roli vládce, takže taková situace s sebou vždy nesla problémy a často končila násilným převratem. Francká regentka Brunhilda byla nakonec usmýkána mezi divokými koňmi, neboť jí činili odpovědnou za řadu dynastických rozběrů rozehrávaných přes třicet let. Je více než pravděpodobné, že její ženský status z ní učinil pohodlný terč.³⁾ Osud královny Amalasanthy musíme proto vidět v tomto světle.

V období její vlády probíhaly dvě souvztažné politické krize. První z nich vyvolal boj o kontrolu nad Athalarichem. Podle Prokopie z Kaisareie (*Války* V 2) byl konflikt uspíšen Athalarichovou výchovou. Podobně jako jeho matce, dostalo se i mladému králi alespoň zčásti římského vzdělání, což byl proces tradičně doprovázený hojným užíváním rákosky. Z obav, že Amalasantha usiluje o chlapcovu smrt (prý ho jednou sama udeřila) a chce se podruhé vdát, začali předáci vystupovat proti římské výchově jako takové:

„Říkali, že ani Theodorich nedovolil nikdy nikomu z Gótů, aby posílal své děti do školy; říkal prý totiž všem: jestliže se do nich vloudí strach před důtkami, nikdy nebudou schopni postavit se statečně proti meči a kopí“ (*Války* V 2, 14-15).⁴⁾

Zneklidnění možností, že se Amalasantha znovu vdá a zbaví je moci a vlivu, začali předáci zdůrazňovat, že Athalarich je také v jejich péči. Ale zásadní odmítnutí mírového soužití Římanů a Gótů, které tolik prosazoval Theodorich, za tím pravděpodobně nestálo. „Přemíra římské výchovy“ nebo „návrat ke gótským hodnotám“ byly spíše pouhými hesly, vyhlášenými ve zvláštním kontextu. Nepochybně šlo o politickou moc v království, ne o to, zda by měli Římané a Gótové spolu žít v míru.

Amalasantha nakonec zvítězila, ale jen díky drastickým opatřením. Nejprve jmenovala tři hlavní opozičníky vysokými veliteli v pohraničních oblastech, čímž je vzdálila ode dvora. Pak následovalo jejich zavraždění. V Prokopiově líčení jsou tito regentčini oponenti anonymní (*Války* V 2, 23nn), ale jedním z nich byl možná Tuluin, který měl velké statky v Provenci (tj. velení na hranici) a který mizí z pramenů brzy po roce 526.⁵⁾ Dalším z nich mohl být Osuin, jenž byl na počátku Athalarichovy vlády poslán do Dalmácie, kde měl velet pohraničním oddílům,

a dále o něm již není slyšet (*Variar* IX 8-9). Totožnost třetího se dosud nepodařilo zjistit. Amalasantha se udržela u moci, ale její postavení se pochopitelně příliš neupevnilo. V jedné chvíli dala dokonce naložit na loď své poklady a poslala je do východního impéria pro případ, že by musela uprchnout z Itálie.

Vraždy byly jen dočasným řešením. Již počátkem roku 534 se Athalarichovo zdraví začalo zhoršovat, což byl podle Prokopia důsledek nezřízeného způsobu života. Jakmile bylo dostatečně jasné, že se blíží Athalarichův konec, vystoupila otázka vlády znovu do popředí a po králově smrti v říjnu 534 (*Války* V 3, 10nn) se stala vysoce aktuální. Amalasantha neměla nikoho, kdo by legitimizoval její moc, a musela rychle učinit nějaké opatření. Nakonec dosadila na trůn svého bratrance a Theodorichova synovce Theodahada, jehož pak přinutila, aby jí odprísáhl věrnost (*Války* V 4, 4nn; srv. *Variar* X 1-4). Theodahad byl plnoletým příslušníkem rodu Amalů a již ve 20. letech zřejmě figuroval v úvahách o nástupnictví (viz 7. kapitola). Není tedy divu, že měl své vlastní představy o vládnutí, jež se neshodovaly s Amalasantinými. Brzy po nástupu na trůn začal proto připravovat spiknutí proti královně a získal na svou stranu příbuzné tři zavražděných mužů - podle Prokopia jich bylo „mnoho a měli důležité postavení“. V prosinci 534 byla Amalasantha uvězněna na ostrově v Bolsenském jezeře a 30. 4. 535 v lázni zavražděna.⁶⁾ Druhá krize tak byla pouze pokračováním první, sporným problémem zůstávalo rozdělení moci.

Nic z toho samo o sobě neohrožovalo svazek Římanů a Gótů, tento úhelny kámen Theodorichova italského království. Prominentní Římané, jako byl Cassiodorus a Liberius, sloužili postupně jak Amalasantě, tak Theodahadovi. Co činilo tyto dvorské rozpory skutečně nebezpečnými, byla příležitost, kterou poskytovaly útočným sousedům. Na severní frontě využili gótského ochromení ihned Frankové a odstranili poslední zbytky strategické převahy, kterou si Theodorich vybudoval po roce 508. Mezi lety 531 a 534 dobyli Chlodvíkovi synové říši Durynků, dříve oddaných gótských spojenců, a v letech 532-533 si podmanili burgundské državy.⁷⁾

Ještě nebezpečněji se vyvíjely vztahy s Konstantinopolí, kde od roku 527 vládl nový ambiciózní císař Justinianus. Amalasantha se v době

prvního ohrožení své moci chystala uprchnout právě do východní říše a v roce 533 poskytovala Justinianovu vojevůdci Belisarovi logistickou podporu ve válce s Vandaly. Belisar zničil vandalské království v době od září 533 do března 534.⁸⁾

Pokračující nejistota v italském království spolu s ohromujícím úspěchem Belisarovy expedice povzbudila Justiniana k činu. Dokonce ještě před Amalasantiným pádem poslal do Ravenny řadu formálních stížností, což však mělo zčásti zakrýt tajné kontakty mezi ním a stále ohroženější gótskou královnou (Prokopios, *Války* V 3, 12nn). Po jejím sesazení diplomatická ofenzíva pokračovala, a císař dal zřetelně najevo, že považuje Amalanthu za svou chráněnkou. Na přelomu let 534-535 pak zazněl poprvé požadavek, aby Theodahad uznal suverenitu východní říše nad Itálií (*Války* V 4, 17nn). Justinianus se však ještě nerozhodl vést frontální útok.

Ačkoli Belisarova flotila odplula roku 535 k Sicílii, a další vojsko bylo vypraveno do gótské Dalmácie, Justinianus se choval opatrně. Belisar měl prozkoumat gótskou pobřežní obranu a případně ustoupit, pokud by se zdála příliš hrozivá (*Války* V 5, 6-7). Ve skutečnosti Belisar Sicílii rychle dobyl a rovněž dalmatská expedice se dařila, takže Justinianus v zimě 535/6 obnovil diplomatickou ofenzívu. Jeho politika byla však stále improvizovaná, a dokonce ani jeho poslové si nebyli jisti, zda usiluje pouze o omezené územní zisky, nebo mu jde o úplné podrobení Gótů. O velikonocích roku 536 byl již Theodahad skoro na pokraji kapitulace, když tu náhle přišla zpráva o úspěšné gótské protiofenzívě v Dalmácii. Jelikož byzantský úspěch na Sicílii byl nyní vyvážen gótským úspěchem v Dalmácii, nabyl Theodahad znovu odvahy a připravoval se k dalšímu měření sil. Výsledkem byl velký válečný konflikt (*Války* V 6-7).

Boj o Itálii

Boj o ovládnutí pevninské Itálie začal s plnou silou v létě roku 536. Belisar se vylodil na jihu a po delším obléhání dobyl Neapol (ta zůstala v byzantských rukou až do listopadu téhož roku). Mezitím Theodahad setrval v Římě v nečinnosti a možná stále doufal v mírové řešení konfliktu. Po pádu města se však proti němu postavila vlivná skupina

předáků, která jej svrhla a zavraždila (listopad/prosinec 536, *Války* V 8, 1-11; 9). Na jeho místo dosadili Gótové Vitigise, jenž se nedávno projevil jako schopný vojevůdce (*Války* V 11, 5). V dopise všem italským Gótům Vitigis zdůraznil, že sice nepatří k Theodorichovu rodu pokrevně, ale svými činy se velkému králi vyrovná (Cassiodorus, *Variarum* X 32). Současně se oženil s Amalasantinou dcerou Matasunthou, což stavěl na odiv hlavně před Justinianem a nikoli před ostatními Góty.⁹⁾ Sňatkem chtěl nepochybně čelit námitkám, jež by mohli vznášet přívrženci rodu Amalů, ale lehkost, s jakou byla rodina Amalů zbavena moci, umožňuje vidět dynastickou propagandu Theodorichovy vlády ve správném světle. Většina Gótů zjevně nevěřila, že by pokrevní příslušnost k Amalům byla jediným předpokladem k vládě. Gótové měli nyní vládce, který byl stejně odhodlán k boji jako Justinianus. V jistém smyslu byly události až do pádu Neapole jakousi „podivnou válkou“, a skutečné drama se poté odehrálo ve třech dějstvích. První trvalo od zimy-roku 536/7 do roku 540, kdy Vitigis vydal Ravennu a vzdal se Belisarovi.

Vitigisova porážka

Vitigis strávil zimu 536/7 přípravami na válku. V prosinci odešel z Říma do Ravenny, kde chtěl shromáždit a vybavit své jednotky. Postoupil také Frankům galská území, která Theodorich získal roku 508 a jež Tuluin rozšířil o patnáct let později. Tím si zabezpečil klid na severní hranici a mohl zařadit do vojska i oddíly, které by byly jinak vázány v pohraničních posádkách (*Války* V 11, 28-29). Do února 537 byl Vitigis připraven k obraně, zatímco Belisar mezitím přemístil své poměrně malé síly do Říma (9./10. prosince 536). Rok 537 proběhl za bezvýsledného gótského obléhání bývalé metropole. Jeho detaily jsou dobře shrnuty v Prokopiových *Gótských válkách*, které představují svědectví z první ruky. Krveprolévání bylo nakrátko zastaveno v prosinci 537, když příchod římských posil donutil Góty k tomu, aby uzavřeli tříměsíční příměří (*Války* VI 6). Jedinou další událostí roku byla gótská výprava do Dalmácie, při níž bylo neúspěšně obléháno město Salona (*Války* V 16, 8-18).

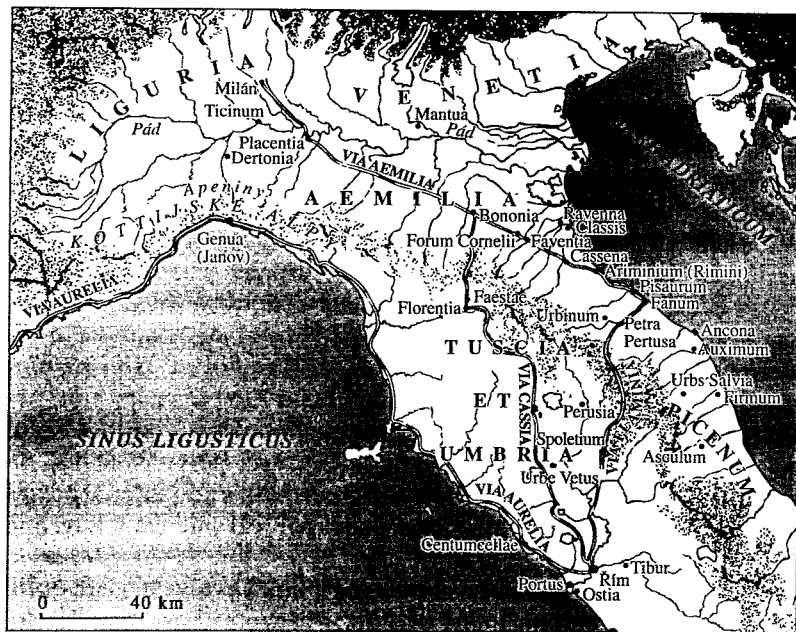
Patová situace u Říma byla konečně prolomena v zimě 537/8, když Belisarova jízda vyplenila Picenum. Protože šlo o oblast hustého gót-

ského osídlení, mohli Byzantinci ohrozit ženy a děti obléhatelů Říma a donutit tak Vitigise k urychlenému stažení (*Války* VI 7, 28-34). Tato taktika byla účinná. Do března 538 byl na Vitigise vyvinut dostatečně silný tlak, aby ukončil obléhání. Jeho vojsko ustoupilo po via Flaminia k severu a snažilo se odříznout a zničit Belisarovy nájezdníky, kteří si vybudovali základnu v Rimini (*Války* VI 10). Vitigis si při postupu vytvářel opěrné body. Ve strategicky položeném městě Auximum umístil zvláště kvalitní oddíl a další posádky zanechal ve městech Clusium, Urventus, Tudera, Petra, Urbinus, Caesena a Montefertra (*Války* VI 11, 1-3). Měly Belisara zaměstnávat během gótského útoku na Rimini.

Ústup Gótů však Belisarovi vrátil svobodu pohybu. Jeho prvním opatřením bylo vyslání pomocného oddílu do Rimini a přesunutí některých jednotek k Janovu. Ty pak postupovaly dále na sever, kde donutily ke kapitulaci Milán a další ligurská města (*Války* VI 11-12). Se svými hlavními silami pronásledoval Belisar Vitigise do Picena, odkud začal po příchodu posil postupovat podél pobřeží směrem k Ravenně (*Války* VI 13, 16nn).

V roce 539 si Belisar z větší části udržel strategickou iniciativu. Na hlavním bojišti severovýchodně od Říma pomalu stahoval smyčku kolem Vitigisovy metropole Ravenny. S postupujícím létem bylo dobyt Auximum a Fiesole (*Války* VI 23-27). Tyto úspěchy otevřely Byzantincům dva přístupy k Ravenně, a v prosinci se Belisar pohnul k samotnému městu (*Války* VI 28, 1nn). V jiné části země podnikl Vitigisův synovec Urais protiútok do Ligurie, při němž se Gótové opět zmocnili ztracených měst. Zároveň došlo k vyplenění Milána. Byzantská hrozba však byla v této oblasti natolik aktuální, že Uraisovi v kritickém okamžiku zabránila, aby opustil údolí Pádu a bránil Fiesole (*Války* VI 18nn).

Koncem roku 539 se Vitigisova pozice stávala neudržitelnou. Jednotliví Gótové a dokonce celé skupiny přestávali bojovat a snažili se s Byzantinci dohodnout. Z obav o své rodiny a majetky se gótské posádky v Kottijských Alpách i Uraisovy síly z větší části rozprchly do svých domovů (*Války* VI 28, 30-35). Vitigis, jenž se nalézal ve stále větší izolaci v Ravenně, nabídl Belisarovi diplomatické řešení konfliktu, ale zároveň hledal pomoc u Langobardů a Franků na severu a dokonce i u Peršanů

První fáze gótských válek (537-540)

na východě (*Války* VI 22, 9-20). Doufal, že perský vpád do Sýrie zaměstná Justiniana natolik, že nebude schopen vést současně válku v Itálii.

Počátkem roku 540 ovládal Belisar většinu Itálie. Ale samotná Ravenna, chráněná bažinami a hradbami, byla v podstatě nedobytná. Začalo dlouhé vyjednávání vedené na několika úrovních. V oficiálních prohlášeních Gótové nabízeli, že se Justinianovi podrobí a postoupí mu velkou část svého území (*Války* VI 29, 1-3). Podle tohoto plánu by byla gótská vláda omezena na oblast severně od Pádu - na Ligurii a Venetii -, kde sídlila většina Gótů. Zároveň se Gótové pokoušeli zviklat Belisarovu věrnost vůči císaři a tajně mu nabízeli „vládu na západě“. Vitigis nakonec v květnu 540 otevřel ravennské brány a vpusťil do města Belisarovy oddíly. Ale Gótové byli podvedeni. Podle

Prokopia nabyli dojmu, že se Belisar prohlásí západořímským císařem, a proto se také vzdali. Jakmile se však Byzantinci dostali do města, ocitl se Vitigis v pasti. On a jeho hlavní stoupenci byli zajati a zbytek gótské armády byl poslán domů. Tímto Belisarovým trikem válka zdánlivě skončila.

Totilovy úspěchy

Většinu Gótů se Belisarovi podařilo rozptýlit do menších skupin, ale jejich síla zůstala v podstatě nedotčena. Navíc měl Belisar jen málo jednotek k tomu, aby mohl okupovat centrální gótské državy severně od Pádu. Jedinou římskou jednotkou v oblasti byl oddíl Herulů v Trevisu, jemuž velel Vitalius. Když potom vyšel rozsah Belisarova podvodu najevo, energičtější gótské vůdci měli k dispozici taktickou výhodu i vojenský potenciál a mohli proto znovu rozdmýchat odboj. V létě roku 540 pokračovali v odporu zejména dva z těchto předáků: Urais v Pavii a Ildibald ve Veroně. Nikdo z nich nevedl útočné operace, ale oba odmítali kapitulovat (*Války* VI 28, 35; 29, 39-41).

Gótové i nadále naléhali na Belisara, aby se dal prohlásit západním císařem. Kdyby byl Belisar schopen účinně zasáhnout v severní Itálii, mohla být válka skutečně ukončena. Potřebné síly však nebyly k dispozici, protože v létě 540 znovu vypukla válka s Persií a události se pro východní impérium vyvíjely špatně. Antiochie, druhé nejvýznamnější město na Východě, byla vypleněna, a perské oddíly se volně pohybovaly mezi bohatými městy Sýrie a Palestiny. Justinianus se rozhodl odvolat Belisara z Itálie a pověřit ho vedením války proti Peršanům.¹⁰ V prosinci 540 odplul Belisar z Ravenny, přičemž s sebou vzal zajatého Vitigise a další přední Góty. Naděje, že se ho podaří postavit proti císaři, tak zmizela. Co z toho vyplývalo, si dostatečně uvědomil Ildibald - okamžitě k sobě povolal své stoupence a začal se připravovat na válku (*Války* VII 1, 25). Vitalius se pokusil potlačit revoltu v zárodku, byl ale těžce poražen. Začala druhá fáze gótské války; ještě před jejím vypuknutím si však Gótové museli uspořádat své mocenské poměry.

Zpočátku se Urais podrobil Ildibaldovi. Ale sdílení moci nebylo zjevně snadné, a když se oba znesvářili (údajně kvůli soupeření jejich manželek v oblékání), zorganizoval Ildibald Uraisovu vraždu. Tím proti so-

bě postavil významnou část Gótů, která pro změnu zabila zase jeho (Války VI 30, 4nn; VII 1, 37-49). Oba zemřeli ještě roku 541. Mezitím vystoupil do popředí Erarich, vůdce Rugiů v ostrogótských službách. Jeho hlavní snahou byla dohoda s Konstantinopolí, a znovu vzkřísil myšlenku na rozdělení Itálie. Erarich byl však zavražděn a moc přešla na Ildibaldova synovce Totilu (Války VII 2). Během krátké doby se Totila upnul na přípravu větších válečných akcí.

Období Totilových úspěchů, trvajících po celá 40. léta 6. století, se opíralo o dva základní faktory. Za prvé, válka s Persií zabránila Justinianovi v posílení jeho italského vojska, a za druhé dosáhl Totila několika rychlých vítězství. Ta mu po vojenské stránce umožnila znovu získat taktickou iniciativu a v politické oblasti povzbudila další Góty k tomu, aby spojili svůj osud s revoltou. Totila si také dával záležet, aby se jeho stoupenci chovali k zajatcům mírně, takže mnoho východořímských vojáků (často to byly oddíly spojeneckých barbarů) se nakonec přidalo ke Gótům, zvláště v případech, kdy nedostali žold. Historické zprávy dokládají, že stovky a možná i tisíce Římanů se připojily ke Gótům. Do gótského vojska vstupovali rovněž římsí otroci, ale Prokopios neuvádí nic o jejich počtu (Války VII 16, 15nn).

V zimě 541/2 vyrazilo dvanáctitisícové byzantské vojsko proti Totilovi a oblehlo Veronu, jedno z významných středisek odporu. Na jaře proti nim vyrazil Totila s 5000 muži a dosáhl velkého úspěchu, když 300 mužů napadlo v klíčovém momentě římský týl. Podle Prokopiova podání se počet Totilových stoupců po tomto vítězství zmnohonásobil - stoupl prý na 20 000 bojovníků. Totila toho okamžitě využil, obklíčil římské síly ve Florencii a porazil byzantskou armádu, která přišla obleženým na pomoc (Války VII 3-5). Obě bitvy postačovaly k tomu, aby byli Byzantinci zatlačeni do defenzívy. Totilovi se pak podařilo rozšířit svůj odboj na jih a přitom obsadit Benevento, Cumae a na jaře 543 i Neapol (Války VII 6-8).

V průběhu dalších dvou let ovládl Totila některá důležitá centra, mimo jiné strategickou pevnost Auximum. Tím přerušil pozemní spojení Říma s Ravennou (Války VII 9-12) a jeho sebevědomí značně vzrostlo. Koncem roku 545 Gótové znovu oblehli Řím. V následujícím roce pokračovaly potyčky v okolí města a 17. prosince 546 obránci metropole

kapitulovali (Války VII 13-21). Ale lidské síly Gótů byly napjaty do krajnosti. Téhož roku musel Totila předat franckému králi Theudebertovi Venetii, aby uvolnil další pohraniční jednotky pro boj s Byzantinci (Války VIII 24). Zároveň si jeho síly podrobily nepravděpodobnou domobranu, zorganizovanou lukánským statkářem Tullianem, i některé další římské oddíly (Války VII 18, 22).

Mezitím postavil Justinianus do čela armády opět Belisara (zima 544/5), ale ten mohl bez posil dokázat jen málo. V dubnu roku 547 alespoň obsadil Řím, který se Totila s ohledem na své nedostatečné síly rozhodl vyklidit a marně se přitom pokoušel zničit jeho opevnění. Ale Belisar nedokázal znovu získat iniciativu a roku 548 byl nakonec odvolán do Konstantinopole. Totila zatím přešel do protiútoků, přičemž začal uplatňovat dvojí strategii. Na jedné straně se stále snažil o ovládnutí co největší části Itálie. Řím byl například od léta 549 podruhé obležen a v lednu příštího roku i dobyt (Války VII 36). Gótské vojsko se také zmocnilo celé řady pevností, včetně Tarentu a Rimini (Války VII 37). Současně se Totila pokoušel válku rozšířit. Roku 549 vystrojil loďstvo, jehož velitelem ustanovil byzantského dezertéra Indulfa, a vyslal je proti byzantským držávám. Pobřeží Dalmácie bylo vypleněno ještě téhož roku a v příštích dvou letech čekal stejný osud i Sicílii, Korfu a Épeiros (Války VII 35, 37-39, VIII 22).

Totilova základní strategie je jasná. Byzantská říše disponovala daleko většími materiálními i lidskými zdroji, než mohl shromáždit on. Byl dokonce přinucen vzdát se části Itálie ve prospěch Franků, aby si uvolnil síly pro svá tažení. I Justinianovy zdroje byly v této době napjaté bojem na dvou frontách, ale to nemohlo trvat věčně. Za takových okolností bylo konečné vítězství Gótů nepravděpodobné a Totila mohl jen doufat, že pokračující válčení bude pro Justiniana přílišným břemenem. Přes své energické vedení války nepustil Totila tuto realitu nikdy ze zřetele. Ovládnutí strategických center Itálie a nasazení flotily proti byzantským držávám měly Justiniana přivést k jednacímu stolu. Dokonce i na vrcholu svých vojenských úspěchů byl Totila stále připraven k ústupkům. Když se například podruhé zmocnil Říma, poslal Justinianovi dopis, jehož tón byl velmi smířlivý. Nabízel mu postoupení Dalmácie a Sicílie, placení ročního poplatku a vojenskou podporu proti jakýmkoli nepřátelům (Války

VII 37, 6-7; srv. VIII 24, 4). Bez podobných zisků, které by mu zachránily tvář, by Justinianus válku nikdy neukončil.

Zlomení gótského odporu

Justinianus však odmítl všechny Totilovy iniciativy. Z jeho pohledu bylo do dobovačné politiky investováno příliš mnoho prestiže, než aby mohla být opuštěna. S blížícím se koncem perské války - doznívala od konce 40. let 6. století a formální mírová smlouva byla uzavřena roku 551 - nabyl císař potřebných sil, aby ukončil konflikt v Itálii. Jeho cílem se stala velká pozemní výprava do severní Itálie, vedoucí zhruba po trase, kterou použil před 60 lety Theodorich. Přípravy začaly v roce 550, když byl císařův bratranec Germanus jmenován velitelem výpravy. Po Vitigisově smrti se také Germanus oženil s Amalasantinou dcerou Matasunthou, což mělo zviklat loajalitu některých Gótů (*Války* VII 39). Germanus však zemřel v roce svého jmenování a příprava expedice, v jejímž čele stanul eunuch Narses, se protáhla až do počátku roku 552. Smyčka se ale již zatahovala. V létě 551 zničily byzantské síly gótskou flotilu u Ancony (*Války* VIII 23).

V dubnu roku 552 vstoupil Narses na italskou půdu. Totila však nezaháel a pokusil se zahradit protivníkovi přístup k Ravenně (která zůstávala v byzantských rukou) zatopením oblasti jižně od Verony. Vyslal rovněž své nejlepší síly do protiútoků a jejich velitelem jmenoval Teias. Narsa, jehož oddíly cílevědomě postupovaly podél pobřeží k Ravenně, ale nemohlo nic zastavit (*Války* VIII 26). V Kalábrii na jihu se současně vylodila druhá část byzantského vojska, která porazila Góty u Krotónu. Scéna byla připravena pro rozhodující střetnutí. Narses doplnil v Ravenně zásoby a pokračoval v postupu. Oba protivníci se setkali koncem června nebo počátkem července na široké planině v severních Apeninách, zvané Busta Gallorum. Totila sem přivedl všechny oddíly, které měl k dispozici. Hlavním momentem střetnutí se stal útok gótské jízdy, elity celého vojska. Když ztroskotal, dali se Gótové na útěk a zanechali na bojišti 6000 mrtvých. Totila sám byl při zmateném ústupu smrtelně zraněn (*Války* VIII 28-32).

Došlo ještě k jednomu pokusu o odpor. Teias, který nyní zaujal Totilovo místo, shromáždil v Pavii zbytky vojska, a protože si uvědomoval,

Císař Justinianus
(detail mozaiky z ravennského chrámu San Vitale)

že potřebuje pomoc, uzavřel nové spojení s Franky. Boje obnovené v říjnu 552 u Mons Lactarius v Kampánii vyvrcholily další krvavou bitvou. Při ní přišel Teias o život a gótská předáčí poté uzavřeli s protivníkem příměří (*Války VIII 33-35*). Ani to však nebyl úplný konec. Počátkem roku 553 dorazila do Itálie francká pomoc vyjednaná Teiasem, kterou tvořili převážně Alamani. A přinejmenším tři gótská vůdci dále kladli odpor. Indulf ustoupil s tisícovou armádou do Pavie (*Války VIII 35, 37*), Aligern pokračoval v boji u Cumae (*Války VIII 34, 19-20*) a Ragnaris se držel v Conza della Campania (Agathias II 13-14). Francká armáda táhla přes Ligurii a Aemilii na jih a získala si určitou gótskou podporu. Jednomu z jejích vůdců, Butilinovi, byla dokonce nabídnuta gótská královská koruna. Ale Narses byl připraven. V roce 553 si jeho oddíly podrobily celé Toskánsko a v prosinci přinutily Aligerna ke kapitulaci. Samotné Butilinovo vojsko bylo pak příštího roku poraženo u Casilina, v důsledku čehož se Ragnarisovi stoupenci na jaře roku 555 vzdali (Agathias II 1-14).

V letech 558-560 obnovila Byzanc svou kontrolu nad Ligurií, Istrií a velkou částí Venetie. Pouze východní Venetie nebyla dosud podrobena a právě zde došlo k poslednímu vzepětí gótské revolty. V roce 561 povstal v Brescii gótský hrabě Widin, jenž opět požádal o franckou pomoc. Tento manévr však selhal.¹¹⁾ Widinova porážka znamenala definitivní zhroutilí gótského odporu - z Itálie se stala byzantská provincie.

Integratio interrupta: Gótové a Římané v dobách války

Mnoho stránek bylo popsáno o postoji italořímské populace k válce, přičemž ne jeden badatel dospěl k závěru, že místní obyvatelstvo v zásadě podporovalo Justinianovu politiku. Tak například Tullianus shrmláždil vojenskou hotovost, aby udržel Totila mimo Lukánii, a také další významní jednotlivci zaujali buď přímo probyzantské stanovisko, anebo kalkulovali, že nejjistější politikou by bylo vzdát se Byzantincům. Tak si počínali Datius v Miláně, Marcius ve Veroně a papež v Římě již v prosinci 536.¹²⁾ Ale různí jednotlivci reagovali na události odlišně a s vývojem konfliktu se přístupy měnily.

Někteří Římané například gótskou věc nejdříve podporovali, ale později již ne. K těm patřil zvláště Cassiodorus, který byl za Vitigise na-

dále prefektem pretoriánů, ale v době Vitigisovy porážky (roku 540) Góty opustil. Jiní zaujali odlišný postoj. Totila měl stále římského prefekta pretoriánů a v určité situaci se pokusil znovu ustavit senát složený z Gótů a Italořímanů. To naznačuje, že se Italořímané dokonce ještě na sklonku 40. let 6. století necítily úplně odcizeni od Gótů.¹³⁾ Mimo několika zavázaných jedinců však byli Italořímané pouze nezúčastněnými diváky, kteří se zoufale snažili vyhnout škodám a ztrátám. Takový postoj byl záměrně povzbuzován byzantskou politikou. Belisar se poučil na případu Neapole, kde obyvatelstvo města pomáhalo gótské posádce v odporu proti jeho oddílům (*Války V 9, 8nn*).

Přístup Gótů byl podobný. Gótská králové byli z vlašné podpory Italořímanů opakovaně rozčarováni,¹⁴⁾ ale z větší části nevedla tato malá podpora ke konfliktu. Pouze vyložení probyzantské jednání Italořímanů vyvolávalo násilnou gótskou reakci. Tak byl Góty záměrně vyplněn Milán, když jej někteří zdejší občané vydali Byzanci (*Války VI 12, 26nn, 21, 38-39*). Jedinou zjevnou výjimkou byl Vitigisův masakr některých rukojmí z řad senátorů, k němuž došlo během obležení Říma v roce 537, ale to se možná stalo proto, že se město předtím vzdalo Belisarovi (*Války V 26, 1; srv. V 14*). Sotva nás může udivit, že se mnozí Italořímané, stojící tváří v tvář dvěma vojenským mocím připraveným ztrestat podporu jedné proti druhé, točili podle větru. Neutralita zrozená ze strachu je zřejmě nejprěsnější charakteristikou chování této části obyvatelstva.

Jedním z hlavních důsledků pětadvacetiletého konfliktu byla tedy nová polarizace gótské a římské složky populace. Byzantská politika účinně odrazovala římské obyvatele od podpory Gótů, proti nimž Byzantinci válku zaměřili. To platilo nejen o vybojovaných bitvách, ale také o útoku jízdy na Picenum, který změnil průběh první fáze války. Její velitel Ioannes měl rozkaz útočit jen na gótské civilní obyvatelstvo a ničit jeho majetek (*Války VI 7, 28nn*). Jak jsme viděli, Italořímané byli do určité míry militarizováni, ale zastávali hlavně posádkovou službu ve městech. Neznáme žádný italský protějšek galořímských senátorů, kteří bojovali za vizigótskou věc u Vouillé (viz 6. kapitola).

Celkově vzato, byzantská tažení postupně vyčerpala vojenskou kapacitu Gótů. Ke „Gótům“ přitom řadím plnoprávné dospělé muže z řad

Theodorichových stoupců, jichž mohlo být přibližně 5000 až 10 000 v každé generaci. Politické postoje ostatních, níže postavených složek gótské společnosti - i když šlo dokonce o dospělé muže - nebyly tak důležité, jelikož byly vázány nebo přímo diktovány postavením nadřazené vrstvy. Některé události velmi jasně ukazují, jaký vliv měla tato vůdčí skupina. Například gótský odpor proti prvnímu římskému tažení do Dalmácie se zhroutil po těžkých ztrátách, které utrpěla tamější gótská elita. Dokonce i když Římané odešli ze Salony, ztráty jejich elity odradily Góty od obsazení města (*Války* V 7, 3-10). Když pak gótský pomocný sbor od táhl, zbytky usedlého gótského obyvatelstva se jednoduše vzdaly (*Války* VII 7, 26-37). Vzhledem k předchozím ztrátám lze předpokládat, že toto obyvatelstvo pravděpodobně nepatřilo k elitní kastě. Sled událostí pak zřetelně ukazuje, do jaké míry závisel vojenský odpor na elitě, na těch, kteří nejvíce investovali do své „gótské identity“. To se dá ukázat i na jiných příkladech. Prokopios uvádí, že Gótové z oblasti Pavie v rozhovoru s Uraisem zdůrazňovali, kolik obětí jejich elita již utrpěla (*Války* VI 30, 7). Jindy vedlo ohrožení rodin této vedoucí vrstvy ke změnám v průběhu války. Vitigisovo obležení Říma bylo prolomeno vpádem jízdy do Picena, namířeným výhradně proti gótským ženám a dětem. Také Uraisův pomocný sbor, určený pro Vitigise v Ravenně a do značné míry složený z elity, se rozplynul poté, co vešlo ve známost, že ženy a děti těchto bojovníků jsou v byzantských rukou (*Války* VI 10, 1nn; 28, 29nn).

Výše jsem vyslovil názor, že postoje této elitní skupiny umožnily zrod Ostrogótů na Balkáně v 80. letech 5. století. Bylo to jejich kolektivní poznání, že si při jednání s Konstantinopolí mohou vést úspěšně, ale musí přerušit dynastické soupeření a co možná nejtěsněji spolupracovat (viz 4. kapitola). Za byzantského dobývání Itálie probíhaly procesy, jež jsme poznali na Balkáně, v mnohém ohledu opačně. Pětadvacet let válčení podlomilo schopnost a vůli této elitní kasty uchovávat si svou soudržnost a vést koordinované politické akce. Válka trvala ovšem tak dlouho (536-561), že do bojů zasáhla více než jedna generace gótské elity. Pokud bereme v úvahu dopady války, měli bychom pravděpodobně počítat až s 15 000 významnými jednotlivci.

Ke zničení jejich skupinové solidarity došlo více způsobů. Některým postačil pouhý diplomatický tlak podpořený vojenskou silou. Viděli

jsme, že Theodahadův přístup byl velice dvojaký. Po větší část své vlády byl spíše ochoten podřídit své království císaři než o svou moc bojovat. Podobně uvažoval i jeho zeť Ebrimund a další významný Gót, Pitzias. Ten žil na periférii gótského osídlení v jižním Samniu a přesvědčil své sousedy až k řece Biferno, aby se vzdali Belisarovi (*Války* V 15, 12). Prokopios se nezmiňuje o jejich sociálním postavení, ale zřejmě i oni patřili k elitě.

Nehledě na tyto případy, vyplývá z Prokopiova líčení pozoruhodná vytrvalost a energie gótského odporu. Jak naznačuje délka války, Gótové nebyli jako celek připraveni poddat se byzantské nadvládě, aniž by svedli prudký zápas. Teprve po pětadvaceti letech bojů probíhajících na různých úrovních byla soudržnost jejich vedoucí skupiny zničena. Neméně důležitý byl počet padlých v bitvách. Prokopios zaznamenává mnoho osobních soubojů, které však těžko mohly způsobit významné ztráty.¹⁵ Mnohem důležitější byly ztráty gótské elity ve větších srážkách. V jedné z bitev v okolí Říma bylo zabito tisíc „nejstatečnějších mužů“ (tj. elita) (*Války* V 18, 14). Další významná část elity zahynula, když Justinianovy námořní síly zničily Totilovu flotilu. Bylo do ní zařazeno mnoho ze zbylých příslušníků elity a Prokopios zaznamenává zhoubný vliv, jaký měla zpráva o zničení flotily na gótskou morálku (*Války* VIII 23, 29nn; srv. 23, 10; 24, 3). Dalších 6000 Gótů bylo zabito u Busta Gallorum a mnoho jiných (ačkoli nejsou udávána žádná čísla) při Teiasově posledním zápase. Nemáme žádné údaje o tom, kolik mrtvých v těchto dvou posledních bitvách patřilo k elitě. V každém případě došlo během pětadvacetiletého válčení k mnoha těžkým bojům, které výrazně oslabily řady elitní vrstvy.

K rozkladným účinkům, jež přinášela smrt v boji, přidali Byzantinci politiku přesídlování problémových Gótů do východních oblastí impéria. Nebyla to ovšem, přinejmenším zpočátku, jejich obvyklá politika - vzbudila by totiž velký odpor. Po Vitigisově kapitulaci poslal Belisar všechny bojovníky zpátky na jejich statky a na východ odvezl jen nejbližší královny rádce (*Války* VI 29, 35-38). Stejně postupoval i Narses po další porážce Gótů u hory Mons Lactarius.¹⁶ Justinianova pragmatická sankce z roku 554, jež měla za cíl obnovit po válce pořádek, potvrdila právní platnost pozemkových transakcí, uskutečněných

až po dobu vlády Theodahadovy. To by také zahrnovalo všechny majetkové změny za Theodoricha, při nichž Gótové získali své majetky. Nicméně v průběhu války bylo mnoho Gótů, včetně podstatné části elity, vystěhováno z Itálie. Vitigis a jeho nejbližší rádci byli koncem roku 540 odvezeni do Konstantinopole (*Války* V 21, 28). V letech 538-539 nebyl povolen návrat domů gótským posádkám v Petře, Clusiu, Tudře a Auximu. Mnoho jejich příslušníků bylo dopraveno z válečné oblasti do Neapole a na Sicílii. Jejich konečné umístění se neuvádí, ale domnívám se, že to bylo na východě (*Války* VI 11, 19nn; 13, 2nn; 27, 31nn). V polovině 6. století začala být tato politika uplatňována mnohem plošněji. Pokračující odboj, který neukončila ani Totilova a Teiasova smrt, donutil totiž Byzantince k tomu, aby svou politiku přitvrdili. Po Ragnarisově smrti bylo sedm tisíc jeho straníků deportováno do Konstantinopole (Agathias II 14, 7) a stejného zacházení se dostalo i Gótům, kteří po roce 561 podporovali Widinův odboj v Brescii a Veroně (Paulus Diaconus, *Dějiny Langobardů* II 2).

Pětadvacet let války, četné oběti a značné množství deportací byly tak potřeba k tomu, aby Byzantinci zlomili odpor politicky svébytné vrstvy gótského obyvatelstva Itálie. Byzantský tlak postupně redukoval počet příslušníků elity, až Ostrogóti přestali existovat jako životaschopný sociálněpolitický celek. Různí Gótové to pochopili v různé době. Někteří, jako například Theodahad, Ebrimund nebo Pitzias, byli připraveni ke kapitulaci, jakmile se Belisar vylodil v jižní Itálii. Většina však byla mnohem odolnější. Ještě v 50. letech 6. století se jejich postoje lišily. Aligern se například rozhodl, že Butilinus - Frank, který se stal gótským králem - nestojí za podporu. Aligern nepovažoval Butilinovo hnutí za gótské, takže bylo stejně tak možné vzdát se Byzanci (Agathias I 20, 111). Ostatní byli odhodláni pokračovat v boji, a to dokonce až do roku 561. Celkově vzato se domnívám, že schopnost Gótů setrvat v odboji i po vymření jejich královské dynastie a odvlčení jejich nobility v čele s Vitigisem potvrzuje obecnou představu o „gótské identitě“, jak byla popsána výše. Třebaže ji nesdíleli všichni Theodorichovi stoupenci, nebyla ani omezena na zanedbatelnou menšinu. Naopak, početně významná složka gótského obyvatelstva byla zainteresována na této identitě, a jejich kolektivní

oddanost vůči ní mohla být v mnoha případech přemožena pouze smrtí v boji nebo násilným přestěhováním. Někteří Gótové jistě v Itálii zůstali jako statkáři a udrželi své majetky i po roce 561.¹⁷⁾ Nebyli však již dostatečně početní, aby si i nadále zachovali svou svébytnost. Jako celek Ostrogóti přestali existovat.

Nová podoba Gótů: Vizigóti ve Španělsku

Zatímco ostrogótské království zničila v 6. století vnější agrese, španělské království Vizigótů nezaniklo. Podařilo se mu to však jen díky překonání vnějších hrozeb a vnitřních politických zmatků. Království bylo od základu transformováno právě zdoláním těchto těžkostí. Kolem roku 700 náleželi Vizigóti ze 4. a 5. století stejně tak minulosti jako Ostrogóti, ale jejich identita byla zpřetrhána jinými, méně násilnými prostředky. Názvy zákoníků jsou v následujícím textu uváděny v českém překladu (*Vizigótský zákoník*, *Eurichův zákoník*), avšak v poznámkách je citujeme latinskými zkratkami: LV (*Leges Visigothorum*) a CE (*Codex Euricianus*).

Kolaps v 6. století

V polovině 6. století se vizigótské království nacházelo ve zdlouhavém období politického neklidu.¹⁸⁾ Tento stav měl řadu příčin. Nejdůležitější z nich bylo patrně narušení politické kontinuity na počátku století.

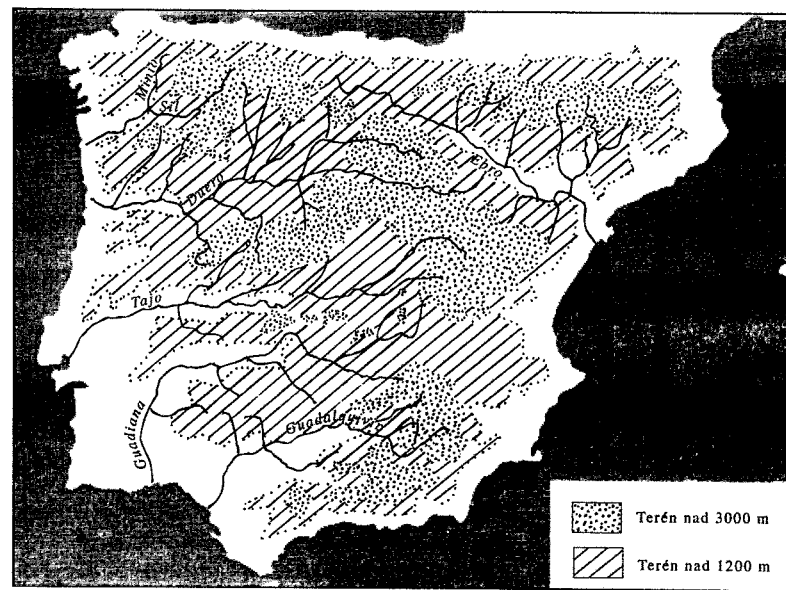
V roce 511 bylo království uchváčeno, jak jsme viděli, ostrogótským králem Theodorichem. Když se jeho sjednocená gótská říše v roce 526 rozpadla, její bývalá vizigótská území připadla Amalarichovi, synu Alaricha II. Za to byl, jak už víme, zřejmě zodpovědný Theudes, bývalá Theodorichova pravá ruka, z něhož se ve Španělsku stal rebel (viz 7. kapitola). Amalarichovo nástupnictví umožnily nové, nikoli staré mocenské struktury.

Francký tlak navíc dále podkopával bezpečnost království. Nový král Amalarich se pokusil tento problém vyřešit a oženil se s franckou princeznou Chrotildou, ale místo posílení své pozice dosáhl přesného opak. Podle Řehoře z Toursu chtěl prý ovlivnit náboženské smýšlení své ženy a učinit z ní ariánku, což dalo jednomu z jejích bratrů, Childe-

bertovi, záminku ke vpádu (Řehoř z Toursu, *DF* III 10). Pochybuji sice, že líčení kronik zachycuje celou pravdu, ale dopady francké intervence jsou dostatečně zjevné. Vizigótské vojsko bylo poraženo, oblast kolem Narbonne odtržena a Amalarich uprchl do Barcelony, kde ho zavraždili vlastní muži.¹⁹⁾ Theudes byl do spiknutí bezpochyby zapleten, a jistě z něj měl největší prospěch. Po Amalarichově smrti se stal roku 531 králem.

S Amalarichem odešel poslední příslušník staré vládnoucí dynastie Vizigótů. Přestože se za fasádou dynastické kontinuity vždy skrýval politický neklid, až v 6. století propukly spory šlechticů o trůn naplno. Theudova vláda byla dlouhá (531-548) a dokonce zaznamenala vojenské úspěchy proti Frankům. Znovu jí však ukončila politická vražda. Na trůn nastoupil Theudův přední vojevůdce Theudegisel (548-549), který stejně jako jeho předchůdce zahynul násilnou smrtí. Další král Agila vládl jen o dva roky déle, a poté proti němu vypukla otevřená revolta pod Athanagildovým vedením. Následující občanská válka mezi Agilou a Athanagildem přidala další rozměr k politickému chaosu. Jeden z obou pretendentů - údajně se různí²⁰⁾ - požádal o pomoc byzantskou armádu, která roku 552 skutečně vpadla do Španělska. Ale jakmile byla v zemi, odtrhla od říše malou enklávu na jihu a připojila jí k východnímu impériu. O jejím rozsahu se ve vědeckých kruzích hojně diskutovalo, ale zahrnovala přinejmenším Cartagenu, Málagu, Sagontii a Assidonii.²¹⁾

Politická krize v centru měla jiné, možná zásadnější dopady na rovnováhu moci v říši. V době, kdy se ústřední vláda utápěla ve sporech, přešla moc v regionech do rukou místních dominantních skupin nebo jednotlivců, jež nastolili velmi různorodé režimy.²²⁾ Již roku 550 odrazilo město Córdoba Agilovo vojsko a ustavilo svou nezávislost (Isidor ze Seville, *Historia Gotborum* 45). V jistém hornatém kraji se prosadil jako vládce Aspadius, jehož moc se postupně šířila i do jiných oblastí. Pozemkoví vlastníci v Kantábrii však jeho vládu přijali až poté, co se o ní podělil s místním „senátem“ (Jan z Biclara, *Cronica* 36; Braulio ze Zaragoza, *Život sv. Aemiliana* 26). V dalších regionech byla nezávislost zřejmě podporována politickými jednotkami, jež vyrůstaly z původních iberských kmenů.²³⁾ Zhroucení římské moci na poloostrově, k němuž

Fyzická mapa Pyrenejského poloostrova

došlo v 5. století, mělo přesně týž efekt - moc padla do rukou celé řady místních mocenských struktur. Je tedy jistě diskutabilní, zda pouhých deset let vizigótské vlády (asi léta 495-505) mohlo dostačovat k tomu, aby si je Gótové skutečně podrobili.

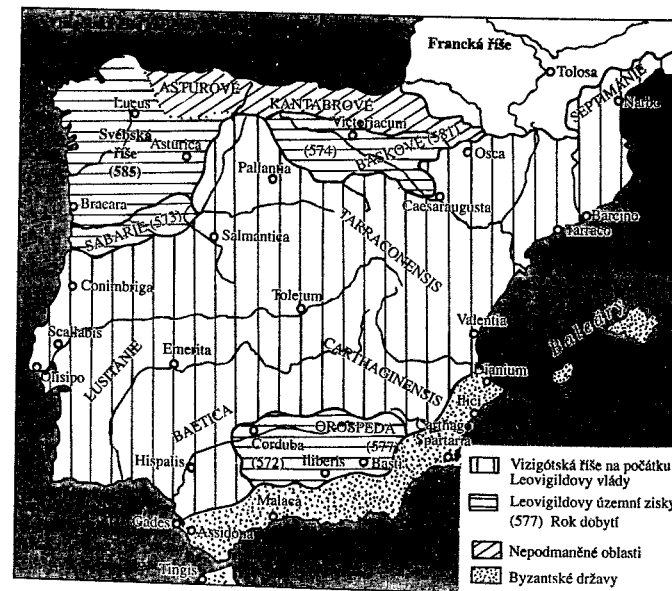
Mocenské vakuum v centru království kolem poloviny 6. století bylo však jen dočasné. Byly zde stále síly, jež měly zájem na obnovení ústřední vlády, a pokud by je někdo sjednotil, mohly podobný cíl i prosadit. Toto úsilí možná začalo už za Athanagilda, který se po zavraždění svého rivala Agily (554) stal jediným králem a panoval poměrně úspěšně až do roku 568. Po jeho smrti přešla moc na Liuvu, který již v prvním roce své vlády (zemřel roku 571 nebo 572) učinil spoluvládařem svého bratra Leovigilda. Za Leovigildova panování (569-586) byli místní vládcové na celém poloostrově přinuceni k poslušnosti. Obnovená politická stabilita, která dovozovala Leovigildovi přičlenit k říši odpadlé re-

giony, mohla být zčásti, ač o tom nejsou doklady, dosažena již Athana-gildem. Jistě ji však umožnilo i úsilí samotného Leovigilda. Úspěšná vojenská tažení přinesla jejich iniciátoru enormní prestiž a nemalé prostředky, které mohl rozdat svým stoupencům. Leovigild měl možná dost štěstí v tom, že byl ve správném čase na správném místě, ale vojenské úspěchy byly pro jeho vládu příznačné.

Kronikář Jan z Biclara poskytuje vyčerpávající, byť analisticky pojatý popis Leovigildových tažení. Jejich výčet dokumentuje královny nemalé úspěchy. Své první vítězství dosáhl Leovigild ve válce s Byzancí v letech 570 a 571 (vyplenění Málagy a dobytí Mediny Sidonie; *Chronica* 12, 17). Nezávislost Córdoba byla zlikvidována roku 572 (*Chronica* 20) a následná tažení pak probíhala každoročně až do roku 577. Měla zřejmě určitý systém a směřovala od severozápadu na severovýchod. Král si podřídil Sabarii, tzv. kantábrijský senát (jehož vedoucí představitelé byli zmasakrováni), Aspidiův „stát“ v Agregensijských horách i oblast Orospedy (*Chronica* 27, 32, 36, 47). Po všech těchto vojenských úspěších Jan z Biclara napsal, že „když král Leovigild všude zničil uzurpátory a škůdce Španělska, vrátil se domů a hledal u svého lidu klid a odpočinek. Přitom postavil v Keltibérii město Reccopolis, které pojmenoval po svém synovi [Rekkaredovi]“ (*Chronica* 51). Jižní enkláva zůstala v byzantských rukou, ale většina poloostrova byla opět sjednocena. V následujícím desetiletí Leovigild dále rozšířil svou doménu, když si podmanil svěvské království na severovýchodě.

Potlačení místních samovlád představovalo ovšem pronikavou změnu a není divu, že uvnitř království zanechalo též mnoho nespokojenosti. Vojenské operace provázela i eliminace politických oponentů, popravy a exil mnoha významných mužů (Isidor ze Seville, *Historia Gothorum* 51; Řehoř z Toursu, *DF* IV 3). Když se tedy Leovigildův nejstarší syn Hermenegild rozešel roku 579 s otcem (příčina se neuvádí), shromáždili se příznivci na jeho podporu. Odboj začal v Seville, kde Leovigild ustanovil Hermenegilda jakýmsi úředním králem, ale rychle se rozšířil i do jiných oblastí a zvýraznil přitom mnohem zásadnější rozdělení uvnitř království.

Kolem roku 500 byli představitelé katolického kléru i ariánští králové ještě ochotni přehlížet své rozdílnosti ve víře. O tři generace pozdě-

Leovigildova tažení

ji se tento náboženský *modus vivendi* začal rozpadat. Příčina je nejasná, ale křesťanství vždy zdůrazňovalo existenci jediné cesty k pravdě a spáse. Mám tedy dojem, že když se smazaly rozdíly mezi dobyvateli a domácím obyvatelstvem, bylo pro obě strany stále obtížnější tolerovat existenci paralelních a oddělených církví. První krok učinil zřejmě Leovigild. V roce 580 svolal do Toleda ariánskou synodu, která významně pozměnila doktrinální učení gótské církve. Byla uznána plná a rovnocenná božská podstata Syna, ale Duch svatý byl nadále odsouván do podřadné role. V teologickém myšlení to nebyla novinka, takové pojetí se tradičně nazývá makedonianismus. Vybaven touto novou doktrínou, pokusil se Leovigild sjednotit ve svém království náboženské obřady. Synoda také rozhodla, že není nutné znovu křtít katolíky, kteří si přejí změnit vyznání, čímž se odstranila velká ceremoniální překážka ke konverzi. Leovigild dosáhl i v této oblasti určitých úspěchů.

Nejméně jeden katolický biskup, Vincenc ze Zaragozy, přešel do jeho tábora. Podle *Životů otců z Méridy* nebyly tvrdé přesvědčovací metody v žádném případě obvyklé a my máme důvod této zprávě věřit, neboť spis je jinak zaujat vůči Leovigildovi nepřátelsky.

Čeho se Leovigild snažil dosáhnout? Někteří se domnívali, že usiloval o upevnění „gótskoariánské“ nadvlády nad poloostrovem. Vzhledem k širšímu kontextu se tato teze zdá chybnou. Leovigild cílevědomě obnovil politickou jednotu království a pokusil se postavit ji na pevnější základy. Přeorganizoval novým způsobem říši a poskytl tak všemu obyvatelstvu země společný zájem. Jeho snahu dokazuje i zrušení zákona, který zakazoval smíšená manželství mezi Římany a Góty. Na tomto pozadí se boj za kompromisní doktrinní uspořádání mezi ariánským a katolickým pojetím musí nutně jevit jako vážný pokus vytvořit uvnitř království náboženskou jednotu. Pro většinu obyvatelstva však nebyl rozdíl mezi gótským a katolickým vyznáním tak velký, jak si katolické duchovenstvo s oblibou myslelo.²⁴⁾

Jestliže byla Leovigildovým cílem náboženská jednotu, pak tato ambice přesáhla jeho možnosti. Navzdory konverzím zůstala většina obyvatelstva věrná katolictví. Hlavním důsledkem této politiky však bylo vytvoření klimatu náboženského napětí, kterého jeho odbojný syn zřejmě využil. V určitém momentě své revolty se Hermenegild prohlásil za katolíka a přijal jméno Jan. Není jasné, zda to bylo před synodou nebo až po ní, ale každopádně se pokusil využít své katolické konverze proti otci. Asi roku 580 vydal minci s nápisem *regi a Deo vita*, čímž zdůraznil bohem posvěcenou povahu své vlády. Leovigild odpověděl ve stejném duchu. S tím, jak metodicky dobýval ztracená území nazpět, byly vydávány další a další mince, oslavující jeho úspěchy a vydvíhující božskou přízeň. Ražba s nápisem *cum Deo optinuit Spali* připomínala obsazení Sevilly v roce 584.

Katolické prameny z Hispánie popisují Hermenegildovu rebelii jako nelegitimní odboj nezdrábného syna. Přesněji vymezit roli náboženství v těchto událostech je spjato s mnoha pochybnostmi a nelze vyloučit, že Hermenegildův přestup ke katolictví nebyl nic jiného než posledním zoufalým opatřením. Existuje však očividný důvod, proč se prameny o událostech příliš nerozepisují. Brzy po Leovigildově smrti totiž svolal

jeho loajální syn Rekkared třetí toledský koncil, na němž přestoupil ke katolicismu. Oslavovat katolicismus Rekkaredova poraženého staršího bratra by vyvolalo trapné otázky. Jakou roli například hrál v odboji Rekkared? Jistě nepodporoval svého bratra.

Domnívám se tedy, že víra hrála v odboji jistou roli, ale Hermenegild byl roku 584 poražen a zemřel krátce nato v exilu.²⁵⁾ Leovigild sám zemřel roku 586 a zanechal řešení náboženského problému svému druhému synu a nástupci Rekkaredovi (586-601). Nový král přestoupil ke katolictví v roce 587, rok po svém nástupu na trůn, a tomuto kroku zjevně přisuzoval větší než jen osobní význam. V průběhu dalších dvou let opatrně připravoval půdu pro svolání velkého národního koncilu, slavného třetího toledského koncilu. Na tomto shromáždění, které se sešlo roku 589, byla formálně vyhlášena konverze Gótů ke katolicismu. Osm ariánských biskupů a jejich podřízení, pět zvláště významných mužů (*virii illustri*) z řad gótských laiků a všichni gótské předáci (*omnes seniores Gothorum*) vyhlásili přestup ke katolictví spolu se svým králem. Koncil formálně ukončil historii vizigótské církve, podle Leovigildova příkladu zavrhl opětovné křty a připravil tak cestu pro konverzi ariánů.²⁶⁾

Konverze však byla provázena nejméně čtyřmi různými revoltami. V letech 587-588 zorganizoval určitý počet gótských hrabat, včetně budoucího krále Vitericha, spiknutí v Méridě, k němuž se připojil i tamní ariánský biskup Sunna (*Životy otců z Méridy* V 10). V roce 588 se ariánský biskup Udilo, pravděpodobně sídlící v Toledu, pokusil spolu s vizigótskou královnou o státní převrat (Jan z Biclara, *Chronica* 90). Pravděpodobně o rok později se v Narbonne vzbouřili dva přední šlechtici, Granista a Vildigern, a získali pro svou věc i tamního gótského biskupa Athalose a „mnoho ariánů“ (*Životy otců z Méridy* V 12). Závěrečný akt odporu podnikl v letech 589-590 královský pobočník, vévoda (*dux*) Argimund, který byl za to skalpován a přišel o svou pravou ruku (Jan z Biclara, *Chronica* 94).²⁷⁾ Někdy se tvrdí, že konverze Gótů proběhla poměrně bezbolestně, ale čtyři revolty ve dvou letech naznačují něco jiného.

Bez pevného odhodlání potlačit zastánce starých pořádků by tedy Rekkared nikdy nedosáhl svých náboženských cílů. Prosazení náboženské jednoty bylo těžce dosaženým úspěchem, stejně jako politická reforma za Leovigilda. Definitivně však skončila doba, kdy byla ústřední

mocenská struktura zcela ochromena. Zbývalo jen dobýt byzantské území na jihu. Za Sisebutovy vlády (612-621) byli Byzantinci zatlačeni do malé enklávy v Algarve, a Svintila (621-631) dosáhl v roce 624 jejich konečného vyhnání. Není zde místo pro podrobný přehled politických dějin, které určovaly vývoj vizigótského království po velkolepých vládách Leovigilda a Rekkareda, a nebylo by to ani vhodné v knize, věnované hlavně Gótům jako celku. Avšak tématu se velmi dotýká užší otázka. Jaký význam, pokud vůbec nějaký, měl termín „Gót“ v novém vizigótském království 7. století?

Gótové v 7. století

V 7. století byl termín „Gót“ a jeho odvozeniny stále používán v důležitých kontextech. Stát byl pojímán jako království nebo spíše národ (*gens*) Gótů. Isidor ze Sévilly, Julián z Toleda a příležitostně odkazy ve *Vizigótském zákoníku* používají podobné termíny zcela běžně.²⁸⁾ Ale snad nejpůsobivější ilustrace tohoto pojmu se nachází v ustanoveních čtvrtého toledského koncilu (z roku 633), kde se mj. praví, že obyvatelé království by měli vykonat posvátnou přísahu za zachování stability gótského národa.²⁹⁾ Pátý a šestý toledský koncil (z let 636 a 638) dále stanovily, že pouze šlechtic z gótského národa by se měl stát králem, a osmý koncil (z roku 653) určil, že by měl být volen biskupy a vysokou šlechtou. *Historie krále Wamby*, jejímž autorem je Julián z Toleda, popisuje Wambovu volbu z roku 672 přesně v těchto intencích.³⁰⁾ Na zcela odlišné úrovni se však různí jednotlivci označovali (nebo byli označováni) i v 7. století jako „Gótové“, např. biskup Renovatus z Méridy ve 30. letech 7. století (*Životy otců z Méridy*) či jakýsi Sintiacus (zemřel roku 639), o němž je zaznamenáno, že byl Gótem po svém otci (Vives 1969, 86).

Jak tyto texty objasňují, pouze Gótové se mohli plně podílet na politickém životě v království. Alespoň teoreticky mohli pouze Gótové aspirovat na trůn a účastnit se volby krále. Prosazování etnického gótského statutu mohlo mít finanční podtext. Zákon ze 6. století, zachovaný ve *Vizigótském zákoníku* ze století sedmého, uvádí, že každý Gót, který následně odebral Římanům více než svůj určený dvoutřetinový podíl při původním dělení půdy (viz 6. kapitola), musí vrátit to, co má

navíc, „tak, aby královská pokladna neutrpěla žádné ztráty“.³¹⁾ Zřejmě z toho vyplývá, že původní pozemky byly Gótům uděleny jako osvobozené od daní, přičemž ještě v 7. století se považovalo za potřebné uveřejnit zákon uplatňovat. Zdá se však nepravděpodobné, že by všechny pozemky lidí, označovaných jako Gótové, byly osvobozeny od daní. Osvobození se pravděpodobně vztahovalo jen na zvláštní soubor pozemků, předaných přistěhovalcům v raných letech království. Z různých důvodů bylo tedy stále dost důležité být v 7. století Gótem. Ale co přesně byl Gót v 7. století?

Gótové 4. a 5. století sestávali, jak jsme viděli, z elitní kasty svobodných a formující se nobility, což byly vrstvy představující asi jednu pětinu až jednu polovinu celé dospělé mužské populace určité skupiny.³²⁾ Uvnitř této elity byli někteří mocnější než druzí, ale všichni sdíleli důležité aspekty právní a politické svobody. Do konce 7. století byla tato elita nahrazena dominantní nobilitou s pevně zakotvenými zvláštními právy.

Právní texty ze 6. století zachované ve *Vizigótském zákoníku* ukazují, že tato zásadní transformace tehdy již probíhala. Mnoho různých zákonů rozlišuje určité vrstvy uvnitř třídy svobodných a stanovuje rozdílná práva a tresty jejím výše či níže postaveným příslušníkům. Vyšší vrstva bývá kupodivu označována vesměs srovnávacími výrazy, jako například *maior* („významnější“), *honestior* („vážnější“), *potentior* („mocnější“), což jsou zřejmě synonyma. Obecně se předpokládá, že toto rozlišení bylo v zásadě založeno na majetku. Pokud tomu tak bylo, bohatší svobodní si své ekonomické výhody zajišťovali právními výsadami. V 7. století se rozdíly prohlubovaly. O století dříve měli všichni svobodní stejný *wergild* (cena svobodného muže, placená v případě vraždy příbuzným postižené osoby) a požívali tedy stejnou míru zákonné finanční ochrany. Ale kolem roku 681, kdy král Ervig revidoval *Vizigótský zákoník*, požívali významnější svobodní již zvláštního, vyššího *wergildu* (srv. původní a revidované verze LV VIII 4, 16). Rostoucí šíře tohoto rozdělení se odráží i v dalších zákonných předpisech ze 7. století, kdy se např. nižším svobodným zakazuje vznášet obvinění proti výše postaveným (viz LV VI 1, 2). Stará společenská kasta svobodných, strážců „gótské identity“ v době stěhování národů, byla zničena. Politická a le-

gální plnoprávnost se nyní stala výsadou užší sociální skupiny - stále výrazněji se profilující nobility.³³⁾ V tom se vizigótské království podobá dalším nástupnickým státům západořímské říše. Koncem 7. století tvořilo „Franky“ z Neustrie zhruba šest vzájemně propojených klanů nobility. Také další z takzvaných barbarských zákoníků podobně rozlišují mezi nižšími a vyššími svobodnými a některé dokonce jmenovitě uvádějí klany s velice specifickými privilegii.³⁴⁾ Některé z přeměn, které vytvářely podmínky pro vznik této dominantní nobility, jsou v literatuře dobře zdokumentovány a hojně diskutovány. Pro naše potřeby však postačí, uvedeme-li pouze jejich obecný přehled.³⁵⁾

Zdá se, že ekonomický rámec tohoto vývoje tvořilo přežívání velkých a soběstačných pozemkových držav (latifundií), jež byly někdy i nově vytvářeny. Podle původního předpokladu měla být většina antických velkostatků zničena během zmatků 5. století. V posledních letech však byly objeveny archeologické doklady, zvláště nálezy keramiky, svědčící o jejich další existenci, a to v tak rozsáhlých oblastech, jako je údolí Guadalquiviru, někdejší Lusitánie, Rioja, Aragon a pobřeží Středozevního moře. Také autoři působící ve vizigótské době v kláštřích považovali za samozřejmé, že církevní fundace jsou udržovány ze zdrojů velkých, hospodářsky soběstačných statků. Bohatí Hispanořímané byli pozemkovými vlastníky pochopitelně odjakživa, ale teprve vizigótské království jim umožnilo pozemkové vlastnictví nově zúročit.

Většinou se předpokládá, že převaha velkého pozemkového vlastnictví ve vizigótské době vzrostla. Je to pravděpodobné, ale ne zcela jisté. Nepochybně však v každém případě je, že ekonomické a sociální funkce velkostatků prošly značnou proměnou. Poté co zanikly vyspělejší a diferencovanější hospodářské struktury, stávaly se statky ekonomicky stále soběstačnějšími. Razilo se určité množství mincí, avšak jen ze zlata (*triens* = 1/3 standardního římského solidu). Došlo tedy k podstatné hospodářské změně, protože podobné přechody na zlato (k analogickému vývoji došlo v celé západní části někdejšího impéria) obvykle souvisejí s úpadkem směny. I když obchodní styky se širší částí Středomoří nezanikly naráz, docházelo k jejich postupnému úpadku, alespoň pokud to lze posuzovat podle typů a množství keramiky cizí provenience, která se dostala na poloostrov. To, co je známo

o místní výrobě a řemeslné specializaci (máme-li na mysli zvláště keramiku), svědčí také o určitém zjednodušení. Zboží vytáčené na kruhu bylo v mnoha oblastech nahrazeno v ruce robenými nádobami, distribuovanými pouze místně.

Tyto hospodářské trendy měly společenské dopady, jež vyplývaly z růstu jednotlivých soběstačných statků. Na vrcholu řetězce stála třída pozemkových vlastníků, která si díky svému bohatství mohla najímat soukromé armády a získávat tak politickou moc v zemi. Nejčastěji citovaným případem je Theudes. Za svou kariéru vděčil bohaté Hispanořímance ze senátorské rodiny, s níž se oženil na počátku 6. století. Pouze její zdroje mu umožnily, aby si vybudoval vlastní armádu o síle 2000 mužů (Prokopios, *Války* V 12, 50-54). Někteří příslušníci těchto nových vojenských družin byli svobodnými muži. Vizigótské právní texty definují v takových případech nejméně dva různé mechanismy pro ustavení závislých vztahů: instituce *buccellariū* a *saionū* (s poněkud odlišnými pravidly a vyhlídkami). Ostatní družiníci byli nesvobodní a šlo buď o propuštěnce zavázané k věčné službě svému bývalému pánu a jeho dědicům, nebo o otroky zařazované do armády. Skrze tyto formy závislosti si mohli příslušníci elity budovat své soukromé vojenské síly. Noví magnáti vizigótského království měli také nad závislými lidmi rozsáhlé pravomoci. Proto se stále více používalo jediného označení pro svobodné i nesvobodné závislé obyvatelstvo: *clientes* (klienti). Velká latifundia vizigótského království se tak stávala soběstačnými nejen ekonomicky, ale i v rámci své sociální struktury.

Důsledkem těchto trendů, vztahovaných většinou jen na historii vizigótské říše,³⁶⁾ byl rozklad centralizované státní moci, což bývá ilustrováno na kariéře jakéhosi Theodimera. V době muslimského dobytí poloostrova na počátku 8. století přistoupil Theodimer na dohodu s novými vládci. Za roční poplatek si udržel autonomní kontrolu nad jistou oblastí na jihovýchodě, tvořenou městy Orihuela, Valencie, Alicante, Mulsa, Bigastro, Eyyo (Elche?) a Lorca.³⁷⁾ Zda taková místní autonomie odráží poměry převládající za pozdní vizigótské monarchie, nebo zda ji vyvolala až muslimská expanze, je pro mě téma k diskusi. Ale pro naše účely má význam něco jiného. Vizigóti 7. století již nebyli

příslušníky kasty svobodných. Elitní třída pozemkových vlastníků nyní vykonávala širokou společenskou nadvládu nad potomky mnoha osob, které jim byly o sto let dříve přinejmenším formálně rovni.

V určitém smyslu se tak gótská elita stále zužovala. V jiném smyslu se však patrně zase rozšiřovala. Jelikož nám prameny poskytují jen zlomkovité svědectví, vyvolala věc v minulosti velkou diskusi. Ve prospěch pojetí, že nová nobilita sestávala převážně z etnických Gótů, tedy přímých potomků přistěhovalců z doby kolem roku 500, se uváděly doklady dvojího druhu – jednak administrativní organizace království v 7. století, jednak původ osobních jmen. Je však pravděpodobnější, že „gótskou“ třídu pozemkových vlastníků tvořili v 7. století i jedinci římského původu (kteří v ní možná dokonce převládali).

Jak jsme viděli, mnohé prvky římské administrativy přežily, byť ne bez přerušení, až do doby vizigótského království (viz 6. kapitola). Většina z nich však musela zaniknout nejpozději roku 654, kdy Rekkeswinth vydal svou revidovanou verzi *Vizigótského zákoníku*. Zejména systém kurií, jímž byla spravována města v římském období, byl nahrazen systémem založeným na hrabatech a řadě úředníků, majících velké vojenské pravomoci (některé hodnosti, jako např. *thiuphadus*, jsou nazvány gótsky). Nahrazení římské správní struktury jednoduššími alternativami vojenského charakteru podle E. A. Thompсона znamená, že Gótové převzali po Římanech hlavní roli v místní správě.³⁸⁾

Je však nepravděpodobné, že by administrativní přeměny měly etnicky vyhraněný ráz. Změny ovlivnily celé království, ale jak jsme viděli, gótské osídlení poloostrova bylo nerovnoměrné. Vizigótské království také vyžadovalo od svých poddaných vojenskou službu bez ohledu na etnickou příslušnost. Je to zjevné např. ve výnosech krále Erviga z konce 7. století.³⁹⁾ Římané navíc působili v armádě již počátkem 6. století, kdy bojovali a umírali u Vouillé. Koncem století je *dux* Claudius, katolík a římský stoupenec Rekkaredův, popisován jako „zkušený voják, dobfě zběhlý ve vojenském umění“.⁴⁰⁾ Není žádný důvod, abychom Claudiua považovali v něčem za výjimečného, snad kromě jeho společenského postavení. Za takového stavu neznamená převaha vojenských činitelů v místní správě úplné „pogóštění“ úřadů. K vedoucí vrstvě v 7. století patřili zřejmě i militarizovaní Římané.

Osobní jména příslušníků elity v 7. století lze studovat hlavně podle soupisu účastníků velkých církevních a státních koncilů, které se konaly pravidelně v Toledu. Téměř úplná absence vyprávěcích pramenů ze 7. století je pro badatele značným handicapem,⁴¹⁾ zvláště pokud jde o světskou aristokracii, jež jen zřídka navštěvovala koncily. V období 507–711 je známo pouze 232 světských příslušníků elity, z nichž asi 72 má římská jména. Je obtížné, ne-li nemožné, vyvodit z tak malého vzorku nějaký závěr.

Jména biskupů jsou dochována úplněji a vykazují zajímavé rysy. Celkový podíl biskupů s římskými jmény v období let 507–711 představuje 72 %, ale zhruba po roce 650 klesá na pouhých 48 %, přičemž biskupové s germánskými jmény se vyskytují po celém poloostrově. Z toho se vyvozovalo, že Gótové přinejmenším dominovali episkopátu, jelikož neznáme žádného Hispanořímana, který by přijal gótské jméno. Takový závěr je ovšem extrémně nejistý. Seznamy účastníků koncilu poskytují pouze jména, ale žádnou přesnou informaci o etnickém původu jejich nositelů. Podobné údaje se většinou objevují ve vyprávěcích pramenech, které však pro toto období nápadně chybějí. Neexistuje žádný známý případ Římana, jenž by přijal gótské jméno, ale Gótové si brali římská, zvláště křesťanská římská jména. V sousední francké Galii navíc přijímali Galořímané všech vrstev germánská jména francká.⁴²⁾

Vzhledem k malé velikosti vzorku a k absenci vyprávěcích pramenů nelze jednoznačně tvrdit, že kolem roku 700 užívali gótská jména jen Gótové. Je mnohem pravděpodobnější, že rozšíření gótských jmen mezi biskupy a snad obecněji i mezi šlechtou souviselo s častějším užíváním těchto jmen v praxi. Ani změny ve správě státu, ani posuny ve struktuře osobních jmen neposkytují dostatečné doklady o tom, že by vizigótské království bylo ovládáno elitou etnických Gótů. Naopak, široká paleta dokladů nám ukazuje elitu, která si sice říkala gótská, ale která byla v biologickém smyslu směsicí Gótů a Hispanořímanů.

Až do Leovigildovy vlády byla smíšená manželství formálně zakázána, avšak právě z této doby je znám jeden slavný případ: Theudes a jeho choť ze senátorské rodiny.⁴³⁾ Z doby po zrušení zákazu se bohužel dochovalo jen minimum podobných zpráv, což souvisí se zmiňovaným ne-

dostatkem vyprávěcích pramenů pro 7. století. Nicméně známý nápis, oslavující gótský původ jistého Sintiaaka po otci, bychom mohli interpretovat tak, že matka onoho muže měla hispanořímské předky. Obecněji vzato lze zrušení zákazu smíšených manželství považovat za důkaz, že se podobné svazky již ve společnosti hojně vyskytovaly (LV III 1). Samotná „gótská identita“ se mohla patrně dědit jak z matčiny, tak otcovy strany. Král Ervig z konce 7. století byl synem byzantského odpadlíka Artavasda a gótské matky, což nijak nebránilo jeho nástupu na trůn.⁴⁴⁾ Přesná čísla nejsou k dispozici, ale gótské a římské elity pravděpodobně uzavíraly smíšená manželství zhruba mezi lety 500–700. Pokud tomu tak bylo, měla vizigótská elita v 7. století velmi různorodý původ.

Toto genetické smíšení mělo pravděpodobně svůj protějšek v plném politickém začlenění hispanořímských pozemkových vlastníků do veřejného života království. I když politické poměry ve vizigótském státě již nikdy nebyly tak nestabilní, jako kolem poloviny 6. století, přesto od dob Leovigildovy vlády čas od času docházelo k násilným otřesům. V 7. století byli svrženi tři králové – Liuva II. (601–603), Rekkared II. (vládl 2 měsíce v roce 621) a Tulga (639–642). Kromě toho propukaly četné revolty, provázené občas rozsáhlými nepokoji.⁴⁵⁾ S politickými protivníky zacházel tvrdě zejména král Chindaswinth (642–653), který v tomto ohledu překonal i svého předchůdce Leovigilda, známého drsnými činy. Francká kronika uvádí, že Chindaswinth dal usmrtit minimálně sedm set svých předních oponentů (dvě stě *primates Gotorum* a pět set *de mediogribus*, viz Fredegar IV 82). Jeho syn a nástupce Rekkared se od podobných násilností na osmém toledském koncilu (653) distancoval, přičemž toledský biskup Eugenius sestavil jeho otci tento půvabný epitaf: „Chindaswinth, stálý přítel ďábelských skutků, pachatel zločinů Chindaswinth I., bezbožný, nemravný, příšerný a krutý; netouží po dobru, cení si zla.“ Někteří badatelé soudili, že za Chindaswinthovy vlády došlo ke zničení staré nobility, založené na pokrevních svazcích a majetku. Nahradila ji prý nová vrstva, více spjatá s královskými úřady.⁴⁶⁾ Myslím však, že jde o umělou konstrukci.

V dobách větších politických konfliktů si králové cenili každého spojení z řad pozemkových vlastníků, aniž by přitom hleděli na jejich etnický původ. To nepochybně souviselo s faktem, že všichni tito muži

měli ozbrojené družiny. Vzorovým příkladem je opět Claudius. Při prozování konverze za Rekkaredovy vlády se nalézal v Méridě, kde v zárodku potlačoval vzpouru skupiny ariánů, tvořenou alespoň zčásti etnickými Góty. Mezi nimi byl Sunna, ariánský biskup z Méridy, a budoucí gótský král Viterich (603–610). Přinejmenším jeden gótský král tak zamezil machinacím významných Gótů za přispění hispanořímského předáka. Podobný scénář se v průběhu 6. a 7. století opakoval pravděpodobně mnohokrát. Násilné politické otřesy tak vedle smíšených manželství představovaly další mechanismus, stimulující integraci Římanů a Gótů.

„Vizigótská“ elita vykazovala římské a neřímské rysy i v životním stylu a kultuře. Její obecně válečnická orientace představuje zásadní rozchod s pozdně římskou minulostí, kde bohatí synkové tíhli k úřednickým kariérám. Jedna raně středověká výchovná příručka, *Institutionum Disciplinae* (obvykle se předpokládá, že pochází z vizigótské říše), poskytuje značný prostor vojenskému výcviku elitní mládeže a odkazuje na příklady z minulosti, které měly být vzorem správného jednání.⁴⁷⁾ Tyto příklady zavdaly příčinu k mnohým debatám, neboť mohou být římského i gótského původu. Vojenský výcvik však určitě ovlivnil celou elitu království, včetně hispanořímských pozemkových vlastníků, od nichž se vyžadovalo velení královským oddílům. Rovněž právní instrukce z počátku 7. století ukazuje, že součástí dohody o sňatku bylo obvykle předání daru (*morgengabe*), sestávajícího částečně ze zbraní. Instrukce (*formula*) výslovně charakterizuje tuto praxi jako „gótskou“.⁴⁸⁾

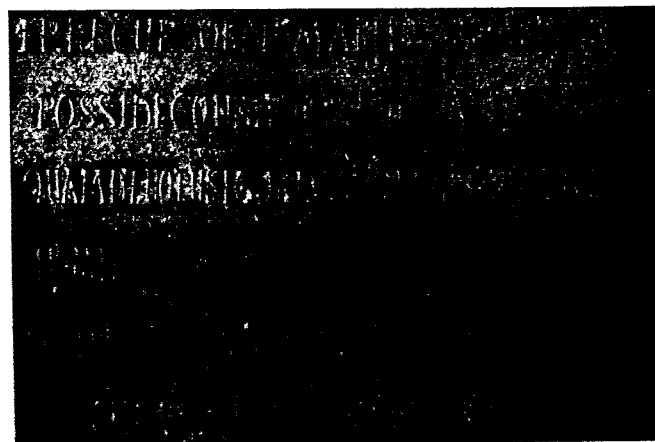
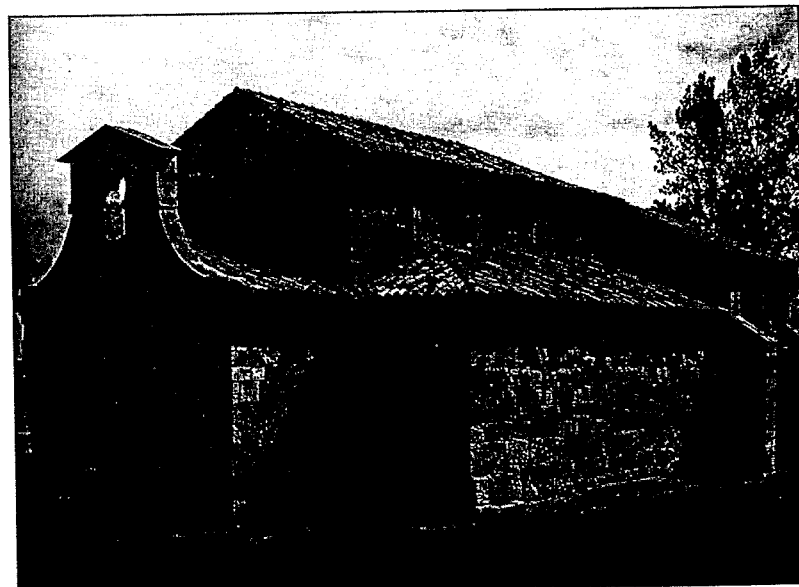
Životní styl elity však do značné míry vycházel i z římské tradice. Například uvedená *formula* je psána latinsky a hovoří o Gótech jako o „Gotech“, podle úzu obvyklého v pozdní antice. Latinské křesťanství, převzaté z římské říše, bylo také nedílnou součástí života elity. *Institutionum Disciplinae* přisuzuje křesťansko-latinské tradici stěžejní roli při výchově mládeže, aniž by jakkoli oslabovalo svůj důraz na vojenský výcvik. Výborným příkladem je ostatně král Sisebut. Za jeho vlády se mnoho bojovalo, jak proti Byzanci, tak proti odbojníkům. Přesto si Sisebut našel čas na skládání latinských hymnů a dlouhých veršovaných epištol o zatměních, které svědčí o jeho dobrých znalostech Luc-

retia i antické astronomické poezie. Psal také hodně prózy včetně životopisů svatých a dopisů. Zvláště jeho diplomatické dopisy jsou pozoruhodné svým křesťansky moralizujícím tónem a rozsáhlými odkazy na bibli. Jak správně zdůraznilo mnoho novějších prací, ve všech krajích někdejší západořímské říše se v 6. a 7. století podíleli králové a aristokraté (nepochybně v různé míře) na křesťansko-latinské kultuře, která měla ústřední vliv na jejich životy.⁴⁹⁾

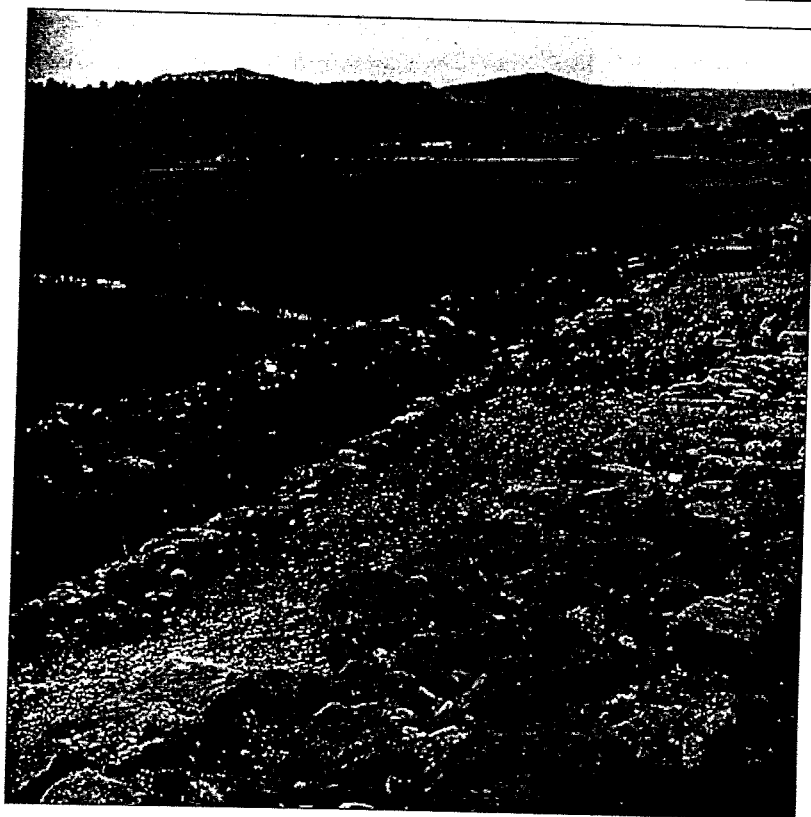
Vizigótská šlechta budovala na svých statcích i mnoho kostelů. Některé z nich se dokonce zachovaly dodnes: San Juan de Baños, Quantanilla de la Vinas a São Fructuoso de Montelios. Zdůrazňování náboženské role králů v 7. století nebylo také, jak se myslelo, žádným spiknutím duchovenstva. Španělští biskupové nepředstavovali v říši nějakou zvláštní sílu, ale byli jmenováni z příslušníků zdejší elity, a reflektovali tak její obecný kulturní názor.⁵⁰⁾ Celá vizigótská společnost brala křesťanství a tedy i latinu velmi vážně.

Vizigótská monarchie převzala dále systém římských dvorských úřadů, jenž postupně obohatila o nové prvky. Úřady jako *comes spatariorum*, *comes patrimonii*, *comes cubicularium* a *comes notariorum* mají všechny římský původ; naproti tomu úřady *comes armigri*, *comes stabuli* či *comes scanciarum* bývají někdy považovány za staré gótské instituce. Do jaké míry oprávněně, je ovšem nejisté. A přinejmenším od Leovigildovy doby napodoboval královský ceremoniál současný východořímský vzor. Používáním vyvýšeného trůnu, obřadních rouch a mocenských symbolů reflektovala vizigótská monarchie římské ceremoniální formy. Navíc i některé z uplatňovaných politických metod byly římského původu. Leovigild povýšil za svého života (v různých momentech) oba své syny na spolukrále, což byla u Gótů novinka, ale zažitá praxe u Římanů. Stejný panovník také zakládal nová města, opět v duchu antické tradice. Jedno z nich, Reccopolis, se právě archeologicky zkoumá. Jeho trosky leží asi 30 mil východně od Madridu, poblíž Zorita de los Canes. Podařilo se tam odkrýt komplex staveb v přísně římském stylu, jehož součástí je i palác spojený s bazilikou a sloupový sál o rozměrech 135 x 12 m.⁵¹⁾

Hmotná kultura procházela podobným vývojem. Vykopávky na řadových pohřebištích ukázaly, že někteří jednotlivci si uchovávali gótské či podunajské obyčeje v oblékání až do poloviny 6. století (viz 6. kapi-

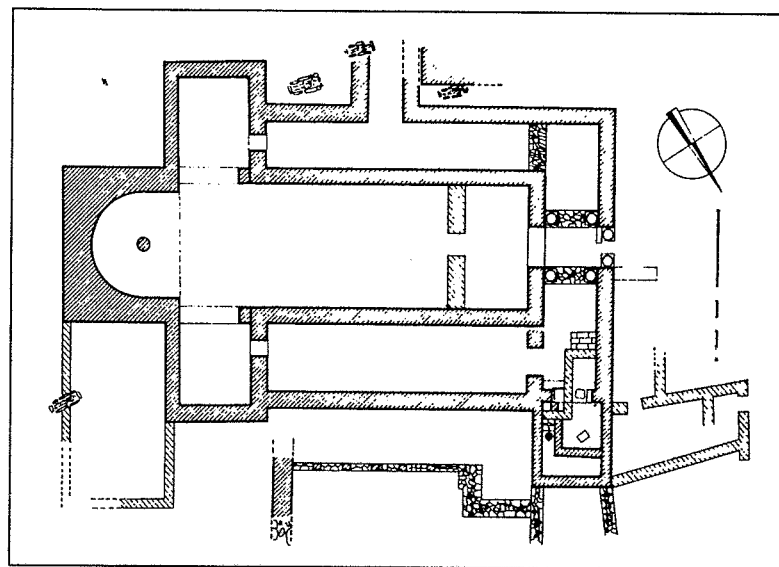
Vizigótský kostel San Juan de Baños
s Rekkeswinthovým nápisem

Ruiny Leovigildova města Reccopolis

tola). Avšak počínaje touto dobou se ve stylu oblékání i v typech hrobového inventáře začaly projevovat specifické variace společné středo-mořské křesťanské kultury, cosi jako koiné v jazyce.⁵²⁾

Nepříliš odlišný obraz se objevuje v gótské Galii, tedy v Septimánii severně od Pyrenejí. Zhruba do roku 500 byla tato oblast úzce svázána s Akvitánií, jejíž keramiku a mramor lze nalézt po celé oblasti. V 6. století se však Septimánie vydala vlastní cestou. Asi po roce 500 se na ná-

Plán baziliky v Reccopolis

hrobky začalo používat méně kvalitního místního mramoru, který zcela vytlačil lepší kámen z Akvitánie. Také rozšíření keramiky začalo věrně odrážet novou hranici mezi franckou a gótskou Galii. Archeologické nálezy ze Septimánie tak dokládají proces kulturní unifikace, probíhající na území vizigótské říše.⁵³⁾

Rovněž v právní oblasti zmizely do roku 700 staré etnické rozdíly. Někdy v polovině 7. století, možná po vydání Chindaswinthova zákoníku v letech 643–634, ztratil *Alarichův breviář* svou platnost. Namísto dvou závazných norem (*Breviář* a *Eurichův zákoník* spolu s jeho pozdějšími verzemi) nastoupila nyní norma jediná: *Vizigótský zákoník*. Podle tradičních výkladů tato transformace zřetelně symbolizuje novou syntézu Hispanořímanů a Gótů. Oddělené právní systémy pro Římany a Góty ustoupily jednotnému zákoníku, jakmile se sjednotilo samo obyvatelstvo království.⁵⁴⁾ Podle mého názoru lze doklady dokonce

interpretovat tak, že přechod ze dvou zákoníků na jediný vyznačuje dva aspekty sjednocení. Za prvé, *Alarichův breviář* byl z větší části zacílen na římské obyvatelstvo království (viz výše, str. 202), takže konec jeho platnosti znamenal zánik zvláštního práva pro specifickou složku populace.

Za druhé, některé části *Vizigótského zákoníku* ukazují, že problémy etnické příslušnosti přestaly být záležitostmi vyžadující právní úpravy. Tak tomu dříve nebylo. Například při převzetí starého zákona z *Eurichova zákoníku*, který počátkem 6. století zakazoval Římanům obracet se v soudních sporech o pomoc na Góty, nahradil *Vizigótský zákoník* výraz „Gót“ slovem „mocný“.⁵⁵⁾ Patronát etnického druhu ustoupil obvyklejší převaze bohatých. Velká většina ustanovení zahrnutých v 7. století do *Zákoníku* nedělá vůbec žádné etnické rozdíly. Výjimkou je jen několik zákonů, které zůstávaly v platnosti od 6. století. V *Zákoníku* jsou označeny jako *antiqua* a týkají se většinou doby a důsledků původního gótského usídlení ve Španělsku.⁵⁶⁾ Jak jsme viděli, původní přiděly půdy patrně nepodléhaly zdanění, což by vysvětlovalo, proč v tomto případě zůstávala etnická kategorizace důležitá. Existuje několik dalších případů etnického rozlišení, ale rámcově tak vágních, že jejich použití bylo pravděpodobně jen řečnickou okrasou.⁵⁷⁾ Jinak neposkytuje *Vizigótský zákoník* ani nejmenší náznak, že by v 7. století existovaly mezi Góty a Římany jasné definované rozdíly v právech a postavení. Skutečně důležitou věcí bylo sociální postavení jednotlivce, tj. zda patřil k vyšší či nižší vrstvě svobodných, zda byl propuštěnec nebo otrok (např. LV V 1, 2).

Vzhledem k povaze pramenného materiálu, v němž téměř chybějí podrobnější vyprávěcí prameny, nelze jednoznačně odpovědět na všechny naše otázky. A navzdory veškerým dokladům o integraci není vyloučeno, že „gótská“ pozemková elita v 7. století měla své předky převážně mezi gótskými přistěhovalci z Akvitánie. Původní etnické rozdíly se mohly transformovat do rozdílů sociálně ekonomických, např. násilným uchvácením půdy při příchodu Gótů do Španělska. Ale abychom mohli zmíněnou tezi obhajovat, potřebovali bychom vědět mnohem více o historii jednotlivých rodin, a tyto informace prostě chybějí. Jelikož nelze zkoumat původ, pozemkovou držbu a rodové vazby, z nichž od-

vozovali přední mužové 7. století svou moc, musíme vzít za vděk svědectvími obecnějšího charakteru.

Tyto doklady podávají, jak jsme viděli, zhruba následující obraz. Gótská rétorika či ideologie byla v království udržována a odrážela se patrně ve způsobech pojmenování a v sebedefinici království. Spolu s tím působily určité zvyky, které byly nebo se považovaly za gótské: *morgengabe* a vojenský výcvik elitní mládeže. Římské instituce a ideologie současně odrážely pozdně římské a byzantské normy, přičemž kultura elity byla stejně tak latinská a křesťanská jako válečnická a gótská. Smíšená manželství se po roce 575 mohla svobodně uzavírat a chronicky labilní poměry způsobovaly, že králové a pseudokrálové stále potřebovali podporu. Je tudíž vysoce nepravděpodobné, že si pevnou kontrolu nad královstvím udržovala stabilizovaná statkářská oligarchie gótského původu. Spíše tomu bylo tak, že třída pozemkových vlastníků na poloostrově – původem gótská i římská – utvořila bojem a sňatky novou jednotnou „gótskou“ vrstvu.

V 6. a 7. století došlo k zániku Gótů v té formě, jakou měli ve 4. a 5. století. V Itálii se tak stalo zásahem vnější vojenské síly, ve Španělsku úplnou transformací původních přistěhovalců. Gótové *par excellence* z doby stěhování národů byli zvláštní a odlišnou kastou uvnitř gótských skupin a sdíleli důležité právní a politické svobody i odhodlání zachovat svou nezávislost, zvláště tváří v tvář římské moci. V Itálii zničili tuto kastu Byzantinci zhruba do roku 560. Ve Španělsku zanikla jejich etnicita asi do roku 700. Nezávislému gótskému jazyku a náboženství byl zasazen smrtelný úder na třetím toledském koncilu, ale již dříve byly pod silným tlakem. Dva gótské ariánské biskupové napsali na koncilu svá jména v latinizované podobě a naznačili tak, že latina je jejich hlavním jazykem, gótské katolíci jsou známi již dlouho před rokem 587.⁵⁸⁾ Zmizela především rovnost a jednota gótské kasty svobodných, které zanikly při uchvacování půdy v Hispánii. Gótské království kolem roku 700 již nezahrnovalo jádro etnicky vyhraněných přistěhovalců. Byl to sjednocený stát, který se sám definoval jako gótský, přičemž se tak vymezoval nikoli vůči římské vrstvě uvnitř vlastní populace, ale vůči cizím mocnostem, především Frankům a Byzanci.

SYMBOLY, MECHANISMY A KONTINUITA

Gótská etnicita v sobě zahrnuje celou řadu sporných bodů. Jak silný vliv měla gótská identita na jedince uvnitř gótských skupin? Do jaké míry ji sdíleli všichni příslušníci takových skupin? V jakém spojení se uplatňovaly sdílená prožitá zkušenost a současná obecná praxe (komplex mýtu a symbolu, viz str. 13), aby obsáhly a vyjádřily smysl pro rozdílnost? Tyto otázky se samozřejmě týkají sociálně-politických entit, které prošly dramatickou historií, trvající téměř sedm století. Je tedy dost důvodů, abychom *a priori* předpokládali, že gótská identita a její projevy nezůstávaly beze změn. A třebaže jsou Gótové v mnoha směrech nejlépe zdokumentovanou germánskou skupinou doby pozdně římské i doby stěhování národů, stále je v pramenech mnoho mezer.

„Rozšíření“ gótské identity

Základy mého uvažování o této problematice vycházejí z Prokopiových *Válek s Góty*. Zde je podle mého názoru ukázána přetrvávající existence a aktivní politická angažovanost významné sociální skupiny mezi imigranty, kteří následovali Theodoricha do Itálie. Elita „notáblů“, tvořící mezi ostatním obyvatelstvem zřetelnou, dominující kastu, by měla být zjevně počítána na tisíce, a možná představovala jednu pětinu až jednu polovinu dospělé mužské populace. Těchto „významných lidí“ je tudíž příliš mnoho, abychom v nich mohli spatřovat jasně vyprofilovanou šlechtu. Po srovnání s dalšími, více či méně soudobými prameny lze usuzovat, že Prokopiovo dílo nám dokládá přežívání vrstvy svobodných Gótů v italském království. O jiné, zřetelně vymezené elitě *Války* nevyprávějí.

Takové závěry však vedou k jinému hodnocení sociálního rozvoje a etnické identity u Gótů, než většina badatelů pro 4.–6. století předpokládá. Vnitřní politická aktivita Gótů se soustřeďovala na vytváření a udržování konsensu uvnitř kasty svobodných. Tuto tendenci lze upozorovat z Prokopiova textu, ale projevuje se též v jiných dobře informovaných pramenech, například u Ammiana, který soustavně ukazuje tlaky působící na gótské vůdce ve 4. století. Proto váhám přijmout chronologii E. A. Thompsona pro vznik dominantní gótské nobility. Uvedený badatel se domnívá, že tento proces proběhl ve 4. století.¹⁾ V období od 4. do 6. století jistě existovaly uvnitř třídy svobodných podstatné rozdíly v majetku i společenském vlivu. Nicméně k jasné diferenciaci podle mne došlo, přinejmenším ve vizigótském Španělsku, mezi 6. a 7. stoletím, kdy se svobodní dále rozčlenili na vyšší a nižší skupinu s odlišnými právy (viz 8. kapitola).

Existence a rozsah aktivit této společenské vrstvy zároveň nesvědčí o tom, že by gótská identita – a to ani v 6. století – byla produktem něčeho jiného než skupinového sebeuvědomění. To mě vede k formulování představy o gótské identitě, která se do značné míry liší od vlivné definice Wenskusovy (převzal ji i Wolfram), založené na představě úzké tmelící vrstvy uvnitř gótské společnosti (*Traditionskern*). Podle Wenskusova názoru byla gótská identita nesena v podstatě nemnoha (otázka po přesnějším počtu nebyla vlastně nikdy vznesena) šlechtickými nebo královskými klany a tradicemi, jež je obklopovaly. Wenskus rozvinul tuto koncepci v reakci na romantické představy 19. století o svobodných germánských kmenech čelících rozpínavosti despotického Říma.²⁾ Hlavní doklady ve prospěch takového pojetí však poskytuje až pozdější dynastická propaganda. Zvláště propaganda rodiny Amalů dochovaná v Jordanově *Getice* a Cassiodorových *Rozmanitostech* zobrazuje dynastii jako výjimečný královský rod, vládnoucí Gótům celá staletí. Avšak jak jsme viděli, jedná se o podivnou směs gótských a klasicizujících materiálů, které historické realitě odpovídají jen velmi omezeně.

Rodina Amalů se poprvé dostala do popředí asi kolem roku 450 – před tímto datem nedokládají její vládu nad početnějšími skupinami Gótů žádné spolehlivé prameny. Její poslední představitel byl také bez okolků svržen, když se mu nepodařilo vést efektivní válku proti Belisarovi. His-

torie vizigótské dynastie Balthů je podobná, takže podle mne nejsou takovéto královské klany spolehlivými nositeli gótské identity. Domnívám se, že vytváření gótské etnické identity mělo širší zdroje a že účast na politickém životě byla obecnější, než předpokládal Thompson. Obojí bylo spjata se stejnou skupinou gótské společnosti: s kastou svobodných.

Je zapotřebí zdůraznit, že se nehodlám vracet ke koncepcím 19. století. Podle mého názoru byla sama kasta svobodných dominantní a početně omezenou společenskou elitou, menšinou, i když nikoli nepatrnou, uvnitř dospělé mužské populace gótských skupin. Ani před příchodem Hunů ve 4. století nemělo veškeré obyvatelstvo gótských království stejná politická práva. Bývalí římsští zajatci setrvali zjevně v podřadném postavení a totéž se mohlo týkat i jiných skupin, například Dáků a Sarmatů, kteří ve 3. století upadli pod nadvládu gótských přistěhovalců (viz 2. kapitola). Identifikujeme-li vrstvu svobodných jako skutečné nositele „gótské identity“ v době stěhování národů, dospíváme ke kompromisní pozici mezi představami 19. století, jež působí příliš široce, a modernějšími pojetími, která se zdají příliš omezující. Tato představa širší účasti na gótské identitě ponechává dost prostoru pro existenci nižších společenských vrstev, tvořících vlastně většinu populace migrujících skupin. Pro 6. století, jak jsme viděli, poskytuje Prokopios některé zajímavé náznaky o politické angažovanosti této většiny. Když byli všichni dalmatští „notáblové“ zabiti v bitvě, zbytek gótské populace se prostě vzdal. Vizigótské (a jiné) právní texty svědčí o tom, že pod vrstvou svobodných existovaly nejméně dvě společenské kategorie s odlišným postavením – otroci a propuštěnci. Tyto kategorie se objevují pouze v mladších pramenech (6. a 7. století), ale patrně ukazují obecnou povahu společenské podřízenosti, převládající u germánských skupin v pozdně římské době.

Rád bych také zaujal stanovisko k některým Wenskusovým a Wolframovým myšlenkám, revidujícím starší názory. Příslušnost k elitní kastě nebyla zřejmě natrvalo stanovena. Ačkoli pro to u Gótů postrádáme jednoznačné příklady, je velmi pravděpodobné, že jednotlivci nebo skupiny nižšího postavení mohli získat svobodu spolu s plným společenským a politickým zrovnoprávněním. Jak se zdá, bývalí římsští zajatci nebo jejich potomci stáli ve 4. století na půli cesty k takové asimilaci. Byli

sice stále rozeznatelnou skupinou, která, soudě podle Vulfily, stále používala latinu a řečtinu, mluvili však také gótsky, a když část z nich uprchla spolu s Vulfilou v letech 347–348 na jih od Dunaje, jen ne snadno se začleňovala do života římské společnosti (viz 2. kapitola).

Jednotlivci a skupiny se však mohli připojit ke gótským celkům, aniž by upadli do podřízeného postavení. Dozvídáme se například o Alanech a Hunech mezi Vizigóty nebo o poloautonomních Rugiích mezi Ostrogóty. Také v průběhu Totilových tažení se mnoho východořímských jednotek rozhodlo připojit ke Gótům. Otázkou ve všech těchto případech je konkrétní míra připojení. Stali se tyto jedinci plnoprávnými Góty nebo byli považováni pouze za spojence?

Určití jednotlivci zjevně prošli úplnou proměnou. Z dezertérů Prokopios následně přiřazuje Indulfa a Kokkase ke kastě gótských notáblů.³⁾ Rovněž Rugiové prosazovali v určitém momentě svého náčelníka Eraricha za nejvyššího vůdce Ostrogótů, třebaže jinak odmítali smíšená manželství s Góty. Přinejmenším jejich politická asimilace působí dosti komplexně. Neplatí to však o všech negótských skupinách, působících mezi Vizigóty a Ostrogóty. Kdyby Hunové, kteří roku 408 následovali Athaulfa do Itálie, skutečně bojovali spolu s Góty již od podzimu roku 377, byli by zřejmě plně integrováni do gótské společnosti. Na druhé straně prosazoval Narses vůči dezertérům z východořímského vojska záměrně umírněnou politiku. Mnohým z těch, kteří se přidali k Totilovi, byl později umožněn návrat do byzantských oddílů. Taková fluktuace nebyla ostatně ničím novým – již na počátku 2. desetiletí 5. století se skupiny Alanů střídavě připojovaly k Athaulfovu vojsku a zase od něj odpadaly (Paulinus z Pelly, *Eucharisticos Deo* 379–385).

Rovnováha musela být udržena. Gótské královské rody byly mnohem pomíjivějšími celky, než tvrdila jejich propaganda. Tato okolnost spolu s existencí poměrně velké plnoprávné vrstvy naznačuje, že gótská identita byla spojena s významnou skupinou populace, nikoli s velmi omezenou menšinou. Na druhé straně byla vrstva svobodných sama menšinou, a to, pokud šlo o příslušnost k ní, ne zcela exkluzivní. Jednotlivci a skupiny ze závislých vrstev (propuštěnci či otroci) mohli být zcela osvobozeni, a také lidé cizího původu někdy dosáhli plné integrace. Podmínky, za nichž docházelo k takovým případům, nejsou na-

neštěstí jasné, ale cíle určitých jednotlivců, délka jejich působení, jejich loajalita, sňatky i míra vnějšího nebezpečí patřily asi k hlavním faktorům, jež tu hrály roli. Byla to například hrozba ze strany východořímského vojska, která byla pohnutkou Totilovy mírnosti vůči římským dezertérům. Přesto sjednocovací procesy, zvláště úplná integrace, nefungovaly za všech okolností. Mnozí z těch, kteří následovali Theodoricha do Itálie, se ze svého podřadného postavení nikdy nevymanili.

Síla gótské identity

Jestliže sociální rozsah gótské identity lze omezit na kastu svobodných, sílu jejího vlivu na jedince je těžké změřit. O gótských entitách 1. a 2. století v severním Polsku máme příliš málo informací. Byl to svět malých politických jednotek, neustálých mocenských přesunů a překrývajících se identit. Prvotní politická seskupení navazovala na kultovní svazy, přičemž jeden z nich mohl odpovídat rozsahu wielbarské kultury. I kdyby Gótové utvořili v tomto období jediný samostatný celek, nepůsobí příliš pravděpodobně, že by zděděná gótská identita byla významným faktorem utvářejícím životy jednotlivých příslušníků skupiny.

Do 4. století se mnohé změnilo. Soudě podle Tervingů, ubíral se vývoj paradoxní cestou. Po přesunu do severního Přebornomoří založili Gótové šest nebo i více samostatných království. Současně se gótská identita, i když byla jejím nositelem pouze menšina, stále agresivněji prosazovala. Tervingové měli silný smysl pro své území, manifestovaný v Athanarichově odhodlání přinutit Valenta uznat hranice jeho říše. Objevovala se též snaha posílit postavení tradičních kultů, neboť křesťanství se považovalo za prodlouženou ruku římské říše. Ačkoli byli Tervingové v mnoha ohledech klientským státem impéria, odporovali zjevnějším symbolům římské nadřazenosti a někdy se jim dokonce dařilo prosazovat méně nerovnoprávný vztah (viz 2. kapitola).

Tervingové byli samozřejmě soustředěni kolem určité dynastie, přičemž vždy existuje potenciální rozpor mezi cíli a názory vůdců a ovládaných. Vůči křesťanství byli ovládaní zřejmě méně nepřátelští než jejich vůdce. Nicméně gótské vlády 4. století, jak ukazuje Athanarichův osud, nemohli fungovat bez podpory svých stoupenců, takže vůle čelit

římské nadvládě byla patrně obecná. Mnohé nedávné studie o etnicitě skutečně ukazují, že při konfliktu dochází k posílení identity.⁴⁾ Gótové podle všeho poskytují další příklad tohoto jevu. Tváří v tvář římské moci se nová gótská království v Přebornomoří stále silněji vymezovala a ve srovnání se svými předchůdci z 1. a 2. století vystupovala mnohem agresivněji.

V následujícím období hunské nadvlády došlo k dalším přeměnám. Konflikt se stal ještě intenzivnějším. Gótové museli bojovat s Huny i s Římem, aby si zachovali svou autonomii. V tomto procesu byl jeden politický řád zničen a druhý vytvořen. Hunové si podmanili nebo rozrušili gótské elity, které vytvořily království ve 4. století; z trosk gótského světa pak povstaly dvě nové velké skupiny – Vizigóti a Ostrogóti (viz 2. část). Již beztak silný smysl pro identitu byl u Gótů během těchto dalších konfliktů posílen. Stále se však nabízela i jiná volba. Ve 4. a 5. století našli různí gótské jednotlivci uplatnění v římské armádě a celé gótské skupiny se staly součástí římské vojenské mašinérie. Jakožto obzvláště početná seskupení mezi nimi vynikají poražení Radagaisovi stoupenci, naverbovaní do římského vojska Stilichonem, a gótské *foederati*, kteří povstali po Asparově zavraždění roku 471. U většiny Gótů však nakonec převážila touha po nezávislosti nad finančními a jinými výhodami za služby římskému impériu. Mnozí jednotlivci, kteří se stali důstojníky císařské armády, patřili k poraženým kandidátům nebo jejich spojencům, usilujícím o vedení nových gótských formací. Tito muži byli vypuzeni z gótské společnosti v důsledku svárů či krevní msty. Avšak dva největší spojenecké útvary Gótů v římském vojsku se nakonec připojily k novým gótským superskupinám. Stilichonovi spojenci se připojili k Alarichovi, protože byly napadeny jejich rodiny, což byla jasně negativní odpověď římské moci. Asparovi spojenci se připojili k Theodorichovi, částečně aby obešli Zenonovu politiku ve stylu „rozděl a panuj“, částečně proto, že společně s dalšími Góty chtěli dosáhnout větších výhod. Znovu se jasně ukazuje, jak důležitá byla role římské moci při vytváření gótského smyslu pro identitu.

Dlouhá historie vizigótského Španělska dokládá tento vývoj. Při absenci ohrožení ze strany římské moci musela být gótská identita předefinována ve vztahu k vlastnictví půdy. Tato nová definice rozbila jed-

notu vrstvy svobodných, příznačnou pro dobu stěhování národů. Řada potomků gótských svobodných mužů klesla do druhořadého postavení a naopak někteří potomci římských vlastníků půdy byli zařazeni mezi novou elitu. Zachovalo se mnoho dokladů o tom, že podstatné majetkové rozdíly existovaly již ve 4. století. Nicméně vrstva svobodných si patrně zachovala svou jednotu až do 6. století, což v neposlední řadě souviselo s udržení politické nezávislosti vůči Římu. Jakmile římská hrozba pominula, nahradila ekonomická logika logiku politickou – bohatší příslušníci svobodné vrstvy vložili svůj majetek do půdy a spojili se s místními galořímskými či hispanořímskými pozemkovými vlastníky (viz 8. kapitola).

Chtěl bych ovšem zdůraznit, že šlo o dlouhodobou záležitost. První kroky v témž směru byly učiněny také v ostrogótské Itálii. Když tam ale čtyřicet let po ovládnutí poloostrova dorazila Belisarova armáda, gótská vrstva svobodných si ještě uchovávala svou výlučnost a politicky vedoucí úlohu. Válka byla vedena v zásadě touto skupinou a skončila, když její vůle k odporu byla zlomena. Čtyřicet let nejsou ani dvě generace, takže to možná není ani příliš překvapující. Jednota vrstvy svobodných u Vizigótů trvala přinejmenším stejně dlouho.⁵⁾

Nová gótská identita vizigótského království 7. století nebyla sama o sobě nikterak slabá. V poslední čtvrtině 6. století, když gótské ženy přestaly být ukládány do hrobu v charakteristickém pohřebním oděvu, stimulovala tato identita vznik jednotné hmotné kultury v celém království. Zmíněná jednota odrážela obecné středomořské normy, takže nejde o zvláště působivý doklad nové, jasně definované „vizigótské identity“. Taktéž spojení s katolickým křesťanstvím a prvky latinské kultury vytvořilo duchovní prostředí, které sjednocovalo krále, šlechtu i klérus. Opět to byla spíše varianta obecné západní pořímské normy, než specificky vizigótské kultury. Možná vytvářelo království především politickou jednotu na poloostrově. Ani to neprobíhalo bez odporu, protože ústřední struktury království existovaly vedle místních vládců. Nicméně na poloostrově nikdy předtím nefungoval unitární stát a království nyní úspěšně vytvořilo jednotnou kulturu spojující Septimánii, severně od Pyrenejí, se zbytkem země. Neměli bychom podceňovat, že místní elity vzaly na vědomí vizigótské vladaře v Toledu a svou politiku zaměřily v 6. století ke dvoru.

Naše znalosti o gótské politice ve 3.–7. století naznačují, že gótská identita působila jako mocná síla ve dvou odlišných souvislostech. Jednotlivci se ve 4. a 5. století museli sjednotit, aby přežili – zvláště vzhledem k římské moci. Jakmile tato hrozba pominula, stará jednota ve Španělsku se zhroutila a začaly se rozvíjet nové procesy. Římští vlastníci půdy toužili po zařazení mezi elitu království, a ve státním zájmu bylo vytvořit s jejich pomocí vnitřní jednotu a zajistit bezpečnost hranic. Společným působením těchto sil se zformovala nová „gótská“ elita pozemkových vlastníků, tvořená nejen potomky gótských přistěhovalců, ale patrně i mnohými Hispanořímany.

Ve světle politického vývoje se tak gótská identita jeví jako významný, velmi pragmaticky pojmávaný faktor. Některé zděděné aspekty identity však nutí jednotlivce jednat mimo rámec pragmatismu. Mnohdy se zkrátka nedá dosáhnout cílů, které jsou z hlediska pouhé hmotné kalkulace nejvhodnější. Jakmile *existuje* silné cítění identity, jednotlivci mohou být nuceni jednat určitými způsoby, protože nemají jinou volbu. Je třeba se ptát: máme k dispozici doklady, že gótská identita šla někdy za hranici manipulovatelnosti, že to byla dostatečně mocná síla, aby ovlivňovala individuální volbu jinak než hmotně pragmaticky?

To je mimořádně obtížná otázka. Dokonce i v moderních modelových studiích, založených na podrobných informacích z první ruky či na osobních zkušenostech, mají antropologové různý názor na to, jaký význam připsat etnické identitě jakožto síle utvářející individuální jednání. S prameny, které se nám o Gótech dochovaly, nelze dospět k jednoznačným závěrům. Nanejvýš je možno říci, a skutečně bych nechtěl jít dále, že v jistých případech mohla být gótská identita dostatečně silná, aby manipulovala s individuální volbou.

Předpokládáme, že hlavní složky nových velkých skupin – Vizigótů a Ostrogótů – byly z větší části opravdu gótského původu (viz 5. kapitola). Takový názor by asi nebyl obecně přijat a zmíněné složky skutečně nebyly výhradně gótské. Nicméně některé modely ukazují, že při vytváření dobrovolných vztahů měly skupiny, vycházející nějakým způsobem z gótských království 4. století, spíše tendenci spojovat se mezi sebou než s ostatními. Měli bychom také posuzovat gótské reakce na jinou možnost volby, jež se pro ně otevřela v době stěhování ná-